

MÉS ENLLÀ DE LES FILFERRADES

La resiliència i els infants de l'èxode republicà al camp de Rivesaltes

CLARA CAPALLERAS SALVO
2n BATXILLERAT
IES NARCÍS MONTURIOL
TUTOR: FERNANDO AÍSA MILÀ

Si la memòria esdevé simplement un refugi per a covards o una arma per a ressentits; una cova per a nostàlgics i no una font de compromís ètic per desvetllar les injustícies del present, per comprometre's en la consecució de les aspiracions personals i col·lectives de futur, a qui li interessa la memòria?

Santi Vila, Elogi a la memòria

ÍNDIX

INTRODUCCIÓ	6
PRIMERA PART	11
1. La derrota republicana a la Guerra Civil	11
2. L'acollida dels refugiats a França	13
3. Les condicions de vida als camps d'internament	14
4. El camp de Rivesaltes	16
4.1 Els inicis de Rivesaltes	16
4.2 L'arribada dels primers refugiats i la seva vida	17
4.3 Tancament del camp de Rivesaltes i deportació	18
4.4 La Maternitat d'Elna	20
4.5 Rivesaltes, un camp de concentració fins els nostres dies	22
4.6 Rivesaltes, un camp desconegut	25
SEGONA PART	27
1. La realitat i el silenci, la Tuna Monsalve Martínez	27
2. La Queti, l'altra cara de la moneda	30
3. L'intent de l'oblit, la senyora Anita Girbal	33
4. El testimoni incansable, el senyor Anton de la Fuente	35
CONCLUSIONS	39
1. Conclusions generals del treball	39
2. Conclusions personals	43
AGRAÏMENTS	46
FONTS D'INFORMACIÓ	48
ANNEXOS	51
ÍNDIX DE LES IL·LUSTRACIONS	115

PRÒLEG

Sempre m'havia quedat molt lluny el treball de recerca, semblava que mai no hagués d'arribar, però finalment va fer-ho i va ser el moment de posar-hi fil a l'agulla. M'havia plantejat molts temes i idees però a l'hora de decidir realment sobre el què volia treballar cap d'aquests em convencia. El que sí tenia molt clar eren dues coses: volia treballar amb persones, com i de quina manera, encara no ho sabia massa però d'alguna manera volia incloure vivències, entrevistes...L'altra cosa que volia fer era treballar amb documents antics, aquells que solen estar en arxius d'anys endarrere que tenen un gran valor històric. Aquells que sovint han quedat esgrogueïts amb el pas del temps i tenen lletres de les d'abans, de cal·ligrafia que costa d'entendre i a vegades s'ha d'agafar una lupa per poder-ne entendre el significat. Sentir-ne el tacte, l'olor d'humitat que fan, buscar, remenar-los...és una cosa que sempre m'ha agradat.

Pel meu treball volia triar alguna cosa nova, que em fos desconeguda però que al mateix temps m'agradés i em captivés. Volia aprendre, descobrir, sorprendre'm...passar-m'ho bé al mateix temps que, investigant, anés fent poc a poc el meu treball. Sempre m'he sentit atreta per la història, conèixer el meu passat, entendre el perquè les coses van succeir. Finalment vaig decidir parlar d'història, de la nostra història, de la realitat que es va viure a Espanya amb la Guerra Civil (1936-1939). El tema, però, era molt ampli, havia d'escurçar-lo o concretar-lo. A casa sempre hem estat vinculats a La Jonquera i tota la zona fronterera per on molta gent va passar 70 anys endarrere fugint del franquisme que els trepitjava els talons. Volia parlar d'exili, d'aquella gent que va haver de marxar de casa seva per no tenir les mateixes idees que tenia el règim i que si es quedava al país podien ser perseguits i patir represàlies.

Mai m'havia preguntat què s'havia fet d'aquelles cinc-centes mil persones que a principis de l'any 1939 van creuar la frontera deixant endarrere tot allò que era seu. Potser sempre havia pensat que tota aquella gent havia refet la seva vida en un altre país, amb un altre idioma i sota una altra bandera. Aleshores en Fernando, el meu tutor, em va parlar del camp de Rivesaltes. Desconeixia la seva existència i des del primer moment em va interessar. Volia saber què va ser de tota aquella gent que va estar allà internada. Conèixer els per què dels seus exilis, les seves vivències, com van portar-ho...

Un tema nou per a mi, la possibilitat de conèixer experiències d'algunes persones i amb uns arxius públics per poder consultar. El triplet perfecte. Des de principi de curs vaig començar a remenar, llegir, documentar-me, començar a fer algun contacte... La història demana molt de temps i paciència, a vegades agafes un camí que porta a un cul de sac i després has de recular. Volia fer el treball poc a poc i a consciència, sense presses, gaudint al màxim de la meva recerca.

Un altre dels meus objectius era que, un cop el treball estigués acabat, hagués donat a conèixer la realitat que es va viure allà, si més no, a la gent del meu voltant que no n'havia sentit a parlar mai ja que a mesura que he anat fent el treball he anat veient que actualment la gent coneix poc el que va ser el camp de Rivesaltes.

Al meu treball parlo d'història però també parlo d'un fenomen psicològic: la resiliència. Vaig veure que la història de Rivesaltes estava escrita i molt documentada, jo volia poder aportar alguna cosa nova. Per això vaig triar relacionar la resiliència amb Rivesaltes, volia buscar infants supervivents del camp, conèixer-los de prop i saber si s'havien convertit en persones resilents. Volia descobrir, saber quins són els factors que malgrat passar per un gran trauma humà, fan que la persona pugui tirar endavant i desenvolupar-se amb normalitat.

La meva intenció no és aprofundir en el fenomen de la resiliència sinó només conèixer bé el fenomen documentant-me degudament. Per això volia parlar amb una psicòloga que entengués sobre el tema. Ho he pogut fer. Per casualitat també vaig tenir la sort de poder assistir a una conferència a Perpinyà realitzada per l'expert més reconegut actualment a nivell mundial en el tema: Boris Cyrulnik, fet que també m'ha ajudat a comprendre millor aquest fenomen.

Al mateix temps que vull donar a conèixer la realitat dels camps també vull fer el mateix amb la resiliència, fenomen que he vist que és un terme desconegut al meu voltant tot i que, afortunadament, habitual.

No és el meu objectiu treure conclusions científiques ni psicològiques, la psicologia és un món molt complex on només vull passar de puntetes. Voldria treure conclusions històriques, analitzar la realitat del què va ser el camp i de quina manera ha marcat a les diferents persones amb qui he anat parlant.

INTRODUCCIÓ

El segle XX europeu i mundial va caracteritzar-se de manera especial per les contínues guerres i enfrontaments violents tots entrelaçats els uns amb els altres al llarg del temps. El segle XX va ser un segle de moltes catàstrofes humanes. L'agost del 1914 va començar la Primera Guerra Mundial. Una guerra que va causar milions de morts de moltes nacionalitats diferents amb noves armes letals de nou disseny a punt per estrenar. Finalment, quan va acabar-se la guerra l'any 1918, es pot fer un balanç d'uns 10 milions de morts aproximadament. Països destrossats, famílies separades i marcades per una guerra de trinxeres. Un any abans de l'acabament de la Primera Guerra Mundial, va esclatar la Revolució comunista a Rússia que va provocar l'abandonament de la guerra per part d'aquest país i un important conflicte ideològic intern i internacional. Van començar els enfrontaments ideològics que van marcar Europa per sempre més i es van veure els primers naixements del feixisme. Mentre els Estats Units vivien els feliços anys vint, Europa estava marcada per la postguerra i la misèria. Tot s'anava aguantant en part gràcies a les grans sumes de diners deixades pels Estats Units fins que aquests van retirar de cop el capital i en van demanar el retorn. La borsa de Nova York va caure en picat el mes de novembre de 1929. Europa es va veure greument afectada per aquesta caiguda que va començar sent borsària i després va passar a la banca i l'economia nacional. Esclatà un moment de pànic, Europa s'enfonsava per moments. És precisament en moments crítics i complicats quan la gent tendeix a agafar posicions més extremes i va ser aleshores quan el feixisme va anar creixent i creixent.

L'enfrontament ideològic va anar augmentant i es veia a venir una altra guerra mundial. En el bàndol feixista es troben Alemanya, Àustria, Japó i Itàlia i en el bàndol dels aliats Anglaterra, França, Rússia i els Estats Units. La Segona Guerra Mundial (1939-1945) està considerada la catàstrofe humana més gran de tots els temps. Va provocar uns 62 milions de morts aproximadament. Però va ser la primera vegada en la història de la humanitat que un conflicte armat va provocar moltes més víctimes civils que militars. I el que no s'havia vist mai va ser l'horror de l'holocaust nazi als camps de concentració del centre d'Europa. Jueus, gitanos, comunistes, homosexuals, republicans, enemics polítics...van ser tancats, torturats i morts en els inferns anomenats camps d'extermini on vivien en condicions pèssimes i infrahumanes. Quan ja es veia el final de la guerra amb la derrota d'Alemanya, dues bombes nuclears van ser llençades sobre Hiroshima i Nagasaki (Japó) l'estiu del 1945 per part dels Estats

Units. Milers de persones innocents van morir en aquest atac. Civils, homes, dones i en especial nens que no tenien res a veure amb el conflicte armat van pagar amb la seva vida. Poc després va posar-se punt i final a la Segona Guerra Mundial. Tothom en tenia prou de guerra i esperaven amb esperança la pau. Però entre els vencedors de la guerra començaren a sortir crispacions i problemes ideològics: capitalisme i comunisme, representats pels Estats Units i l'URSS que es va crear sota un govern comunista i abraçava tot l'Est d'Europa. Totes dues es volien convertir en la primera potència mundial. Això va provocar la divisió del món en dos blocs -el comunista i el capitalista-, plens de tensions i amb la por que pogués esclatar una altra guerra imminent. Afortunadament mai va arribar al conflicte armat tot i que poc li va faltar en diverses ocasions. Aquest període va rebre el nom de Guerra Freda. Durà des del 1945, acabada la Segona Guerra Mundial, fins la caiguda del Mur de Berlín l'any 1989. Tres anys abans s'havia produït a Txernòbil, una població ucraïnesa, l'esclat del reactor número 4 i va provocar moltes víctimes directes i una important pluja radioactiva sobre Europa. Les seqüeles de l'accident encara es veuen avui dia en persones, nadons i fetus amb malformacions, malalties estranyes...

La caiguda de l'URSS a principis dels anys 90 coincidint amb la mort del Mariscal Tito va fer que comencés a haver-hi problemes a l'antiga Iugoslàvia. Aquesta zona sempre havia sigut conflictiva des de principis de segle ja que la formaven diverses nacionalitats (especialment serbis, croats i bosnis) i amb la convivència de diverses religions: ortodoxa, catòlica i musulmana. Els conflictes desembocaren en l'esclat d'una cruent guerra per la independència i ascensió al poder. S'implantaren polítiques de neteja ètnica i la població musulmana, en especial, va patir un genocidi. El mateix que passà entre armenis i turcs a principis d'aquest convuls segle XX o entre hutus i tutsis a Rwanda a les acaballes de la centúria. La humanitat no havia après de l'holocaust nazi. La història es repetia.

En aquest marc europeu i mundial tan bel·licós cal remarcar la Guerra Civil espanyola entre els anys 1936-1939 que marca l'ascensió del franquisme i la caiguda de la Segona República (1931-1939). Fins aleshores les guerres tenien lloc mitjançant l'enfrontament dels exèrcits rivals però per primera vegada a Europa va incloure's el bombardeig de la població civil com va ser els casos de Guernika i de moltes altres ciutats d'Espanya, incloses Figueres i Barcelona. Amb aquest panorama molta gent es va veure obligada a marxar del seu país. Va ser el cas de molts republicans espanyols i catalans que van passar la frontera i van ser internats en camps de concentració al sud de França.

Davant del patiment, l'horror viscut, la fam, les penúries econòmiques...hi havia qui moria o es deixava morir i d'altres que van decidir tirar endavant i han tingut (la sort?) d'haver sobreviscut. Aleshores es plantejava el drama del supervivent. Com tirar endavant amb tot el dolor que s'havia viscut? Hi ha gent que va preferir mantenir-se en el silenci, intentant oblidar com si no ho haguessin viscut o simplement no hi volien pensar. N'hi ha que ho van aconseguir, tot i que la processó va anar per dins però d'altres, com és el cas de Jorge Semprún, després de passar pels camps de concentració nazis, després de molts anys de silenci sense poder esborrar el record no va poder més i va parlar i va escriure llibres relatant les seves malaurades experiències. D'altra banda hi ha el cas de persones que des d'un bon principi ho van voler donar a conèixer, explicar les seves vivències a les generacions posteriors perquè el que a ells els va tocar viure no es repetís en un futur. Això va fer Primo Levi, ser un testimoni de l'holocaust fins que va acabar amb el suïcidi. Altres testimonis, alguns encara vius actualment, es dediquen a treballar per no oblidar com és Mariano Constante, José Alcubierre, Esteban Pérez, José Camacho (ex-deportats dels camps de concentració nazis) i també és el cas d'Anton de la Fuente (refugiat català que va estar en diversos camps al sud de França). Molts d'ells van treballar i segueixen treballant avui en dia activament per mostrar a tothom el que van viure i amb el desig de que no es torni a repetir mai més. Un cas especial és el d'Enric Marco que va ser membre de les companyies de treball nazis i mai va estar en cap camp de concentració tot i que ell va inventar-se el seu passat fent-se parar per ex-deportat del camp de concentració de Flossenbürg. Va escriure llibres, feia xerrades i era el president de l'Amical Mauthausen fins que un historiador el va descobrir i va haver d'admetre la mentida.

Quan s'és supervivent d'un conflicte com aquest cadascú agafa el seu propi camí per tal de seguir vivint. No n'hi ha un de millor ni pitjor. No es pot jutjar perquè mai se sap tot el que s'ha viscut, hi ha records que són massa dolorosos per reviuere.

Un dels col·lectius més perjudicats sempre són els infants que es troben embrancats en una guerra que no és la seva i els toca patir igual o més que els adults. Ells volen jugar, riure, passar-s'ho bé però la trista realitat d'un infant de guerra és aguantar els bombardeigs, la por, l'horror, els crits, la fam... Patir un trauma com aquest no vol dir, però, que l'infant no es pugui desenvolupar correctament en un futur.

Hi ha un terme anomenat resiliència que surt del món de la física, la metal·lúrgia i la mecànica que es refereix a la capacitat dels metalls de resistir un impacte i recuperar la seva estructura original. La resiliència també s'utilitza en medicina, concretament en

l'osteologia, quan es parla de la capacitat dels ossos de créixer en sentit correcte després d'una fractura. Als anys 80 aquest terme es va aplicar a la psicologia, la pedagogia, la sociologia, la medicina social i la intervenció social. Ser una persona resilient significa reanimar-se, anar cap endavant, no rendir-se després d'haver patit una situació traumàtica.

La primera persona que va parlar de resiliència va ser la psicòloga Emmy Wermer quan va fer el seguiment de 698 persones nascudes l'any 1955 des del període prenatal fins els 32 anys. Tots ells tenien en comú que eren els aneguts lletjos de famílies pobres de l'illa hawaiana de Kauai.

1. Illes de Hawai. A la de Kauai es va realitzar el primer estudi

2. Emmy Wermer, psicòloga

Emmy Wermer va veure que aquelles persones es van adaptar positivament i van esdevenir adults amb una vida equilibrada i competent malgrat viure en situacions de risc molt complicades i amb nombroses adversitats durant la seva infantesa. Així doncs, els va etiquetar com a persones resilients.

La primera generació d'investigadors sobre la resiliència va considerar que la resiliència és un fenomen que es pot estudiar un cop la persona ja s'ha adaptat, quan ja és resilient. Només es pot etiquetar una persona de resilient si hi ha hagut abans una adaptació. Per això no es pot etiquetar un infant de resilient perquè encara és petit i no se sap si superarà el trauma que li ha tocat viure. Solen ser adults o en alguns casos adolescents quan es pot començar a etiquetar de persona resilient.

A partir d'aleshores nombrosos psicòlegs s'han vist atrets per aquest fenomen i diverses generacions dins la psicologia s'ha dedicat a estudiar la resiliència.

Actualment Boris Cyrulnik, infant que va estar en camps de concentració nazis on va perdre-hi la seva família, ha dedicat tota la seva vida a treballar-hi i a estudiar-la. És considerat el pare de la resiliència, fa conferències arreu del món i és autor de nombrosos llibres.

3. Boris Cyrulnik, màxim estudiós de la resiliència avui en dia

PRIMERA PART

1. La derrota republicana a la Guerra Civil

L'estiu del 1936 va començar l'aixecament militar al Marroc que va liderar el general Francisco Franco i que es va estendre ràpidament per la resta d'Espanya. Aquest va ser un intent fallit de cop d'estat i va donar lloc als dos bàndols participants de la Guerra Civil Espanyola: els nacionals i els republicans.

Poc a poc les forces nacionals anaven guanyant terreny a les republicanes. Molts territoris i ciutats que a l'inici de la guerra s'havien posicionat com a republicans i lluitaven en el seu exèrcit van anar caient en mans de nacionals.

El 25 de juliol del 1938 l'exèrcit republicà, menys nombrós i sense la quantitat i la qualitat d'armes que tenia l'exèrcit franquista llençà la última ofensiva i la seva última esperança de guanyar la guerra. Es tractà de la famosa i cruent Batalla de l'Ebre. La batalla va durar 115 dies i va acabar amb la rendició de l'exèrcit republicà el 15 de novembre del 1938. Aquesta va ser la última col·laboració dels brigadistes internacionals (voluntaris internacionals que havien anat a lluitar a favor de la causa republicana durant la Guerra Civil) que van ser evacuats a mitja batalla i acomiadats com uns herois per part de la població catalana republicana.

La Batalla de l'Ebre va provocar moltes baixes a ambdós bàndols, unes trenta mil en total aproximadament, i molts d'ells encara rauen mal enterrats a les fosses comunes avui en dia. Amb la última esperança de guanyar la guerra ja perduda molts republicans van tenir una sola idea al cap: havien de fugir del país abans que Franco i el franquisme arribessin ja que, si no, posaven la seva vida i la de les seves famílies en perill.

Per a moltes famílies, la única solució possible va ser marxar i iniciar un exili molt dur. Hi va haver qui va marxar a Sud Amèrica: Mèxic, Xile, Argentina i Cuba van ser les principals destinacions. Alguns comunistes van marxar a l'URSS on van ser molt ben rebuts com és el cas de Dolores Ibarruri, més coneguda com *La Pasionaria*. Un altre dels principals destins dels republicans espanyols i catalans va ser França.

Començava doncs una cursa a contra rellotge. Si volien marxar del país, els republicans s'havien d'afanyar perquè una vegada caigués Catalunya i els nacionals

arribessin a la frontera francesa aquesta quedaria tallada i seria impossible passar. Famílies senceres marcades per una dura guerra civil que havia durat tres anys s'afanyaven a empaquetar tot allò que fos seu i essencial per marxar del país, sabent que molt possiblement o no tornarien mai o trigarien molt de temps a fer-ho. Aquesta va ser la realitat de 500.000 persones que entre finals del 1938 i principis del 1939 van creuar la frontera francesa. 500.000 entre homes, dones, nens, nadons, gent gran, ferits, milicians, ex-combatents de guerra... Riuades de gent feien cua en els diversos passos fronterers habilitats. Cotxes a les cunetes que s'havien quedat sense benzina, d'altres estimbats perquè els nacionals no els poguessin aprofitar. Pertinences personals que havien estat portades durament i des de molt lluny i que no es podien arrossegar ni un quilòmetre més, un drama per molta gent. Aleshores molts van aprofitar per amagar els seus petits tresors en diversos llocs com ara enterrar-los a sota un arbre per exemple, esperant tornar en un futur i anar a buscar-los. Els exiliats eren registrats per comprovar que no portessin res prohibit, ni armes, que les havien de deixar abans de passar la frontera. Els passos fronterers més utilitzats van ser els de Coll d'Ares, la Vajol, Camprodon, Le Perthus, Puigcerdà i Port Bou. L'exèrcit nacional, però, no va facilitar les coses amb la col·laboració dels seus compatriotes feixistes europeus, Hitler i Mussolini van bombardejar tota la zona fronterera on la gent estava acumulada intentant creuar la frontera. Figueres va ser la segona ciutat catalana més bombardejada, després de Barcelona

Mentre uns feien maletes i marxaven el més ràpid possible, la resta rebia amb grans honors l'arribada de les tropes nacionals. El 26 de gener de 1939 l'exèrcit franquista entrava a Barcelona i així aquesta quedava sota el domini nacional. Amb Barcelona queia l'últim reducte republicà a Espanya. Amb la caiguda de Barcelona, les expectatives dels republicans eren escasses. Només l'esclat immediat de la Segona Guerra Mundial podria evitar la caiguda d'Espanya a mans feixistes. La Guerra Civil Espanyola es donava per acabada l'1 d'abril de 1939. Un nou territori s'incorporava a l'avenç massiu dels feixismes a Europa.

França i Anglaterra van acabar per reconèixer la legitimitat del govern de Franco. La Segona Guerra Mundial es veia a venir i no els convenia enemistar-se amb més països que els poguessin perjudicar.

2. L'acollida dels refugiats a França

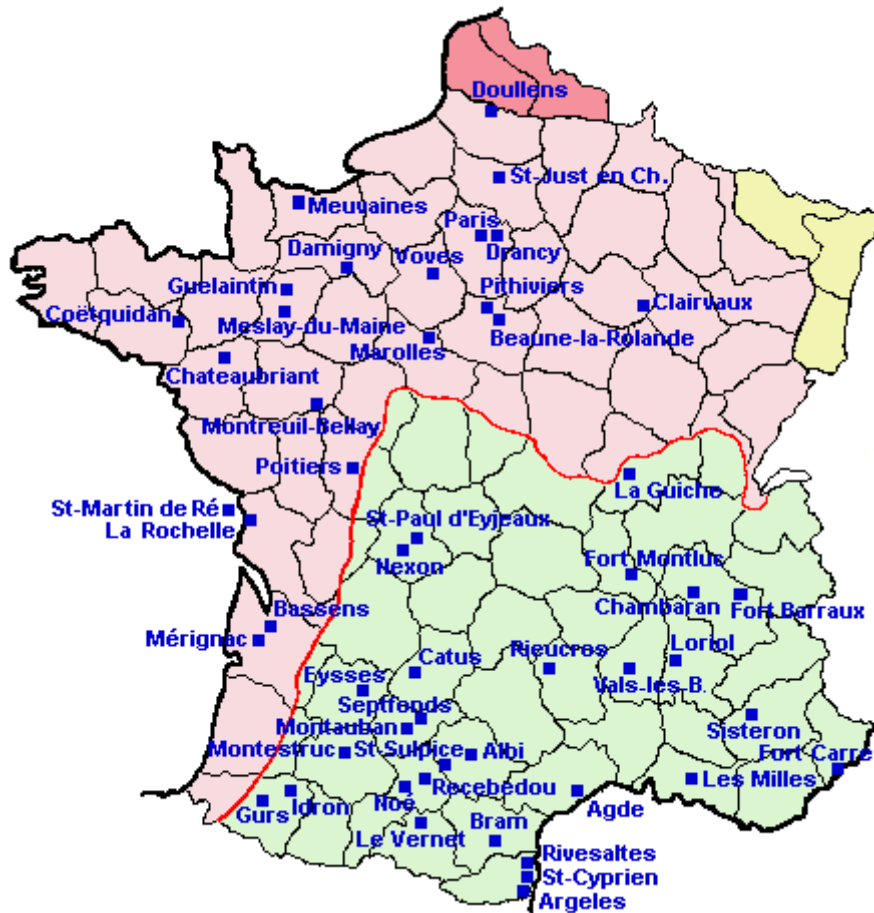
En poc temps França es va veure envaïda pels refugiats espanyols sense casa ni un lloc on anar. Tenien gana, fred i unes necessitats bàsiques per cobrir. El manteniment diari dels refugiats costava uns 750.000 francs a l'Estat francès. Ni el govern de la República, ni el govern francès, ni el govern franquista havien previst que es realitzaria aquest èxode massiu en poques setmanes. Aleshores totes les ajudes humanitàries i plans ideats van quedar-se curts i van haver de pensar-ne de nous. Havien d'anar ràpid perquè tenien 500.000 refugiats acumulats a la frontera glaçats en un hivern molt dur i alguna cosa n'havien de fer.

França va intentar negociar amb l'Estat franquista creant una zona neutral amb dret d'asil per la part espanyola, des de Port Bou fins Le Perthus, on s'instal·laria la Creu Roja internacional i altres organitzacions d'ajuda humanitària. Esperaven que l'ambient es calmés i els refugiats retornessin a Espanya o emigressin a un altre país que els acollís. Com era d'esperar el govern franquista va rebutjar aquesta proposta. Mentrestant aquest seguia avançant cap al nord per acabar de dominar la resta de Catalunya. Els nacionals van tancar les fronteres a principis de febrer. Aleshores el pas cap a França ja va quedar tallat.

Davant la gran quantitat de refugiats per mantenir i la urgència de prendre alguna decisió l'Estat francès va decidir crear uns camps d'internament provisionals on anirien els refugiats i més endavant ja es veuria. La majoria van ser construïts en el departament dels Pirineus Orientals al costat de la platja: van ser els tristament famosos Saint Cyprien, Argelès-sur-Mer i Le Barcarès. En aquestes platges es van bastir sis camps per diverses raons. En primer lloc per poder vigilar millor els refugiats ja que els tres camps principals s'anaven emplenant i faltava espai i, a més a més, perquè altres departaments francesos acollissin refugiats espanyols i no només fos el dels Pirineus Orientals. Aquests nous camps d'internament especialitzats van estar pensats pel reagrupament. Els bascos i els brigadistes internacionals que havien quedat juntament amb aviadors republicans van ser enviats a Gurs (departament dels Pirineus Orientals), els catalans a Adge i Rivesaltes (departament d'Adge i Pirineus Orientals, respectivament), els ancians i invàlids a Brams (departament d'Adge), els anarquistes i treballadors especialitzats a Le Vernet (departament d'Ariège) i els treballadors especialitzats van anar al camp de Septfonds (departament d'Hérault).

Més endavant els van anar canviant de camp en camp i un cop començada la Segona Guerra Mundial els homes van tenir l'oportunitat d'anar a les companyies de treball

repartides per tot França i aquesta divisió inicial pensada pel reagrupament ja no es va respectar. A més a més que, amb el temps, se n'anaven construint més.

4. Mapa dels camps d'internament a França. Els principals del sud de França eren: el d'Argelès, Saint Cyprien, Rivesaltes, Gurs, Bram, Le Vernet i Adge.

3. Les condicions de vida als camps d'internament

Tots els camps van ser habitatges de pressa i corrents, per tant, les condicions de vida no podien ser gaire luxoses. El que no s'esperaven els republicans espanyols era trobar-se en els camps de Saint Cyprien, Argelès-sur-Mer i Le Barcarès unes llargues platges voltades per filferrades sense res més. Sense lavabos ni barraques per dormir. La sorra els feia de llit i l'immens mar obert era el lloc on havien de fer les seves necessitats. La mateixa aigua servia per rentar-se i beure perquè tot sovint l'aigua potable era insuficient. L'hivern del 1939 és recordat pels forts vents que bufaven, pel fred, la fam i el gran patiment dels refugiats. El govern francès va donar l'oportunitat als refugiats de tornar al seu país d'origen on els esperava un règim franquista i possibles repressions. Veient aquelles condicions de vida alguns van preferir abandonar el camp i tornar a Espanya però, malgrat la insistència del govern, la

majoria van restar allà. Hi havia poc menjar i als camps de sorra (a la platja) solien tirar-lo per damunt les filferrades i els refugiats s'havien de barallar per aconseguir-lo. Els camps eren vigilats per les tropes colonials marroquines i senegaleses i alguns gendarmes francesos. Més endavant els refugiats es van anar organitzant: van acordar no barallar-se per aconseguir menjar, feien torns, no volien permetre que els seus vigilants es riguessin de la seva desgràcia estant allà dins. No volien perdre més la dignitat, ja els havien pres prou coses.

Al principi de l'internament, a dins els camps, les condicions higièniques eren pràcticament nul·les. Alguns ferits greus eren traslladats als hospitals més propers on sovint morien o passaven una temporada i quan estaven millor eren retornats al camp. Els refugiats vivien en unes condicions infrahumanes. Amb el temps es van construir barracons de fusta que van millorar una mica la situació dels refugiats, però no massa. Sovint plovia, més d'una vegada es va inundar i els refugiats van haver de ser traslladats a un altre camp provisionalment. Tota l'ajuda humanitària que es rebia seguia sent insuficient per tanta gent com hi havia amb necessitats per cobrir. Moltes van ser les persones que van morir en els camps d'internament degut a les males condicions de vida. Víctimes de la fam, el fred, la humitat i moltes malalties com el tifus, la sarna i la disenteria. Nombroses embarassades van haver de parir a la sorra de la platja sense cap atenció mèdica, van ser molt pocs els infants que van sobreviure a aquelles condicions. Marxar a l'exili mai és una decisió fàcil de prendre, molts refugiats van decidir marxar buscant una vida millor a França i l'únic que hi van trobar van ser unes condicions pèssimes de vida i en molts casos la mort.

5. Camp d'Argelès-sur-Mer amb milers d'internats a la sorra i el mar de fons

6. Camp de Saint Cyprien amb condicions de vida molt precàries

4. El camp de Rivesaltes

4.1 Els inicis de Rivesaltes

El camp Joffre de Ribesaltes en català o en francès Camp Joffre de Rivesaltes, tot i que popularment se'l coneix simplement com a camp de Rivesaltes. Rivesaltes és una població francesa propera a Perpinyà i a 40 quilòmetres de la frontera espanyola.

7. Amb el punt vermell se situa Rivesaltes

8. El terreny on es situa el camp Joffre de Rivesaltes és un terreny enorme

Situat entre Rivesaltes i Salses (a cinc quilòmetres de cada poble) hi havia una gran esplanada plana i àrida de 612 hectàrees. Era un terreny tan desèrtic que havia estat pensat per la cria i reproducció de cavalls, mai no s'havien plantejat que poguessin viure-hi persones allà de tan àrid com era. L'exèrcit francès va adquirir aquest terreny pensant que era un lloc estratègic i interessant per les comunicacions per via terrestre, marítima i ferroviària i estava destinant a ser un centre d'instrucció i base militar. La seva construcció va començar l'any 1935. Al principi de la construcció del camp ja va haver-hi conflictes amb els propietaris que hi tenien vinyes ja que ningú els havia avisat que començaven a edificar.

Amb la Retirada començada i la necessitat d'instal·lar els refugiats republicans en algun espai, el camp va ser utilitzat per això. L'any 1939 de les 612 hectàrees que ocupava el camp només n'hi havia edificades 39 que comprenien 16 illots, enumerats cadascun amb una lletra de l'abecedari i d'aquests 16 illots només 9 estaven preparats perquè algú hi anés a viure.

4.2 L'arribada dels primers refugiats i la seva vida

L'arribada dels primers refugiats espanyols va tenir lloc a finals de l'any 1939 quan poc més d'un centenar d'homes hi van arribar en un comboi procedent del camp de Barcarès. Amb ells hi portaven les eines per seguir construint el camp ja que no estava pensat per l'acolliment de refugiats i s'havia d'adaptar. Al llarg de l'any 1940 milers de refugiats van ser portats d'altres camps al de Rivesaltes. En arribar els prenen la documentació per evitar intents de fuga. Van arribar a passar-hi fins a 15.000 catalans pel camp.

El setembre del 1939 va començar la Segona Guerra Mundial quan l'Alemanya nazi va envair Polònia. En pocs mesos li va passar el mateix a França i el 14 de juny de 1940 París es va rendir i 11 dies després es firmà l'armistici. Així França quedava dividida en dues parts: la part nord era la França ocupada pels nazis i controlada per ells mentre que la part sud era la zona no ocupada i quedava sota el govern col·laboracionista de Vichy liderat pel mariscal Pétain.

9. Infants fent cua al costat de la barraca B-12 dels Socors Suïssos per aconseguir menjar

El camp de Rivesaltes va quedar situat a la zona no ocupada, per tant, l'administració i gestió del camp venia definida segons les instruccions marcades per govern de Vichy.

Amb l'inici de la Segona Guerra Mundial, a part d'aixopluc pels refugiats espanyols, el camp també va servir com a base militar com havia de ser en els seus inicis i, gradualment, també va ser camp d'internament per famílies gitanes i jueves.

El camp s'anava construint i ampliant a mesura que els interns anaven arribant. Finalment el camp tenia 150 barracons grans i 300 de més petits. Cada barracó feia de 50 a 60 metres de llarg i per norma general hi malvivien entre 90 i 100 persones en condicions molt dolentes. Les finestres del barracó estaven tapades amb cartró o lones per mirar d'evitar el temps glacial de l'hivern i el calorós estiu, la diferència entre ambdues estacions era molt gran. A més a més sempre estaven sotmesos a un vent molt fort, el mestral, ja que el camp és totalment planer.

Els refugiats dormien en matalassos de palla que mai es canviaven això els va provocar conviure amb puces i paparres. Les mesures higièniques eren pèssimes. Hi havia molt poca aigua i es podien canviar molt poc de roba. Tot i que es va enviar molta ajuda humanitària, com va ser el cas dels quàquers americans que van col·laborar molt i poc del seu ajut va arribar finalment als refugiats.

El menjar mai no va ser suficient. Hi havia gent de totes les classes i edats i tothom menjava el mateix, no es feien diferències. Un adult menjava el mateix que un nen i un ancià. Molta gent va morir per desnutrició.

10. Adults fent cua al camp de Rivesaltes per tal d'aconseguir el menjar.

Amb l'avenç de la Segona Guerra Mundial al camp no només van haver-hi espanyols internats sinó que, poc a poc, diferents nacionalitats van anar convivint. És cert que els més nombrosos eren els espanyols però també hi havia alemanys, francesos (la gran majoria gitans) i polonesos (molts dels quals eren jueus). Aquestes van ser les nacionalitats més abundants tot i que també van passar

pel camp russos, txecs, hongaresos, romanesos, italians, portuguesos, iugoslavs, belgues, armenis, americans i britànics (provinents de les brigades internacionals). A la primavera de l'any 1941 es calcula que hi havia entre 6.000 i 8.000 refugiats.

4.3 Tancament del camp de Rivesaltes i deportació

A partir de 1939 el camp de Rivesaltes s'havia convertit en el refugi de moltes famílies jueves que venien fugint del nazisme alemany. En arribar al camp, les famílies eren separades: els homes per una banda i les dones i els nens fins a 16 anys per una altra. El col·lectiu jueu va arribar a ser el segon més nombrós després dels espanyols. Si tots els refugiats vivien en condicions pèssimes, els jueus encara eren tractats pitjor i discriminats. Des que els nazis van prendre el control de França l'any 1940, des del govern de Vichy s'havien anat fent lleis paral·leles a les alemanyes respecte els jueus (no podien ocupar càrrecs públics, els matrimonis mixtes eren il·legals, havien de portar l'estrella de David en un lloc visible...). Al principi de l'arribada dels jueus al camp de Rivesaltes eren instal·lats als barracons que hi havia lliures però l'abril del 1941 van ser traslladats a les barraques de l'illot B. Aquest fet va ser vist amb

preocupació per les organitzacions humanitàries que temien un imminent trasllat dels jueus als camps d'extermini alemany. Per això les associacions van intentar salvar el nombre màxim de jueus. Els seus esforços es van concentrar sobretot en els nens que els van enviar de colònies i a domicilis particulars on els van adoptar en moltes ocasions. El més difícil va ser convèncer a les mares que se'n separessin.

A partir de l'octubre de 1940 va sortir una llei que prohibia a tots els gitans establir-se a la zona ocupada de França (el nord) i tots van ser transferits a la zona lliure controlada pel govern de Vichy. Tots els gitans van ser internats en els diversos camps, sobretot al d'Argelès i el de Barcarès però més endavant tots van ser concentrats als camps de Rivesaltes i van patir igual que tots els refugiats que hi havia al camp. El mes de març de 1941 es va crear el camp de Saliers que estava pensat explícitament per a ciutadans nòmades, és a dir, gitans de la França lliure. Aleshores tots els gitans van ser traslladats allà. A diferència dels jueus, que eren maltractats independentment de la seva nacionalitat, el nombre de gitans francesos que van morir al camp d'Auschwitz va ser de 150 quan se'n van deportar 200 aproximadament i eren del nord de França. Quan a Alemanya, els *zigeuner*, els gitans, van ser perseguits i exterminats com els jueus. El govern de Vichy va fer deportar molts jueus però, probablement, va protegir més als gitans d'origen francès.

El mes d'agost de 1942 el camp és visitat per oficials de les SS enviats per Eichmann (responsable de la solució final i encarregat dels transports durant l'holocaust) juntament amb representants de la policia francesa. Van elaborar un informe fent constar que tots els jueus repartits en diversos camps havien de ser evacuats i traslladats tots junts al camp de Rivesaltes. Els jueus que van arribar van ser instal·lats als illots K i F i van patir les pitjors condicions de tot el camp, fins i tot més que els jueus que estaven a l'illot B. L'administració del camp considerava que eren uns refugiats de pas i que el seu destí final era Auschwitz. Des d'aquesta visita cada vegada es van anar posant més pegues per poder ajudar als jueus. Per aquests motius les associacions d'ajuda humanitària no dubtaven en falsificar tota la documentació que fos necessària (naixements, matrimoni, identitat...) però malgrat tots aquests esforços van ser molt pocs els jueus que van aconseguir sortir del camp. Està documentat el trasllat de 2.313 jueus que van ser deportats a Auschwitz entre l'agost i l'octubre del 1942.

Finalment les tropes alemanyes es van desplegar per la zona no ocupada francesa (zona lliure) i d'acord amb el govern de Vichy, el 25 de novembre del 1942 els nazis van clausurar oficialment el cap Joffre de Rivesaltes.

En aquell moment al camp hi havia 2.471 refugiats. A finals del mes de novembre del 1942, 1.392 dones espanyoles i jueves van ser traslladades amb els seus fills al camp de Gurs i 299 gitanos foren traslladats al camp de Saliers (camp creat a la "zona lliure" de França pel govern de Vichy situat prop d'Arles on van estar-hi internats principalment gitanos ja que va ser pensat per "refugiats nòmades"). Aleshores al camp de Rivesaltes només van quedar-hi 789 refugiats. Alguns van ser integrats a les companyies de treball (el camp de Rivesaltes s'havia tancat però encara faltaven dos anys perquè s'acabés la guerra i els nazis alemanys necessitaven mà d'obra), 121 persones van tenir la sort de poder-se escapar del camp i la resta de refugiats que van quedar, van ser traslladats als camps de Gurs i Le Vernet.

El camp de Rivesaltes quedà buit de refugiats i els alemanys el van seguir utilitzant per usos militars i van ser-hi fins el moment de l'alliberament de França. Curiosament, coincidint amb l'alliberament, es van tancar al camp nazis i col·laboracionistes francesos.

4.4 La Maternitat d'Elna

Des que l'any 2005 la historiadora Assumpta Montellà va publicar el llibre *La Maternitat d'Elna. El bressol del exiliats* a Catalunya s'ha convertit en tot un fenomen social. El descobriment d'aquest episodi de la Retirada ha acostat la realitat a una gran part de la població.

Elna (Elne, en francès) és un petit poble no massa lluny de Perpinyà situat al departament dels Pirineus Orientals. La Maternitat d'Elna va estar tutelada per una mestra suïssa de 25 anys, Elisabeth Eidenbenz. Elisabeth Eidenbeth va lluitar per la reconstrucció d'un petit palauet que, amb l'aportació de la Creu Roja Internacional i donatius anònims de molta gent, va adequar per tal que les dones embarassades que estaven als camps d'internament poguessin parir les seves criatures en un ambient afable, sa, higiènic i tranquil. Abans que s'obris la maternitat les dones parien als camps, a la sorra mateix, sense més ajuda que la de les seves companyes i sense els mitjans per garantir la vida dels nounats que molt sovint morien i les mares també. Sense el suport de l'Associació d'Ajuda Suïssa als Nens i la Creu Roja Internacional tot això tampoc hagués estat possible. La maternitat va començar a funcionar el mes

11. Estat actual de conservació de la Maternitat d'Elna

de juny de 1939 en una casa que Elisabeth Eidenbenz no trobava prou adequada per realitzar la maternitat que ella pensava (sense electricitat, massa petita...) i poc temps després es va traslladar a la coneguda Maternitat d'Elna, on van néixer 597 nadons fins al 1944, quan la maternitat va ser clausurada pels nazis alemanys. La maternitat havia de mantenir una total neutralitat, no podia amagar fugitius polítics que eren buscats per la Gestapo. La jove directora no dubtava en falsificar noms i tot el que calgués, ella no es mirava la nacionalitat o la religió, ella volia salvar el màxim nombre de vides possibles, motiu pel qual la Gestapo sovint hi feia visites en contra de la voluntat de

l'Elisabeth Eidenbenz, fins al punt que per Pasqua del 1944 li van donar 3 dies per tancar la maternitat i marxar. Elisabeth Eidenbenz va salvar d'una mort pràcticament segura 597 nadons, 400 dels quals eren fills de refugiades espanyoles i la resta fills de gitanes i jueves que estaven també en els camps. Les mares solien anar un mes abans de parir a la maternitat per preparar-se i descansar i una vegada la criatura havia nascut es quedaven també un temps, sempre intentaven allargar-ho al màxim ja que les condicions de la maternitat eren molt bones comparades amb les del camp (higiene, llits confortables, menjar suficient...) però no sempre s'hi podien quedar massa ja que necessitaven l'espai per acollir futures mares.

Elisabeth Eidenbenz sabia què havia sigut la Guerra Civil Espanyola pels republicans. L'any 1937 havia arribat a Espanya de voluntària per col·laborar en ajuda humanitària. Va treballar a Madrid i València sobretot socorrent nens, però en caure la Segona República, va marxar al sud de França on va seguir treballant. En veure el patiment i mort dels nounats als camps d'internament, va crear la Maternitat d'Elna.

Quan la maternitat va haver de tancar, Elisabeth Eidenbenz no va tornar a casa, va anar a Avairon, el nord de França, a treballar en una colònia infantil i més tard tornà a Àustria per ocupar-se de nens orfes. Actualment Elisabeth Eidenbenz viu tranquil·lament jubilada en un petit poblet prop de Viena als seus 97 anys.

12. Elisabeth Eidenbenz, quan era directora de la Maternitat

13. Elisabeth Eidenbenz als seus 97 anys

4.5 Rivesaltes, un camp de concentració fins els nostres dies

La majoria dels camps d'internament utilitzats per acollir els refugiats espanyols, un cop van ser tancats, van deixar de funcionar. Malauradament aquest no va ser el cas del camp de Rivesaltes, que s'ha mantingut actiu com a tal fins l'any 2008.

L'any 1942 va ser tancat pels nazis alemanys i aleshores el camp de Rivesaltes va estar dos anys sent utilitzat pels alemanys però una vegada la guerra va estar acabada i França va ser alliberada l'any 1944 el camp es va tornar a obrir. Aquesta vegada les persones que hi van ser enviades van ser presoners de guerra, traïdors, col·laboradors i presoners alemanys. Abans eren presoners dels alemanys els que hi eren, però, en dos anys, va passar a ser al revés, van ser alemanys els que hi havia reclosos. L'exèrcit francès va preparar 4 illots on van ser instal·lats els nous presoners. Van arribar a haver-hi aproximadament 10.000 presoners de guerra entre aquests 4 anys ja que a principis del mes de maig del 1948 el camp va ser alliberat. Les condicions en què van viure els presoners principalment alemanys, italians i austríacs van ser igual de dolentes que les van patir els antics refugiats. Manca d'higiene, menjar, aigua, fred... això va provocar que, en poc més de 8 mesos i mig, cinc-centes persones perdessin la vida. A partir del 1946 la seva situació va anar millorant ja que els presoners van ser inscrits en companyies de treball que bàsicament es dedicaven a reconstruir les infraestructures que havien quedat malmeses per la guerra. Van col·laborar en reconstruir allò que ells mateixos havien destruït en els cinc anys de la Segona Guerra Mundial. El fet que els presoners poguessin sortir del camp, cosa que

abans no podien fer, va comportar una millor alimentació i la mortalitat va baixar notablement. Poc a poc els presoners que estaven internats al camp van anar sent repatriats cap als seus països. Primer van marxar els italians i els austríacs a principis de l'any 1948. Els últims en abandonar el camp van ser els alemanys.

Entre 1948 i 1962 el camp va estar inactiu i només va ser utilitzat per a usos militars, però a partir del 1962 van estar-hi internats un nombre molt elevat d'algerians, normalment anomenats harkis. Eren algerians que havien lluitat a les files franceses en contra de la independència d'Algèria, ells volien seguir sent francesos essent una colònia.

Un cop Algèria va ser independent els harkis no es podien quedar al país, ja que ja havien sigut perseguits i castigats. Així que, igual que van haver de fer els refugiats espanyols en el seu moment, s'enfrontaven a un exili en un país que no era el seu. Deixant endarrere tot el que era seu. Potser pensaven que França els acolliria bé i els tractaria com a ciutadans francesos o els tindria en consideració. Abans de produir-se l'èxode es va calcular que els harkis que volien marxar cap a França rondaven el milió. Aleshores França va començar a posar pals a les rodes i van ser 90.000 els que van aconseguir arribar a França i se'ls va atendre com es va poder. Abans que s'hagués acabat la guerra d'independència molts harkis van ser assassinats, sobretot ancians, dones i nens (els familiars dels soldats) i els que no van poder marxar van ser perseguits i en molts casos assassinats.

Els harkis van ser els que van sortir perdent més en la independència d'Algèria: o van morir o van haver de marxar en general. N'hi va haver que sí que van aconseguir marxar i altra vegada França havia fet malament els números i no estava preparada per rebre aquesta aflluència de persones. Una solució que es va trobar va ser instal·lar-los provisionalment al cap de Rivesaltes amb tendes o als antics barracons. Fins a 35.000 harkis van arribar a passar pel camp entre 1962 i 1964 tot i que el màxim de persones que van estar vivint-t'hi al mateix moment van ser prop de 14.000. El govern francès es va desentendre en gran part de la seva situació i ells, amb els pocs mitjans que tenien, es van haver d'espavilar. Els van crear barris amb edificis de baixa qualitat en les perifèries d'algunes ciutats.

En un primer moment la situació de vida al camp de Rivesaltes no era gaire millor que la que havien patit els refugiats catalans i espanyols vint anys endarrere allà mateix.

En un període curt però les condicions van millorar notablement (alimentació, organització, higiene...) gràcies a un esforç econòmic del govern.

La vida al camp s'organitzava al voltant de l'oficina d'intendència que estava a l'entrada. Cada persona rebia el menjar que li havia estat assignat (carn, pa, verdures i fruita) que anaven a recollir els caps de barri i els caps de barraca. Perquè el camp tingués un funcionament més efectiu aquest es va dividir en una mena de deu pobles amb cent habitants cadascun. Al mateix temps cada poble estava dividit en barris i els barris dividits en barraques. Tota aquesta organització estava vigilada i supervisada per oficials i sotsoficials de l'exèrcit francès.

14. Grup d'harkis internat al camp de Rivesaltes.

15. Infants harkis corrent pel camp.

Dins el camp hi havia un petit hospital i si la malaltia era greu els pacients eren traslladats a Perpinyà o hospitals propers. Les malalties més freqüents van ser la tuberculosi i la sarna. També hi havia una farmàcia i una barraca que servia de maternitat a més a més de les 30 barraques habilitades com a escola. Poc a poc els harkis que estaven internats a Rivesaltes van anar aconseguint la nacionalitat francesa, requisit indispensable per poder abandonar el camp i es van poder instal·lar a França. A banda de la nacionalitat francesa necessitaven un contracte de treball, un habitatge i amb això tenien dret a prestacions socials i a la seguretat social. Sovint no va ser fàcil pels harkis trobar feina ja que la gent no confiava en ells i els discriminaven. A finals de 1964 quedaven poc més de 2.000 harkis internats a Rivesaltes. Els últims d'abandonar el camp ho van fer a l'hivern del 1977 i es van instal·lar en 30 modestes cases que va finançar l'estat francès situat prop del poble de Rivesaltes, aquesta petita ciutat es va anomenar la ciutat dels harkis.

La realitat dels harkis passa tot sovint desconeguda als ulls de la gent i és real i certa i avui dia en molts llocs de França els harkis segueixen vivint o malvivint com poden

degut a que mai l'estat francès els va ajudar després de lluitar a les seves files durant la guerra d'independència.

Des que els harkis van marxar a finals dels anys 70 el camp va tornar a allotjar unes 600 famílies de militars francesos guineans i també militars francesos que estaven a Vietnam del nord que van anar sortint poc a poc i traslladats a diferents punts de França.

A partir del 1986 el camp de Rivesaltes es va convertir en un dels llocs principals centres de retenció de França on s'allotjaven els immigrants que havien entrat il·legalment al país i estaven esperant que la seva situació es regularitzés o bé esperant ser repatriats al seu país d'origen. L'any 2008 es va tancar definitivament el camp de Rivesaltes com a centre de retenció.

4.6 Rivesaltes, un camp desconegut

Dels nombrosos camps que es van habilitar per l'acollida dels refugiats espanyols el camp de Rivesaltes, tot i ser un dels més grans, la seva història és bastant desconeguda als ulls de la gent mentre que els camps de sorra de Saint Cyprien, el Barcarès i Argelès són força més coneguts. En general una vegada alliberats tots els refugiats que hi havia, la majoria de camps van deixar de tenir una utilitat i es van habilitar, en bona part, com és el cas d'Argelès, en una platja per banyistes guardant una petita part pel record: hi ha encara una petita part de la filferrada, barraques i panells informatius del què va passar allà. Aquest no va ser el cas del camp d'internament de Rivesaltes que ha estat actiu fins els nostres dies. Fins no fa gaire temps hi havia plantejat un projecte urbanístic per ampliar el polígon industrial de Rivesaltes en tota la zona que havia estat el camp de concentració, però després de moltes lluites i reivindicacions per part de molta gent i associacions, s'ha aconseguit la conservació d'unes quantes hectàrees pel record, la memòria i no pas per l'oblit. Hi ha el projecte de la construcció d'un museu Le mémorial du camp de Rivesaltes.

Al camp de Rivesaltes actualment trobem diversos monuments commemoratius als diferents col·lectius que van passar pels camps: els jueus, els harkis, els refugiats republicans i els gitanos.

16. Barraques que es conserven avui en dia de l'illot F

17. Vista aèria de l'illot J

SEGONA PART

1. La realitat i el silenci, la Tuna Monsalve Martínez

La Tuna, nom familiar de Fortunata Monsalve, esposa Martínez és una senyora de 70 anys que viu a Perpinyà. Darrera de la seva actual vida feliç, casada i amb 10 néts, s'amaga una història molt dramàtica.

El seu pare va morir a la Guerra Civil el 27 de desembre del 1938, a Tàrraga. Es deia Fortunato Monsalve Almodovar i d'aquí li ha vingut el nom a ella. El senyor Fortunato Monsalve va formar part de la Brigada del general Líster. Quan la Tuna encara no havia nascut i el seu pare ja havia mort; la Carmen Pérez Conte, la seva mare, va passar la frontera l'11 de febrer 1939 en el fred hivern del 1939, sola, vídua, embarassada d'una criatura i sense saber quins serien els mitjans per poder-la cuidar i mantenir. Tan sols tenia la certesa de fer tot el possible per sortir-se'n i que aquella criatura que havia de néixer pogués superar les adversitats tan dures que havien de venir. La Tuna no recorda tot el temps que va estar als camps perquè era massa petita. El que ens explica ho sap perquè li va explicar anys després la seva mare.

La mare de la Tuna, la Carmen, que encara és viva però pateix una senilitat va passar la frontera per Prats de Molló el febrer del 1939 amb tants d'altres refugiats que fugien de la dictadura i repressió franquista. La Carmen va estar a diversos camps abans de parir a la seva filla en un d'ells, a Châlon sur Saône, Borgonya, en una caserna inocuada, on hi havia poques mesures sanitàries i higièniques per tenir una criatura. Va passar unes setmanes a la maternitat de la ciutat amb monges, al mes de juliol. En un temps on la mortalitat infantil dels infants acabats de néixer era tan alta va ser una sort, pràcticament un miracle, que la Tuna sobrevisqués. La Carmen va lluitar molt per aconseguir que la seva filla gran sobrevisqués. Va passar pel camp d'Argelès, de Bram (on treballava d'auxiliar d'infermeria i ja tenia la Tuna) i finalment al camp de Rivesaltes, on van estar-s'hi un any. A Rivesaltes, al menys, hi havia barraques perquè a altres camps, com Argelès, al principi quan va arribar a l'hivern de 1939, tot el que hi havia era sorra. Van sortir-ne el 4 d'abril del 1942. La subsistència a tots els camps era difícil, menjant poc, passant fred, sense tenir accés als lavabos, dutxes...però encara es feia més difícil una situació com la que va viure la Tuna i la seva mare. Estaven soles, no tenien res, la seva realitat era la dels camps en aquell moment però si miraven de cares a un futur no es podien imaginar res. Estaven en un país que no era el seu, soles i sense res. Cuidar-se d'una mateixa i una criatura petita durant els tres

anys que van estar als camps va ser un repte molt important que la Carmen va haver d'afrontar i va superar amb 17-18 anys d'edat. Després de sortir del camp la mare de la Tuna va trobar feina amb la intervenció del pintor republicà, detingut a Rivesaltes: Miguel Namuño. La mare va haver de buscar una guarderia per a la Tuna mentre ella treballava servint a casa d'un capità de gendarmeria: M Kerenflec. Tot el dia cuidant els nens d'una altra família. Va ser aleshores quan van tornar a menjar normal perquè tot el temps que van estar al camp menjaven poc i malament i la gana era constant. La seva mare li va explicar que dins del poc menjar que tenien molt sovint menjaven lleties. Aleshores la Tuna i la Carmen es van allotjar a casa de la senyora Sabaté que les va acollir a la Rue de l'Anguille al centre de Perpinyà. La senyora Sabaté les va acollir molt amablement al seu propi llit. Ella estava dins el moviment d'esquerres i les seves filles també, a "Les jeunes filles de France". La Carmen va caure malalta i va haver de deixar la seva filla en un establiment de solidaritat perquè no podia fer-se'n càrrec: Mas de La Coûme, a Mosset, ajudada per els Quàquers. Més endavant, quan la mare va estar recuperada i va poder tornar a treballar, va anar a París i es va emportar a la Tuna. La Carmen va treballar de "bonne à tout faire", és a dir de serventa de la família del Doctor Edmond Arnold ja que la seva dona era de Perpinyà i se la va emportar per treballar a casa seva. Mentre la Carmen treballava la Tuna va anar a una casa de monges on va fer moltes excursions. D'aquesta època, amb les monges a París, la Tuna en guarda molt bon record i l'anomena "la pensión". Tot i estar a la mateixa ciutat pràcticament no es veien mare i filla. Tot i que durant les vacances d'estiu la Carmen tenia el permís d'emportar-se la Tuna a la casa d'estiu molt elegant: La Varenne que tenia la família Arnold als afores de París, prop de Saint Maur. Allà la Tuna jugava amb els fills de la família. La Tuna va estar "en pensión" fins els 11 anys quan la seva mare va tornar a Perpinyà i es va casar amb el senyor Otero. El senyor Otero i la Carmen es van conèixer a Ametlla de Mar quan el pare de la Tuna, Fortunato Monsalve, estava al front. El senyor Otero era capità i va anar a demanar-li a la Carmen plats per menjar. Ella treballava als Socors Rojos acollint els soldats ferits o que venien a descansar proporcionant-los-hi menjar, roba neta... La Carmen va deixar-li aquests plats els quals mai no va tornar i a ella la van renyar més tard quan els van trobar a faltar. Temps després, el senyor Otero va saber de la mort de Fortunato Monsalve i va voler anar-hi a donar el condol a la seva vídua, la Carmen. Així va ser com van reprendre el contacte i de tant en tant els portava regals que eren molt preuats en temps difícils. La seva mare va defugir una mica el galanteig i la relació va evolucionar de manera no sempre serena. La Carmen era avançada per l'època com ho demostra el fet que sempre li deia a la Queti que havia de tenir una independència econòmica. Finalment la Carmen va tornar de París el 14 de juliol del 1950, i la Tuna

va tornar amb ella quan tenia 11 anys. La Carmen i el senyor Otero es van casar el 30 de novembre del 1950 quan la Carmen estava ja de tres mesos i la Queti Otero, la filla gran del matrimoni, va néixer uns mesos després, el 31 de maig del 1951.

De cop i volta la seva vida va canviar, la Tuna va tornar a viure amb la seva mare, amb un senyor que va passar a ser el seu padrastre i una germaneta, la qual cosa li feia molta il·lusió. En sis anys van néixer cinc criatures del matrimoni. La Tuna va haver d'ajudar la seva mare cuidant els seus germans. Malgrat haver viscut juntes, la Carmen, mai no li havia parlat mai massa a la Tuna del seu passat ni del seu pare. Des d'aleshores fins que la Tuna va marxar de casa quan tenia 19 anys, va viure en un ambient republicà i d'exili. Sovint venien amics de la seva mare i del senyor Otero i parlaven de la realitat, la postguerra... i ella s'enfadava i no li agradava perquè diu que no ho entenia. Quan va tenir 19 anys va marxar de casa amb el seu futur marit i van casar-se als 21, tot i ser molt jove, explica que tenia ganes de fer la seva vida amb el seu marit. Es va enamorar d'ell sobretot perquè la feia riure molt i estava molt bé amb ell. I segueixen junts i feliçment casats avui en dia.

En un moment o altre, tothom s'interessa per les seves arrels, pel seu passat. Per una banda la Carmen va decidir cercar contactes amb la família paterna de la Tuna a Espanya però era molt difícil aconseguir el passaport perquè ella era filla d'un comissari polític espanyol.

Per un seguit de casualitats, una cosina germana de la seva àvia paterna, la mare d'en Fortunato Monsalve, va trobar-la i es van posar en contacte. La Carmen Martínez i l'Eugenio Otero, padrastre de la Tuna, formaven part d'un grup de republicans espanyols que, a vegades, sortien de Perpinyà. L'Eugenio tenia un camió on hi pujaven tots i anaven a menjar arròs al bosc. Un dia, un senyor anomenat Mejías va parlar amb la Carmen i, tot parlant, ella li va explicar que era vídua de Fortunato Monsalve. Aleshores aquest senyor li va dir: "per això aquesta nena té una cara que em sona! La meva dona tenia un cosí anomenat Fortunato, d'un poble de Ciudad Real anomenat Viso del Marqués, comissari polític i que va morir a la Batalla de l'Ebre!"

Es van trobar i van començar a intentar contactar amb la família Monsalve que vivia a Espanya, concretament a Madrid. Això va ser pels voltants de 1945 o 1946 quan Espanya estava incomunicada pel franquisme i Perpinyà estava en època d'escassetat de menjar.

La Tuna havia d'anar a Madrid al casament del seu oncle Enrique (periodista del diari Ya) el 14 de febrer de 1959, però no va acabar anant-t'hi perquè es va escapar de casa amb el que seria el seu marit, Vicente Martínez, el 28 de gener del mateix any. Finalment, quan ja s'havien casat, van anar a Madrid amb els fills a trobar la família paterna de la Tuna. L'agost de 1964, van anar amb tren fins a Barcelona i el germà del seu pare, Enrique Monsalve, periodista al diari YA i el marit de la seva tieta Isabel, germana d'en Fortunato, van venir fins a Barcelona a acollir-los. En aquell moment l'Espanya franquista celebrava els "25 anys de pau". Va ser un retrobament molt emocionant i emotiu.

Després van anar al poble del seu pare, Viso del Marqués, per visitar a la família que hi havia allà: tietes, cosins... Una d'elles seria la mare del famós director de cinema Pedro Almodóvar. Més endavant aquesta família va venir a Perpinyà a visitar la Tuna, la Carmen i la resta de la família i també els van acollir molt bé.

Per la Tuna aquest contacte va ser un fet molt important que li va marcar la vida. Havia establert lligams amb la seva família paterna que encara vivia a Espanya i no havien marxat a l'exili. Quan van venir a Espanya a visitar-los amb el seu home i els fills, la van tractar molt bé. Al llarg del temps hi ha anat diverses vegades. Ara fa temps que no hi ha anat perquè, tan ella com el seu marit, són grans i la família d'allà també. Aquest pas de conèixer el passat de la seva família paterna va ser important. Havia estat mancada de conèixer el seu pare, ja que va morir abans que ella naixés i va haver de créixer sense la figura paterna en una infància no precisament fàcil en els temps que corrien.

Fins ara la Tuna ha restat sempre en silenci i ha volgut oblidar el seu passat. He tingut l'oportunitat de parlar amb ella, que m'expliqués de primera mà què va viure i què va sentir i sobretot de ser la primera a qui li ha parlat, a mi, a una adolescent que fa el seu treball de recerca. No és fàcil de lligar tots els caps ja que va i ve endavant i endarrere. Donant més importància a unes coses que a les altres i deixant-ne pel camí. Ha sigut gràcies a la Queti que he pogut reconstruir la història completament.

2. La Queti, l'altra cara de la moneda

Abans he dit que la senyora Tuna va cuidar els seus cinc germans. La més gran d'ells és la Queti Otero. La Queti, nom familiar d'Enriqueta, sempre va viure de molt a prop l'ambient republicà i de la guerra civil de casa seva. Per tant no és casualitat que estudiés història ja que volia entendre i donar resposta a moltes preguntes. Tenia 17

anys el maig del 1968, estudiant al liceu de "jeunes filles" de Perpinyà, lluitadora i alliberada, (en una cèl·lula familiar poc liberal cara a l' estatut femení) ha mantingut la passió pel coneixement que mira de transmetre als seus alumnes i una fidelitat als ideals republicans dels seus pares. No va ser fins als 47 o 48 anys que es va començar a interessar pel camp de Rivesaltes. Abans no havia volgut saber massa res. Posteriorment va veure que la raó havia de superar l'emoció.

Va ser l'any 1997, en un viatge al camp de concentració de Sachsenhausen (prop de Berlín, Alemanya) on va obrir els ulls. Va ser allà on va veure que aquella realitat s'havia de donar a conèixer i que allà s'hi havia d'anar amb alumnes. S'havia de fer una recuperació de la memòria des del punt de vista tri-nacional: França, Alemanya i Espanya i treballar molt amb joves per donar a conèixer una realitat poc coneguda i que pot marcar també el futur ideològic d'Europa. Amb el pas del temps ha sigut una de les persones més emprenedores i que més ha treballat per la rehabilitació del camp de Rivesaltes (treball pedagògic i col·lectiu) perquè aquest no caigués en l'oblit ni desaparegués. Avançant amb dificultats, enfrontant-se amb la incomprensió i explicant la seva veritat ha complert els seus objectius i ha connectat amb una dimensió encara incògnita de la seva identitat. A més a més, ha donat resposta a les seves preguntes. Amb diverses persones que volen treballar per Rivesaltes han creat una associació per treballar sobre la memòria històrica anomenada Trajectòries. L'obertura europea de la seva reflexió ha sigut un èxit molt important ja que ha permès la creació de projectes Comenius, on el nostre centre hi treballa (i jo mateixa hi he pogut participar i aprendre molt a més de gaudir-ne) conjuntament amb altres països europeus: França, Itàlia, Alemanya, Turquia i Hongria.

Anys endarrere podia treballar-hi més amb el camp de Rivesaltes portant-t'hi els seus alumnes però actualment la Queti és directora d'un IES a 33 km de Perpinyà i no té massa temps per dedicar-s'hi.

Poques persones han dedicat tantes hores de la vida a ensenyar el que significa Rivesaltes als alumnes i molt poques han dedicat dies sencers en reunions maratonianes a convèncer els polítics i la societat civil de la necessitat de preservar Rivesaltes. És l'altra cara de la moneda: la Tuna i la Queti. Dues germanes que prenen una posició vital diferent davant d'una realitat colpidora.

La Queti, professora d'història i necessitada d'explicacions, fa anys va preguntar sobre el passat a la seva mare i la seva germana. La Queti va aprofitar l'impuls que es va donar a l'ensenyament durant la postguerra per estudiar. Les vivències de la seva

mare les té gravades en vídeo. Ella explica tota la seva trajectòria, la seva germana, però, sempre ha restat en silenci, sense voler parlar-ne. Tota la reconstrucció l'ha aconseguida a base de preguntar-li insistentment a la seva mare quan encara vivien plegades a prop de Cabestany, al Mas Vermell. La Carmen no en solia parlar massa del seu passat amb la Tuna, era massa dolorós, però amb la Queti sí. (Després d'anar preguntant, lligant caps i escoltant ha reconstruït tota la història. Per poder transmetre-la a tots els descendents de la Carmen. La Tuna, per altra banda, sempre ha preferit callar i mai no ha volgut parlar-ne.

Dues germanes, de pares diferents, han agafat camins oposats. La senyora Tuna va optar pel silenci, va ser víctima de l'exili i no va voler explicar mai res. En canvi la seva germana, la Queti, va optar per la curiositat i voler descobrir el que fins ara havia quedat en el silenci. La Tuna no havia de preguntar, ho sabia tot. Si la Queti volia saber, havia de preguntar.

La família de la Queti sempre ha mantingut una relació d'amistat amb el senyor Anton de la Fuente, un dels testimonis importants d'aquest treball. No va ser fins que la Queti va començar a treballar per Rivesaltes que va descobrir que el senyor de la Fuente hi havia estat tancat també. La Queti i una de les filles del senyor de la Fuente, la Marie Christine havien estat companyes de classe durant tres anys, dels 15 als 18 i mai n'havien parlat de tot això.

El cas de dues germanes molt diferents, nascudes a èpoques diferents: en els camps i en la postguerra francesa. La Tuna és el cas més difícil de considerar si és o no una persona resilient, s'haurien de fer estudis psicològics més aprofundits tot i que ha tingut un desenvolupament totalment normal malgrat no haver volgut parlar del seu passat. El fet d'haver passat pels camps i patir un trauma important no li ha impedit ser feliç ni tenir família. Va voler parlar amb mi del seu passat. Aquí podem veure una reconciliació amb el seu passat i el desenvolupament de la resiliència que es va mostrant. És molt important i molt positiu el desenvolupament de la resiliència. Per altra banda hi ha la Queti que no va estar als camps però sempre ha tingut curiositat i ha necessitat explicacions. És una adulta resilient clarament. Tot i no haver estat als camps. S'han trobat casos de persones que han volgut amagar el seu passat i el de la seva família, com no ha sigut aquest cas.

3. L'intent de l'oblit, la senyora Anita Girbal¹

L'Anita i la seva família van creuar la frontera el fred gener del 1939. Ella tan sols tenia 11 anys, era una nena. Li havia tocat viure una guerra i no en tenia cap culpa. Va haver de deixar casa seva, les seves coses, les seves joguines i Palafrugell. Amb la incertesa de saber què passaria amb ells. Aquesta va ser la seva situació i la de molts republicans més que van decidir passar la frontera quan la Catalunya republicana finalment havia caigut a les mans de Franco.

Abans d'arribar als camps de sorra del sud de França, van estar un temps al departament de la Sarthe (nord oest de França). En començar la Segona Guerra Mundial tots els refugiats espanyols van ser transportats cap al sud, per tenir-los tots junts i controlats. El primer camp de sorra que va trepitjar l'Anita va ser el d'Argelès on tenien la sorra i el mar perquè de coses personals o les havien hagut de llençar o els les havien pres. D'Argelès van passar a Bram, on van viure les condicions més pèssimes, allà no hi havia mar on es poguessin rentar com a Argelès. Després d'uns quants mesos a Bram els van traslladar a Argelès. El temps que va passar a cada camp no ho recorda amb claredat, era molt petita i tampoc no tenien rellotges per poder-ho saber. Els rellotges tampoc els haguessin solucionat la gana que passaven, era constant, l'estómac sempre rugia, van passar molta gana durant tot el temps que van estar al camps. A més del poc menjar que rebien, era dolent i poc variat, però tenien gana i "quan hi ha gana tot és bo". Finalment van ser traslladats al camp de Rivesaltes. Al camp de Rivesaltes les condicions eren millors: hi havia barraques per dormir, una mica més d'organització... Fins i tot es van organitzar i feien classe pels nens del camp. També és cert que la seva germana gran, la Neus, va entrar a treballar a l'administració del camp i d'aquí van rebre alguns beneficis, com poder localitzar el seu pare que en tot aquell temps no sabien on era. Van estar a Rivesaltes fins el juny del 1942 quan el camp ja havia estat tancat pels nazis alemanys. L'Anita tenia 14 anys quan van sortir dels camps d'internament. S'havia passat una bona part de la seva infància i adolescència tancada quan ella no havia fet res. En lloc de poder jugar a nines, anar a l'escola, aprendre, jugar al carrer, anar a la platja... Havia anat de camp en camp, passant gana, sense res, tenien fred, aguantant les inclemències del temps...

Va viure una infància que no li tocava. Malgrat aquesta situació que li va tocar viure, no va deixar de córrer, tenir curiositat, jugar... Potser no tenien res però s'empescaven idees per poder jugar com era fer un joc de cartes amb les tapes de les llibretes quan

¹ A l'annex 1 hi ha el relat detallat de tot el recorregut de la senyora Anita pels camps d'internament de França.

aquestes ja estaven totes escrites i plenes. En aquells temps tot tenia un ús i no es llençava res si no n'estaven segurs que els podria fer algun servei.

En sortir dels camps finalment eren lliures sí, la llibertat que havien anhelat durant tan de temps, però la gran pregunta, i ara què? Havien fugit d'un país que era el seu perquè havien perdut la guerra i s'havia instaurat un règim dictatorial en el qual no hi creien però ara es trobaven en un país que no era el seu, sense res i amb un idioma diferent al català, que era el seu. Ells van tenir la sort de poder entrar a treballar en una casa de nens anomenada l'Hôtel du Portugal dels Socors Quàquers a Vernet. Allà és quan van començar a menjar normal, sortir pel poble, anar al cinema, jugar amb els altres adolescents de Vernet.. Allà va començar la vida que tot infant desitja. Després que els Socors Quàquers marxessin l'Anita i la seva família es van traslladar a Rivesaltes, al poble, però només va estar-s'hi dos anys perquè després va tornar a Vernet per casar-se amb en Charles, un noi francès. Molts són els casos que expliquen que després d'haver-se quedat a viure a França, obtenir la nacionalitat, formar la família allà...és a dir ser un francès més, la gent no ho creia així. La gent que havia viscut allà de tota la vida tractava als espanyols i catalans que s'havien quedat a viure a França de manera diferent: posaven més distància, no tutejaven mai... A l'Anita li va costar una colla d'anys que la mateixa gent del poble la considerés francesa.

A part d'haver viscut l'infern dels camps, s'instal·laven en un país que volien que fos casa seva i la gent d'allà no els acabava d'acceptar.

Per aquest motiu l'Anita ha estat pràcticament tota la vida sense voler-ne parlar del seu passat, del que havia sentit i viscut, de com havien hagut de tirar endavant i com de dur havia estat. Durant molt de temps ella va optar pel silenci i sobretot intentat oblidar. Tot plegat eren mals records que només feien que posar-la trista.

Amb el temps els tabús s'han anat eliminant, ja no és cap pecat parlar de la Guerra Civil, de l'Exili i el Franquisme... Les petites i grans històries conegudes i anònimes han anat sortint a la llum per formar part de la història. Abans parlar massa o simplement explicar la realitat podia portar moltes conseqüències tan polítiques com d'exclusió social. Avui en dia aquelles persones grans que ens expliquen la seva realitat se la guerra són respectades i escoltades atentament. Són herois anònims d'una guerra. Persones que van sobreviure i van saber tirar endavant en moments molt durs. Molts són els que pregunten que com ho van fer per tirar endavant que ells no podrien. Molt sàviament responen que tirar endavant és l'únic que podien fer.

Per aquest motiu l'Anita va parlar i explicar, s'hi va veure "obligada". A la seva família hi ha hagut persones que sempre n'han parlat amb normalitat i d'altres que sempre han callat.

Aquest passat tan dur no li va impedir formar la seva família a França. Es va casar dos cops i va tenir fills, néts i també té besnéts. Actualment viu feliçment a Vernet on ha viscut tota la vida. Als seus 82 anys, el passat mes de novembre, va fer un creuer pel Mediterrani que li va regalar la seva família quan va fer 80 anys però per qüestions de salut no l'havia pogut fer fins ara.

Amb la senyora Anita trobem un cas molt clar d'infant resilient. Ella va viure una infància molt dura, traumàtica podríem parlar. Però això no li ha impedit tenir una vida plena (casar-se, ser feliç, formar una família...). No li ha faltat el suport de la seva família, s'ha sentit estimada, no ha estat sola... Són factors que han ajudat a desenvolupar la resiliència i a poder conviure amb el passat traumàtic que va viure sense que aquest afectés al feliç present que viu actualment. Un factor important per acabar de tancar el procés del desenvolupament de la resiliència és el fet que en parli amb naturalitat, que hagi deixat endarrere l'intent de l'oblit. S'ha reconciliat amb el seu passat i parlar-ne no li suposa un problema. No es pot evitar recordar moments molt dolorosos que hagués desitjat no haver viscut però no li provoquen cap trauma avui en dia.

4. El testimoni incansable, el senyor Anton de la Fuente²

Malgrat els seus 80 anys, el senyor Anton de la Fuente, tot i estar jubilat des de fa anys, té una vida molt activa. S'ha convertit en un dels testimonis principals del seu relat, que va viure en primera persona, d'una infantesa marcada per la Guerra Civil espanyola, l'exili i finalment l'internament en diversos camps del sud de França, un d'ells el de Rivesaltes.

Sempre ha estat un testimoni molt actiu explicant què va viure i com el va marcar, ha estat entrevistat moltes vegades, fa moltes xerrades, també als instituts de secundària per tal de mirar d'apropar als joves la realitat de la guerra i l'exili. A més a més, és membre de l'associació FFREEE (*Fils et Filles de Républicains Espagnols et Enfants de l'Exode*) la qual va rebre la Creu de Sant Jordi de la Generalitat de Catalunya el 22 d'abril del 2009 en reconeixement a la seva feina.

² El relat de tot el recorregut pels camps del senyor Anton de la Fuente es troba a l'annex 2

L'Anton de la Fuente va néixer a Puigcerdà el 4 de setembre del 1929, fill de carrabiner. Van passar tota la guerra sense passar fam, però, quan Barcelona va caure a mans franquistes, es van preparar per marxar. Van sortir de Puigcerdà el 31 de desembre del 1939 la mare, els cinc germans i germanes, una tieta materna i la *iaia*. Al moment de pujar al tren no van deixar pujar al seu germà gran, el Paco, que tenia 15 anys i es va haver de quedar. El tren va sortir i van passar per la Tour de Carol i allà es van fer esperar uns dies.

Finalment van tornar a pujar als combois que anaven en direcció desconeguda. El viatge va durar uns quants dies fins que van arribar a la Bretanya francesa. Allà van ser instal·lats en un camp de treball de la Primera Guerra Mundial anomenat Verdun i hi estaven bé. Tenien menjar i el que necessitaven perquè la Segona Guerra Mundial encara no havia començat. Degut a un seguit de casualitats el Paco va arribar a Rennes amb el tren per reunir-se amb la resta de la família, menys el pare que ja estava internat als camps del sud de França.

El 3 de setembre del 1939 va esclatar la Segona Guerra Mundial i tots els internats a Rennes van ser traslladats al sud de França. Uns van ser retornats a Espanya i els altres reclosos als camps d'internament. Es van trobar de cop i volta ingressats al camp de Saint Cyprien vivint en unes condicions pèssimes, en una barraca a mig construir i amb pluges que ho inundaven tot. Per aquest motiu van ser traslladats al camp d'Argelers a finals del 1939 i més tard els van portar al camp de Bram i el novembre del 1940 van tornar a ser traslladats a Argelers. Allà va ser a on van passar les pitjors condicions de vida ja que tot estava envoltat de mort, desesperació i misèria. Aquells van ser uns hiverns molt freds i marcats pels aiguats i les inundacions que destruïen al seu pas tot el que trobaven. Les febles barraquetes eren destruïdes molt fàcilment.

El seu germà va ser enviat a treballar a les companyies de treball. Com que ja tenia 16 anys i no podia estar al camp de les dones, va seguir una trajectòria de camps diferent de la resta de la família.

La primavera del 1941 van passar del camp d'Argelers al camp de Rivesaltes. En un principi era un camp petit d'ús militar però, degut a la necessitat, va anar acollint més i més gent. Va estar en diversos illots. Els anaven canviat segons el volum de refugiats que anaven arribant. Van ser ajudats pels Socors Suïssos (van conèixer a la infermera Friedel Bohny-Reiter) i també pels Socors Quàquers.

Era molt difícil, pràcticament impossible, accedir a les dutxes. Hi havia molta gent o molt poques dutxes. A més a més de la gana que van passar França ja havia perdut la guerra i estava dividida en dues parts: l'ocupada i la "lliure" controlada pel govern col·laboracionista que controlava també tota la gestió i administració. Tot anava amb cartilla de racionament.

La Fina, la germana del senyor Anton, els feia classes mentre estaven als camps, a ells i a tots els nens que volien. Ella era més gran i havia anat a escola a Puigcerdà. Les condicions de vida eren molt dures degut al fred, la gana... però les condicions a Rivesaltes eren millors que a la resta de camps perquè no dormien sobre la sorra sinó en barraques i el terra era encimentat.

La *jaia* va caure malalta i va morir mentre era traslladada cap a l'hospital el 5 d'Octubre del 1942 . El 12 de novembre del 42 els alemanys van arribar al camp de Rivesaltes. Tot va canviar molt i des d'aquell moment tots aquells refugiats que eren d'altres nacionalitats van ser deportats cap als camps d'extermini nazis. Els espanyols es van anar quedant sols al camp. De Rivesaltes van ser traslladats al camp de Gurs el novembre del 1942 i allà va ser on van passar més fred perquè estaven al costat d'un riu i quan plovia era impossible sortir de la barraca perquè s'enfonsaven al fang.

Van pujar en un comboi amb direcció desconeguda. Després d'uns dies de viatge i haver de caminar 14 quilòmetres van arribar en un petit poblet anomenat Châteauneuf Les Bains i s'hi van estar allà en un refugi convivint amb jueus, polonesos, belgues... Després van ser traslladats a una colònia de Cobrond, al mateix departament on estaven. Va ser allà on van poder tornar a fer vida de nens com és la que haurien desitjat. Podien anar a l'escola, banyar-se al riu, jugar lliurement, sortir... El seu germà Paco va participar en la resistència dels maquis.

A Perpinyà, l'Anton va conèixer a l'Ivette, la seva dona. Es van casar i es van establir al Departament dels Pirineus Orientals (Pyrénées – Orientales). Van formar família amb els seus fills, néts i besnéts. Viuen feliçment sense deixar de banda la continuació activa del testimoni del senyor de la Fuente que ha sigut vital per la realització d'aquest treball.

Com hem vist, la infància del senyor de la Fuente no va ser plàcida ni dolça com és la que es voldria per a un infant. Va ser un infant que va viure la Guerra Civil, un exili i va ser internat durant més de dos anys als camps d'internament del sud de França. Va

ser com un titella del govern francès i posteriorment del govern de Vichy que anava movent els refugiats de camp en camp segons els convenia, ja fos per decisió administrativa o degut als aiguats i inundacions i no hi havia més opció que ser traslladats a un altre. Aquest trauma infantil de viure entre la misèria, el fred, la gana, estar malalt sense saber si hi hauria la possibilitat de curar-se, veure la mort tan propera... Tots aquests factors i molts més podrien haver causat un trauma insuperable, com s'han donat casos. Però no va ser el cas del senyor de la Fuente que com podem veure és una persona resilient perquè el patiment d'aquest trauma no li ha impedit formar una família, tenir amics, tenir una feina, i desenvolupar-se correctament com un infant que ha tingut una infància normal. Mai ha estat renyit amb el seu passat ja que sempre n'ha parlat amb naturalitat i ni l'ha amagat ni l'ha intentat oblidar. Més aviat al contrari ha sigut un testimoni actiu i incansable que no es cansa d'explicar la seva història en conferències, xerrades, entrevistes... A la seva família sempre els n'ha parlat i mai els ha amagat res del seu passat.

CONCLUSIONS

1. Conclusions generals del treball

Amb un any de recerca he tingut temps per resoldre les dues grans preguntes que em feia quan vaig començar el treball de recerca. La primera era històrica, volia saber quina va ser la realitat dels exiliats que van passar la frontera entre finals del 1938 i principis del 1939, què va ser d'ells, com es van adaptar a l'exili, quines condicions de vida els va tocar viure cosa que he aconseguit a través de la documentació visual i escrita així com a través del testimoni de les persones amb les que hi he parlat. La segona anava relacionada amb el concepte de la resiliència començant per voler-lo conèixer fins a sobretot voler saber quins són els factors que van desenvolupar els infants de l'èxode republicà per tirar endavant després d'haver patit un gran trauma, com va ser l'internament als camps i quines van ser les diverses vies per les quals van optar (silenci, intent de l'oblit, divulgació....). També ho he aconseguit després de parlar amb la Psicòloga Pia Bosch, escoltar la conferència del senyor Boris Cyrulnic i altra documentació escrita que he llegit.

L'èxode republicà va ser massiu i va superar totes les xifres que s'havien calculat. Un dels destins, sobre el qual jo he treballat, va ser el sud de França però van haver-n'hi molts d'altres: països de sud Amèrica sobretot. Van marxar famílies senceres amb infants, ancians, ferits... Amb tot el que tenien de valor tan econòmic com sentimental, moltes coses les havien d'anar deixant pel camí ja que no les podien transportar. Com és el cas d'una cartera de cuir de la senyora Anita que la va haver de llençar perquè plovia molt i pesava massa. Els motius d'exili van ser diversos: des d'econòmics (hi havia gent que amb la guerra ho havia perdut tot), desacord amb el règim franquista o polític ja que si es quedaven posaven en perill les seves vides i la de les seves famílies. A vegades van coincidir més d'un motiu però en la majoria dels casos l'exili va ser degut a motius polítics. Tots els exilis van ser decisions molt meditades, analitzant tots els peròs i els contres. Al mateix temps van ser decisions preses a últim moment fruit de la derrota republicana i la caiguda imminent de Barcelona. Per aquest motiu va haver-hi llargues cues i col·lapses, perquè no hi havia res previst ni organitzat, tot plegat va ser molt ràpid.

Una de les sortides era creuar la frontera francesa, era la solució més fàcil i ràpida i fora de l'abast franquista. Moltes famílies que solien estar compostes per molts membres no tenien els diners suficients per marxar cap a Amèrica en vaixell. Per

aquest motiu a vegades només s'exiliava un membre de la família: el que estava en perill i marxava per mirar de fer diners a Amèrica i posteriorment que hi anés la família. Aquelles persones marxaven sense saber a on però devien pensar que refarien la vida a un país lliure. Això és el que haguessin volgut tots aquells refugiats però va resultar que no va ser aquesta la seva realitat. Van ser empresonats i tancats com ovelles en camps de concentració, totalment privats de llibertat i en condicions infrahumanes. I, encara, alguns d'ells van trobar la continuació en els camps de concentració nazis.

En poc temps 500.000 persones es van trobar al sud de França sense res. L'Estat francès no havia calculat que tindria aquesta allau humana que s'havia de mantenir. Va ser per aquest motiu que es van construir els camps de sorra que, en un principi, havien de ser provisionals fins a aconseguir una millor organització. Inicialment les condicions en què van viure els refugiats espanyols eren més que pèssimes i infrahumanes però durant el temps de tot l'internament i amb el temps es van anar millorant com es va poder (construcció de barraques, ajuda humanitària...). Els camps estaven mal fets, construïts de qualsevol manera i ràpidament perquè els feien els mateixos interns sobre la marxa i com podien. En aquell moment tothom lluitava per la seva supervivència i la dels seus. Es va crear un mercat negre dins el camp. La gent mirava de vendre el que posseïa per tal d'aconseguir més menjar o mantes. Moltes dones van sotmetre's a la prostitució oferint-se a la milícia francesa que a vegades els donava coses addicionals per elles o els seus fills. De tant en tant també passava que després de prostituir-se per obligació en una situació límit eren rebutjades i sense obtenir res a canvi, se'n burlaven rient-se d'elles. Són molts els testimonis que recorden les burles i crueltat dels guàrdies senegalesos que els vigilaven i alhora violaven dones, com feia la milícia francesa i maltractaven els internats sovint sense cap motiu.

També va haver-hi persones com és Elisabeth Eidenbenz que va solidaritzar-se amb aquelles persones internades. Va lluitar i va fer tot el possible per ajudar-les en el seu cas creant la Maternitat d'Elna per ajudar a les dones a parir amb dignitat, mesures higièniques i tranquil·litat. Un gest que no tothom va tenir a més a més del valor d'enfrontar-se a la Gestapo per mirar de protegir les vides de les dones i els seus infants sense mirar-ne cap moment la nacionalitat.

Al mateix temps va haver-hi gent francesa autòctona que els volia fer fora, els discriminava i una vegada es van instal·lar a França eren malvistos i tractats com a

persones inferiors. Una situació que recorda molt a la que viuen actualment molts immigrants que vénen al nostre país..

Si la situació era dura als camps encara va ser pitjor quan França va entrar a la Segona Guerra Mundial en el bàndol dels aliats. França havia d'assolir les despeses d'una guerra i el manteniment dels camps. Per això les condicions es van endurir. Fins aleshores només hi havia refugiats espanyols però quan França es va rendir i firmar l'armistici també van ser-hi enviats jueus, gitanos... presos molts dels quals van acabar als camps d'extermini nazis ja que eren considerats enemics del règim.

Un cop iniciada la guerra França va donar l' oportunitat als presos de treballar en les companyies de treball, estaven en guerra i necessitaven molta mà d'obra. Aquesta va ser una via a la qual es van agafar molts homes per poder sortir del camp. Davant la dominació nazi les companyies de treball ja no van ser una opció sinó una obligació. Quan et cridaven per anar-hi, primer, anaves a la companyia de treball però era molt freqüent acabar als camps d'extermini nazis. Aquest va ser un dels motius fonamentals que expliquen les dures situacions que van viure els jueus internats a Rivesaltes. El govern col·laboracionista de Vichy segons ordres nazis contemplava que els jueus estaven de pas al camp, era el pas intermedi abans d'anar als camps d'extermini nazis on serien assassinats cruelment. Va ser el mateix cas el dels gitanos tot i que el govern col·laboracionista va protegir una mica i en van deportar molts menys que jueus.

El camp Joffre de Rivesaltes va ser la realitat de molts refugiats espanyols i posteriorment altres nacionalitats que van passar-hi. En general se'n té un record de millors condicions que altres camps com és el de Bram i Argelès. No estava al costat del mar i no es dormia a la sorra. Malgrat les dures condicions de vida hi havia les barraques per dormir-hi i l' organització era millor. També s'ha de tenir en compte que va ser un camp de creació més tardana que el d'Argelès.

Podríem fer una enquesta i preguntar quanta gent coneix el camp de Rivesaltes, la realitat seria que molt poca com jo mateixa he pogut comprovar. A què és degut això? En canvi si preguntéssim sobre el camp d'Argelès veuríem que és molt més conegut. A mesura que he anat fent el treball crec que he trobat alguns motius a aquest desconeixement. Primer de tot Rivesaltes no va ser un camp de primera creació com va ser-ho el del Barcarès o Saint Cyprien, sinó que es va fundar més tard. Les condicions més dures i més impactants no van ser a Rivesaltes així com tampoc no va

haver-hi ni va passar-hi tanta gent com a d'Argelès i si a la memòria de la gent ha de quedar gravada alguna cosa d'aquesta època tan dura és on van passar els moments més difícils que per regla general van ser a Argelès.

També és més desconegut perquè el camp de Rivesaltes es va mantenir actiu fins el 2008. Altres camps no. Van passar-hi els harkis, en condicions no massa diferents que les dels republicans espanyols, presoners de guerra i immigrants en els seus últims moments. Com que era propietat de l'exèrcit francès per poder accedir-hi s'havien de demanar molts permisos, cosa que dificultava les visites. Així com a Argelès es podia accedir lliurement i veure les filferrades que avui en dia encara es conserven.

Aquestes són les conclusions històriques. Explicaré ara les que he pogut extreure referents a la resiliència.

L'estudi de la resiliència m'ha permès veure les diferents maneres d'encarar la vida després de vivències dures com han estat les que se'n deriven d'un exili i l'internament posterior als camps de sorra. He tingut la sort de trobar testimonis que entre ells són molt diferents els uns dels altres fet que m'ha permès veure la història i la realitat del camp des de diversos punts de vista que penso que és molt important. Les coses mai tenen una sola cara.

Persones resilients com el senyor Anton de la Fuente que mai ha provat d'oblidar el que va viure. Sempre n'ha parlat, ho ha explicat i ha fet moltes xerrades. Ha treballat perquè tot això no caigués en l'oblit i estigués present en el record de la gent perquè ho sàpiguen i en un futur no es tornin a cometre els mateixos errors.

He trobat altres casos com és el de la senyora Anita Girbal que va estar internada en diversos camps quan només era una nena. Va veure coses horribles i recordar-ho li feia mal. Per aquest motiu durant molts anys ella va internar oblidar-ho, no en volia parlar, era massa dolorós. També hi tenia a veure la por a possibles represàlies, en aquella època pràcticament ningú en parlava, era massa recent. Per altra banda la seva germana gran, la Neus Girbal, havia treballat en l'administració del camp de Rivesaltes i podia ser acusada de col·laboracionista del govern de Vichy. Amb el temps però, les pors s'han anat esvaïnt i la impossibilitat de l'oblit s'han fet evidents. Per aquest motiu, d'un temps cap aquí, ha parlat, ha decidit explicar la seva experiència, les seves vivències i els seus records. Així la seva família ha anat

coneixent el seu passat del qual no en parlava mai. Amb el temps s'ha reconciliat amb el seu passat. Li ha costat ser una persona resilient però ha arribat a ser-ho.

Un dels casos més especials del meu treball és el de les germanes Tuna Monsalve Martínez i Queti Otero. La Tuna naixent a dins els camps sempre s'ha mantingut en silenci i ha sigut amb mi la primera persona amb qui ha parlat. Fins ara havia volgut oblidar, restar en silenci. Però tot i això que s'havia desenvolupat amb normalitat (feina, família, felicitat...) no es podia etiquetar de persona resilient perquè no estava reconciliada a amb el seu passat. És tot just ara que comença a mostrar que ha desenvolupat els factors de la resiliència. Per altra banda hi ha la Queti, la seva germana petita, que va néixer anys després fora dels camps. Va esdevenir professora d'història per resoldre els seus dubtes personals i així acabar d'entendre el seu passat. Ella és una persona resilient perquè tot i no haver patit el trauma mai ha amagat la realitat de la seva família, sempre n'ha parlat a diferència d'altra gent que queda marcada pels antecedents familiars i mira d'amagar-los i que passin desapercebuts.

2. Conclusions personals

Ha passat un xic més d'un any des que vaig posar els peus al camp de Rivesaltes, aquell 30 de desembre del 2008. Vaig sentir alguna cosa que no havia sentit mai: una immensitat. Se m'obria davant meu una realitat desconeguda que volia conèixer i descobrir. Una realitat que no està marcada per ser de flors i violes.

He resolt els dubtes i les preguntes que em vaig fer en l'inici del treball així com d'altres que he anat tenint a mesura que realitzava el treball i que, per elles, he modificat en algun moment l'orientació de la recerca. No sempre ha estat fàcil trobar informació ja que el volum d'informació sobre Rivesaltes no és tan extens com el d'altres camps al mateix temps que he tingut la dificultat afegida de l'idioma en llegir llibres, fer la recerca als arxius, parlar amb testimonis... tot en francès. Al principi em va costar més però m'hi vaig anar acostumant. No deixava de ser un repte més, els qual m'agraden i me'n poso sovint.

Una de les coses més difícils ha estat localitzar els testimonis. Molts són grans i no estan en les condicions adequades per fer entrevistes, molts són morts i molts d'altres resten en l'anonimat. Amb paciència i moltes persones que m'han fet de pont, entre les que destaco en Fernando i en Paul, he aconseguit localitzar els 4 testimonis que formen part del treball. Tot ha sigut un aprenentatge. Cada una de les entrevistes ha sigut tot un món nou, em submergia en diferents universos amb històries i vivències

amagades i per això he hagut d'anar molt en compte i tenir molt de tacte per no ferir mai cap sensibilitat. Espero no haver-ho fet.

He aconseguit també un altre dels objectius que em proposava a l'inici del treball com és remenar papers antics i vells. No sé que tenen aquest documents que m'apassionen. Va arribar un moment que pensava que no podria consultar-los, però potser fruit de la sort o la tossuderia vaig rebre la resposta que necessitava per anar-hi. Va ser una recerca de tot un dia, llarga i molt interessant. Al principi no trobava res ni m'hi entenia (funcionament, idioma...) però amb paciència va anar sortint allò que m'interessava: referències als quatre testimonis, constància de la vida quotidiana,...L'altre objectiu era treballar amb persones conèixer de primera mà les seves vivències, cosa que també he pogut fer, he passat alguns moments de nervis i desesperació però que em compensen per tot el que he après escoltant les seves històries. Per altra banda ha sigut molt interessant poder corroborar les vivències dels testimonis amb les fotografies d'època i els documents. Una de les explicacions més curioses per mi va ser saber de l'existència de l'escoltisme dins el camp de Rivesaltes - jo sóc escolta des de fa 11 anys- quan el senyor de la Fuente em va explicar que ell mateix n'havia format part i que això els permetia fer excursions mentre estaven interns. Per altra banda amb els documents he pogut comprovar i saber exactament en quin illot van estar interns la senyora Anita i la seva família quan la seva germana era cap de barraca i surt escrit als documents. Tan els documents com les fotografies són als annexos.

Si ara tingués més temps, no tinc cap dubte que continuaria treballant sobre el tema de Rivesaltes. He gaudit molt, moltíssim fent aquest treball tant pel gran nombre de gent interessant que he conegut com pels llocs que he anat per tal de documentar-me millor i posar-me més en situació. Ha sigut un any de viatges constants pel sud de França. Crec que tinc sort perquè he pogut fer el treball de recerca a poc a poc i amb ganes, no l'he avorrit, ni molt menys! M'ha aportat molt, he descobert tot un univers que m'era desconegut: la realitat de milers de persones entre els anys 30 i 40. Un treball que m'agradaria poder fer, si el treball de recerca continués, és un estudi comparatiu entre les condicions de vida dels refugiats republicans de la Retirada, els harkis i la dels immigrants que arriben actualment al nostre país. El fet que significa un exili, no sempre per motius de guerra sinó també econòmics, el que han viscut, com es van sentir acollits pel nostre país...

He vist com n'és d'important la memòria oral, les petites històries anònimes que formen part de la història més propera i real. Aquesta és la forma de treballar de l'Assumpta Montellà, que m'agrada molt i he volgut seguir una mica. Els llibres d'història que parlen de l'exili expliquen molt com va sortir el general tal o el president qual i què se'n va fer posteriorment però no parlen del dia a dia i de què en va ser dels 500.000 refugiats republicans que van creuar la frontera aquell fred hivern del 1938 i 1939.

Va ser un moment especial el dia que vaig fer la primera entrevista amb el senyor de la Fuente, jo li agraiïa que m'hagués volgut rebre amb tan d'entusiasme i ganes i ell ahora em va agrair a mi el meu interès. Ell ho deia en una entrevista, es veia amb el deure d'explicar el que li va tocar viure a les generacions futures. És aquí quan una s'adona de la realitat, les generacions futures també tenim un paper important i responsabilitats: escoltar, aprendre i treballar perquè el passat no es torni a repetir. No podem deixar que la història caigui en l'oblit, s'ha de mantenir viva en la nostra memòria, hem d'aprendre dels errors del passat.

Per tal de poder treballar i estudiar el camp de Rivesaltes he necessitat tota una documentació especial per tal de posar-me en context. M'he recorregut el sud de França com mai l'havia conegut a més de molts viatges a Perpinyà. Al final del treball adjunto un petit making off del treball de recerca on hi ha un vídeo amb fotografies dels llocs on he estat i amb alguns fragments interessants de les entrevistes que he realitzat. Realment ha estat molt difícil seleccionar-los ja que tots eren molt interessants a més de colpidors.

Quan hi ha curiositat pel mig treballar la història és una bona opció sobretot per dos motius: és infinita i mai te la pots acabar!

AGRAÏMENTS

Primer de tot agrair als meus pares tota la paciència i disposició que han tingut al llarg d'aquest any de portar-me amunt i avall sense protestar ni un moment. A més a més d'animar-me en tot. Sense ells tota la documentació personal que he realitzat no hagués estat possible.

Òbviament donar les gràcies a en Fernando, per haver estat el millor tutor que hagués pogut tenir. Per fer-me descobrir la realitat dels camps de sorra i motivar-m'hi a treballar-hi a més a més d'anar-me orientant en tot moment. Per encomanar-me entusiasme i rigor.

He d'agrair molt especialment als quatre testimonis del treball que m'han acollit molt amablement a casa seva, m'han explicat amb paciència les seves vivències sovint doloroses i difícils. El senyor de la Fuente, el primer contacte que vaig fer i les dues entrevistes que vam realitzar; la senyora Anita que em va relatar pacientment tot el seu exili que havia mantingut en silenci durant molts anys i a la seva néta l'Anne Claude; la senyora Tuna que vaig tenir l'oportunitat de ser amb la primera persona amb qui va parlar del seu passat i la Queti que em va ajudar a lligar caps i em va explicar la seva història. Moltes gràcies per la vostra paciència, el vostre temps i els vostres relats. La meva curiositat anava més enllà de les qüestions relacionades amb el treball de recerca. Em vaig sentit molt ben acollida durant les entrevistes gaudint d'una confiança que agraeixo molt, sense la vostra amabilitat i disposició aquest treball no s'hagués pogut realitzar.

No em puc oblidar, ni molt menys, d'en Paul Hernandez, una figura molt important del treball. Per ser el guia, juntament amb en Fernando, de la visita al camp i per mantenir-me informada dels esdeveniments que s'han anat realitzant a Perpinyà i que em podien ser interessants pel treball de recerca. A més d'ajudar-me a resoldre dubtes i acompanyant-me en alguna entrevista. Moltes gràcies de veritat.

L'Assumpta Montellà era un referent per mi des del principi, el fet de poder-la conèixer-la va ser un fet increïble. Vas fer-me un forat a la teva atapeïda agenda i de seguida vas fer-me molta confiança. Escoltar els teus relats de manera tan entusiasta i apassionada per la història, m'ha motivat i m'ha donat energia per fer la recerca.

Gràcies per aquella primera entrevista i animar-me a continuar. Vaig gaudir molt parlant amb tu.

El meu treball està relacionat amb un aspecte psicològic, la resiliència. Vull agrair a la Pia Bosch l'entrevista que em va concedir. Em va servir molt per resoldre dubtes i aprendre. Li agraeixo especialment sabent que una persona del món de la política sempre té l'agenda molt ocupada. Gràcies també per les recomanacions que em vas donar.

Em falta agrair el suport al Museu Memorial de l'Exili de la Jonquera, en especial al conservador Miquel Serrano que de seguida que em vaig posar en contacte amb ell em va dir que m'ajudaria en el que calgués. Em va ajudar molt sobretot a l'hora d'arrencar el treball. De cares al final no he necessitat ajuda del MUME, però saber que comptava amb la seva disposició ha estat un suport important per mi. Els documents que em vas proporcionar m'han sigut de gran utilitat així com el fet de mantenir-me informada de tots els actes que s'han anat fent al llarg d'aquest any.

I finalment vull agrair a totes aquelles persones que m'han ajudat en un moment determinat del treball: fent de pont per aconseguir contactes, solucionant-me problemes informàtics, donant-me suport, consells, orientacions... Sense les vostres petites però grans ajudes aquest treball no l'hauria pogut acabar d'aquesta manera.

Figueres, desembre 2008 - gener 2010.

FONTS D'INFORMACIÓ

BIBLIOGRAFIA

Alcalà, C. Els nens de l'exili (1936-1939): Història d'un èxode oblidat. 1a Ed. Barcelona: Columna, 2008. ISBN 978-84-664-0947-6.

Boitel, A. Le Camp de Rivesaltes (1941-1942). Du centre d'hébergement au "Drancy de la zone libre". 1a Ed. Saint - Estève: Mare Nostrum, 2001, Collection Études. ISBN 2-908476-25-8.

Cyrulnik, B. Los patitos feos la resiliencia: una infancia infeliz no determina la vida. 1a Ed. 2001, 9a Ed. Barcelona: Gedisa, 2008. ISBN 978-84-7432-926-1.

Filipovic, Z. Diari de Zlata. 1a Ed. Barcelona: Edicions 62, 1994, Empúries. ISBN 978-84-92549-20-7.

Grané, J; Forés, A. La resiliència. 1a Ed. Barcelona: UOC, 2007. ISBN 978-84-96981-20-1

Latret Mascarell, A. Infancia y resiliencia: actitudes y recursos ante el dolor. 1a Ed. València: Brief, 2007. ISBN 978-84-95895-07-3.

Mínguez Anaya, A. B. Campo de Rivesaltes. 1a Ed. Queimada: "Memoria viva" Asociación para el estudio de la deportación y el exilio español, 2008, Memoria Viva 6. ISBN 978-84-612-1645-1.

Montellà, A. La Maternitat d'Elna: Bressol dels exiliats. 1a Ed. Badalona: Ara Llibres, 2005, Sèrie H. ISBN 84-96201-59-7.

Montellà, A. El setè camió: El tresor perdut de la República. 1a Ed. Badalona: Ara Llibres, 2007, Sèrie H. ISBN 978-84-96767-29-4.

Montellà, A. La Maternitat d'Elna en imatges. 1a Ed. Badalona: Ara Llibres, 2008, Sèrie H. ISBN 978-84-92406-26-5.

Montellà, A. Contrabandistes de la llibertat. 1a Ed. Badalona: Ara Llibres, 2009, Sèrie H. ISBN 978-84-92552-17-7.

Moret i Guillamet, R. M, Els nens refugiats a Figueres (1936-1939). 1a Ed. Figueres: Ajuntament de Figueres, 2008.

Roig, M. Escrits contra l'oblit: Escrits sobre la deportació. 1a Ed. Espanya: Amical Mauthausen i altres camps de concentració nazis, 2001. ISBN 34-607-3302-5.

Stroumsa, J. Triar la vida: El violinista d'Auschwitz. 1a Ed. Barcelona: Columna, 1999. ISBN 84-8300-797-5.

Vila, S. Elogi de la memòria: Records, silencis, oblit i reivindicacions. 1a Ed. València: Edicions 3i4, 2005. ISBN 84-7502-714-8.

DD. AA. (2004) Mundo Actual: Europa (vol. 4, pp 290-293). Sant Andreu de la Barca: Spes editorial Vox.

FILMOGRAFIA

Caravajal P. Exilio: el exilio republicano español 1939-1978 [Enregistrament DVD]: documental. Planeta. Història. 2002.

Daldry S. El lector [Enregistrament DVD]: pel·lícula. DD. PP. EUA. 2008.

Escribano F. El retorn de l'exili i la recuperació de la memòria històrica. [Enregistrament DVD]: documental. Televisió de Catalunya; Enciclopèdia Catalana. 2004. Dies de transició.

Halt D. La Guerra Civil Española: victoria y derrota. [Enregistrament DVD]: documental. Anglaterra. 1982

Koltai L. Sin Destino [Enregistrament DVD]: pel·lícula. DD. PP. Hongria. 2005.

Singer B. Valkiria [Enregistrament DVD]: pel·lícula. DD. PP. Alemanya-EUA. 2008.

Solé F. El camp d'Argelers. [Enregistrament virtual]: documental. TVC. Catalunya. 2009.

Soler LI. Francesc Boix: un fotògraf a l'infern. [Enregistrament DVD]: documental. Area de Televisión, Canal +. 2004.

Veuve J. Le Journal de Rivesaltes. [Enregistrament vídeo]: documental. Aquarius Film, Cinémanufacture. França. 1997.

Young R. Eichmann. [Enregistrament DVD]: pel·lícula. DD. PP. Anglaterra. 2007

WEBGRAFIA

<http://sortejantlesones.blogspot.com/2008/05/sobre-la-resilincia.html>

Pàgina web on em vaig començar a informar sobre què era la resiliència. Hi ha un petit article que en parla.

<http://www.piabosch.cat/2009/03/31/resiliencia-i-futur/>

Blog personal de la psicòloga Pia Bosch amb la qual he parlat i hi té algunes entrades referents a la resiliència.

http://www.dailymotion.com/video/xz6p7_el-exodo-de-un-pueblo/

Documental penjat a la xarxa que parla de l'èxode republicà.

<http://www.tv3.cat/videos/1681659/Camp-dArgelers>

Pàgina web on trobem el documental sobre el camp d'Argelès emès per tv3 fa poc.

<http://www.tv3.cat/videos/1834259/Mai-shavia-explicat-el-funcionament-del-camp-dArgelers>

Entrevista al director del documental sobre el camp d'Argelès.

<http://www.nicoleberge.com/E0D6EABE-0E97-11DC-A2D9-000D9334291E/1Acamp%20rive.html>

Aquesta pàgina web és molt útil per trobar fotografies del camp d'un reportatge que va fer la fotògrafa Nicole Bergé.

www.ushmm.org

Pàgina web d'Steven Spielberg on hi he tret la majoria de fotografies d'època.

ARTICLES DE REVISTES

DD. AA. L'exili del 1939: Totes les etapes del gran èxode republicà. Sàpiens: Descobreix la teva història. Grup Cultura 03 sapiens publicacions. Dossier especial, abril 2009, núm. 78, pp. 20-49.

Lara L. Entrevista a Boris Cyrulnik. Cuadernos de Pedagogia. Wolters Kluwer España. Entrevista, setembre 2009, núm. 393, pp. 42-47.

FONTS

Arxius Departamentals dels Pirineus Orientals.

Museu Memorial de l'Exili de la Jonquera (MUME).

ANNEXOS

ANNEX I:

RELAT DE L'EXILI DE LA SENYORA ANITA GIRBAL ALABERT.....46

ANNEX II:

RELAT DE L'EXILI DEL SENYOR ANTON DE LA FUENTE.....55

ANNEX III:

ENTREVISTA AL SENYOR ANTON DE LA FUENTE.....61

ANNEX IV:

ENTREVISTA A L'ASSUMPTA MONTELLÀ.....66

ANNEX V:

ENTREVISTA A LA PIA BOSCH CODOLA.....73

ANNEX VI:

ELS ARXIUS DE RIVESALTES I EL SEU FUNCIONAMENT.....79

ANNEX VII:

DOCUMENTS EXTRETS DELS ARXIUS DE RIVESALTES.....83

ANNEX VIII:

FOTOGRAFIES.....91

ANNEX IX:

**MUNTATGE AUDIOVISUAL DEL PROCÉS DE REALITZACIÓ DEL TREBALL (CD
ADJUNT AL FINAL)**

ANNEX I

RELAT DE L'EXILI DE LA SENYORA ANITA GIRBAL ALABERT

Entrevista realitzada a Perpinyà el 26 de setembre del 2009 al domicili de la seva néta Anne Claude

Van sortir de Palafrugell amb un autobús vell que no funcionava gaire bé i, en arribar a Figueres, no tirava més. Per tant van haver de fer a peu des de Figueres fins al Portús en ple hivern molt fred. Van passar la frontera a finals del gener del 1939. Ella tenia 11 anys tan sols. Van haver d'esperar tres dies per poder passar la frontera sota una pluja que no parava. L'Anita recorda que tenia una motxilla de cuir petita que va haver de deixar i encara la veu allà i hi pensa. Després d'haver passat la frontera van instal·lar-los molt provisionalment en garatges per tal de passar la nit. L'Anita ens explica que en un bidó van poder fer foc i li van treure la roba, que estava tota molla per la pluja i la van poder eixugar. A França aleshores encara no hi havia la guerra i tenien menjar, allà va poder menjar pa amb xocolata i plàtans, tenia molta gana i feia dies que no menjaven. Malauradament, però, després ho va vomitar tot, va estar una mica malalta.

Els van posar en autobusos que els van portar fins al Voló i finalment allà van posar a tots els refugiats, que n'eren molts, en trens en direcció al nord, al departament de la Sarthe, a la ciutat de Le Mans. L'Anita no recorda quants dies van estar-hi de viatge, potser tres. El problema era que cada vegada que un tren de la SCNF havia de passar, ells s'havien d'esperar en una via morta, fins que poguessin continuar el trajecte. A les estacions els donaven menjar, pa, però xocolata no, que ho trobaven bo, ja que tenien molta gana. En aquells tres dies de viatge se li van inflar els peus i quan va es va voler tornar a posar les sabates no va poder d'inflats que els tenia. Un cop allà els van posar en hospitals i hospicis com van poder. Allà hi estaven bé, podien sortir quan volien. El problema va començar quan va començar la Segona Guerra Mundial que els van fer baixar cap al sud amb tren als camps de sorra i d'internament. Els refugiats s'havien de sentir tot sovint com els insultaven i els cridaven "rojos", comunistes... Els francesos tenien por que es revoltessin.

Aleshores va ser la primera vegada que van ser traslladats a Argelers. Algunes precisions i records són difusos ja que l'Anita era molt petita i certes coses no les recorda clarament.

Dormien a terra, més endavant els van repartir palla i algunes mantes. Tenien molt poca cosa ja que quan van voler passar la frontera van haver de deixar-ho pràcticament tot. L'Anita recorda aquells dies que van passar la frontera caracteritzats pel fred i sobretot pel fet que plovia i plovia, sense parar. Com que no parava de ploure i anaven a peu no podien portar-ho tot ja que com que estava moll van anar deixant coses a la cuneta, com feien tots els refugiats.

Als camps les coses que els donaven de roba no eren noves, eren de segona mà però no els importava. Ells no en tenien i passaven fred, per tant no dubtaven en posar-s'ho. Tot estava ple de rates molt grosses, que durant la nit feien molts crits, de polls i de puces que a la nit les anaven a picar. L'Anita recorda a vegades despertar-se i trobar-se tota la cara plena de picades vermelles de puces.

Al principi es passaven el dia allà sense fer res però més endavant van organitzar escoles ja que als camps hi havia gent de tot, gent que havia estudiat com ara mestres. No en podien fer massa tampoc perquè no tenien ni llibres, ni llapis...res.

La higiene no era pas bona. De tant en tant repartien sabó a les famílies però no era suficient. Tothom anava brut. El menjar tampoc era suficient. Sempre tenien gana ja que el menjar, tot i que no el recorda amb claredat, era una mena de sopa posada a coure amb naps i alguna cosa més. No sap quants anys va estar sense poder menjar per saciar la gana que tenia. Amb el temps les condicions va millorar un mica, però no massa. Al principi no hi havia barraques ni res. Es van anar construint a mesura que arribaven els homes i ells mateixos les havien de fer. Les feien amb fusta però hi havia uns forats enormes i el vent hi passava igual i el fred continuava.

El pitjor record que té l'Anita és d'Argelès, són una espècie de lavabo fet amb dues planxes i un bidó a sota i era com una petita casa de fusta que havien fet els refugiats mateix i els homes que estaven al camp del costat s'oferien voluntaris per anar a buscar els bidons i així poder veure a les seves dones que estaven en un altre camp. D'això en té un mal record ja que estaven tots malalts (tifus, diarrea...), menjaven el que els donaven.

Després d'Argelers els van portar al camp de Bram on van viure les pitjors condicions. L'Anita ens explica que a Argelers com a mínim hi havia el mar i es podien anar a refrescar i a netejar-se, però a Bram no n'hi havia de mar. Allà tothom estava malalt. La seva tia va agafar el tifus. Allà va ser el pitjor perquè a més a més hi feia molta

calor. No recorda amb claredat quants mesos van passar-hi a Bram, uns quants. L'Anita recorda com la gent deia moltes paraulotes, com es barallaven, la gana que passaven...

Després d'un temps van ser portats a Argelès de nou, al voltant del març del 1941 i van estar-s'hi fins al mes de desembre. Les condicions, si fa o no fa, eren les mateixes de quan van marxar la primera vegada. Al cap d'un temps els van traslladar al camp de Rivesaltes, on les condicions que van trobar van ser molt millors que a Bram i Argelès, però igualment molt dures. Les barraques no estaven fetes de fusta com a Argelès que amb el vent tot sovint s'esfondraven i la gent es traslladava a les barraques del costat i al matí següent intentaven recuperar les poques pertinences que tenien, buscant entre la sorra, d'això se'n recorda amb claredat l'Anita.

A Rivesaltes les barraques estaven fetes de maons, l'organització potser era una mica millor però passaven gana igual i no tenien massa roba per vestir-se. Al camp ens destaca l'ajuda dels quàquers americans que els ajudaven sobretot als infants amb tot el que podien. Al camp estaven obligats a anar l'escola al migdia. Si no els infants no rebien les ajudes. A poc a poc anaven tenint una mica de material com quaderns i eren va ser allà on va començar a aprendre els verbs perquè el francès s'assembla molt al català, més que el castellà. El català era la seva llengua materna.

Quan anava a l'escola a Catalunya l'Anita aprenia bé, la prova ens diu, tot rient, és que ha tingut fills i néts intel·ligents. Ens explica que deu venir de família ja que el seu pare ho era molt, potser el més intel·ligent de Palafrugell. Quan van entrar als camps van perdre el seu pare i van estar tres anys sense veure'l. Finalment el van trobar quan la Neus, la germana gran, va entrar a treballar a la barraca de l'administració del camp i va veure unes llistes on hi havia totes els noms dels internats i el camp on estaven. Va ser així com van localitzar el seu pare. Però no es van trobar fins que van ser alliberats a Vernet.

A l'hora de berenar els feien anar a una barraca on hi havia un menjador molt senzill i els donaven berenar i estaven obligats a menjar-s'ho allà perquè, si no, s'havien trobat amb el cas que els pares es menjaven la meitat del berenar dels nens.

No hi havia un horari concret, però al matí quan tothom es despertava era difícil dormir. A més que els soldats distribuïen el cafè, si és que se'n podia dir així ja que era una espècie de barreja de vés a saber què, ens explica l'Anita. També recorda els soldats

amb un bidó molt gran i els soldats distribuïen el cafè i cadascú havia de tenir una tassa.

L'Anita ens explica com un dels pitjors records és la gana que van passar que mai s'acabava. El menjar que els feien era molt dolent però, si més no, els emplenava una mica l'estómac. Hi havia una barraca on hi guardaven tot el menjar que cada dia unes dones n'anaven a buscar. L'Anita i unes quantes noies més s'amagaven i quan les dones sortien de la barraca els feien caure el cistell i recollien alguna cosa, sobretot carrotes, i es posaven a córrer i no les podien atrapar.

Cada barraca tenia un responsable per organitzar-ho tot una mica i era una persona de la mateixa condició que ells. Com que la seva germana era instruïda, ella va ser la responsable de la barraca on estaven. Quan portaven el menjar, ella el distribuïa. Aquest fet els donava alguns privilegis com viure en un lloc a part sense tanta gent. A Rivesaltes no dormien al terra hi havia una espècie de somiers senzills de fusta i estaven una mica millor. Amb el temps el camp es va anar organitzant i tenien sort de ser uns privilegiats ja que el lloc on s'estaven era petit i quadrat amb els llits, no res de l'altre món, però els permetia tenir una mica més d'intimitat. Era difícil de viure amb tanta gent junta que no són com tu, i no els coneixes de res. Amb alguns ja hi simpatitzaven, amb d'altres ni els coneixien però s'escandalitzen en sentir un gran nombre de paraulotes. Eren petites i no hi estaven acostumades, eren noies senzilles i de poble.

A Rivesaltes l'aigua s'extreia mitjançant una bomba d'aigua, però a l'hivern es gelava i no tenien aigua per rentar-se i anaven bruts. De tant en tant distribuïen una mica de sabó una mica, però mai no era suficient.

Tot i que l'Anita no ho sap segur, creu que s'estaven a l'illot K. Ens explica que hi havia moltes altres barraques i que els quàquers, en especial la Miss Mary estaven per allà i miraven si tothom estava bé però no recorda amb claredat si estaven al mateix illot. Algun cop van esperar el tren que passava pel mig del camp però no sap si estaven a prop o lluny del seu illot. L'Anita no ho recorda amb claredat però creu que no van haver de canviar mai d'illot potser per anar a buscar alguna cosa, per anar a l'escola...podien circular lliurement per l'interior del camp sense problemes.

Hi havia jueus i mai no estaven junts, sempre en camps separats. L'Anita pensa que això devia ser a Argelès. Era senzill reconèixer-los perquè es tapaven amb mantes.

Estaven molt prim i despallats. A vegades, per riure, els agafaven la roba. L'Anita ens explica tot rient que quan bufava el vent i les mantes s'aixecaven elles els veien les seves parts íntimes i reien molt.

Amb la seva cosina recorda molt bé que les tapes dels quaderns, una vegada estaven acabats, les tallaven a trossos i les pintaven per fabricar un joc de cartes. Buscaven maneres de divertir-se, miraven de no avorrir-se. Cada dia amb la seva cosina anaven darrera la barraca, al sol i es treien les puces i els polls. Però era impossible perquè d'endemà n'hi tenien d'altres. No tenien cap tipus de producte per poder treure-se'ls. L'Anita recorda com feien alguna excursió a Salses anant a peu a visitar el castell que aleshores estava en ruïnes, no com ara que està restaurat. Tot i no recordar-ho amb claredat l'Anita explica quan el juny del 1942, la guerra no s'havia acabat, però van tancar el camp de Rivesaltes.

La seva germana gran, la Neus, va treballar a la Maternitat d'Elna. Ella estava a la infermeria del camp i, quan les dones havien de tenir la criatura, la Neus les acompanyava fins a la Maternitat d'Elna. La seva germana a part d'infermera va fer de mestra i va treballar en els despatxos de l'organització del camp. Tot això sense cobrar res.

L'Anita ens explica com al voltant del camp hi havia guàrdies senegalesos a cavall que vigilaven el camp. No recorda amb claredat si a Rivesaltes n'hi havia, però a Argelès n'està segura.

Tot i que l'Anita no sap segur si era a Rivesaltes ja que potser era a Argelès, ens explica que hi havia un mestra espanyola la *Señora Doña María Calvo* que els feia classes de costura amb la llana que tenien i feien petites coses com sacs. Anys després, quan l'Anita ja vivia a Vernet, la va retrobar per casualitat a Prades perquè la senyora vivia a Codalet amb la seva filla i el seu fill, que era minusvàlid. De tant en tant els anava a veure però amb el temps els va perdre la pista.

La seva germana gran, la Neus va treballar en el despatx de l'organització del camp a Rivesaltes. Aleshores no sabien encara on era el seu pare i va ser quan la seva germana va entrar a treballar a la barraca administrativa on hi havia uns panells penjats amb el nom de la gent i on estaven. D'aquesta imatge l'Anita se'n recorda bé. El seu pare s'estava al camp de Gurs i en algun altre camp. Va ser un cop ja van estar alliberats que es van retrobar a Vernet. Ja que al moment de passar la frontera la

família va quedar separada. Les dones i nens van passar primer mentre que els homes van passar uns dies més tard. Van estar 3 anys sense veure's i va ser a Vernet on es van retrobar.

Dins els camps no tenien pràcticament res, l'Anita ens explica com a vegades aprofitant els pneumàtics de les rodes de les bicicletes i una mica de corda es feien sabates per estar per allà.

L'Anita li sembla recordar la infermera suïssa Friedel Bohny-Reiter, però no amb massa claredat. Recorda millor els quàquers, en concret a una noia que l'anomenaven Miss Mary. La barraca K-12 era la barraca dels socors suïssos, amb dibuixos fets pels nens però l'Anita no la recorda. En explica que on anava ella a berenar era a una barraca dels quàquers. Al camp hi havia un metge que l'anaven a visitar si es trobaven malament o estaven malalts. L'Anita va anar-hi algun cop perquè tenia mal de panxa.

Després de sortir del camp van anar a Vernet i van treballar en una casa de nens que era dels Socors Quàquers, que anomenaven l'Hôtel du Portugal . Com el seu cas n'hi havia molts d'altres de refugiats. L'Anita ja tenia 14 anys aleshores. En un principi tots els nens que hi havia eren refugiats dels camps, però amb l'avenç de la Segona Guerra Mundial, també va haver-hi nens francesos que havien perduts els pares o estaven a la presó. Va ser amb ells que va començar a parlar francès. Allà vivien gràcies als diners dels Socors Quàquers i ells treballaven sense cobrar. Una vegada van haver sortit del camp, l'Anita ja no va tornar a l'escola, la seva germana petita, l'Aurora, sí que va tornar-hi. A la colonie com ells l'anomenaven, de tant en tant hi anava un militar que havia fugit del franquisme que els hi feia algunes classes en castellà. L'Anita ens explica que Vernet estava ple d'espanyols que havien marxat durant la retirada. Tant als hotels, hostals, colònies... Com que no era infermera a la *colonie* podien sortir pel poble, anaven al cinema...i va ser així que va conèixer el seu marit.

Una vegada la guerra es va acabar, els Socors Quàquers van marxar ja que els quàquers només ajuden els països que estan en guerra. Així doncs van haver de buscar-se la vida. Van anar a viure al poble de Rivesaltes on va estar-s'hi dos anys. Després va tornar a Vernet per casar-se amb en Charles. Al principi la seva mare no volia que es casés amb un francès ja que li deia que havien estat ells els que els havien posat dins els camps. L'Anita, però, diu que s'havia d'entendre que França no comptava que tindria aquesta multitud de gent de sobte i que estaven desbordats. Per la família del seu marit no va ser massa difícil ens explica, ja que ells eren pobres.

L'Anita va anar a viure a casa seva i el pare del seu marit va ser deportat a Buchenwald per comunista i ja mai més va tornar, va morir-hi allà. L'Anita feia les feines de la casa i també va estar molt de temps fins a la seva jubilació a l'Associacion Laique pour la Formacion Professionel des Adolescents. Allà treballava amb adolescents i nois problemàtics. L'Anita ens explica que, malgrat els esforços, era molt difícils recuperar-los. Potser només un 2%.

L'Anita ens explica com els miraven els francesos i els consideraven com a gent de res. A Vernet mateix, li ha costat molt que la consideressin del país. Havien de sentir a vegades que si els espanyols els venien a prendre la feina dels francesos. A més a més, que no tenien el dret de treballar com a funcionaris o en despatxos. O amables que d'altres a l'hora de treballar que els donaven festa de tant en tant i estaven ben pagats, en d'altres casos els explotaven. La gent era racista. No era gens fàcil de cohabitar-hi perquè no tenien la mateixa manera de fer. Tot i tenir els papers i la nacionalitat francesa, la gent no els considerava del país. Ens explica que el seu primer marit va morir jove i que després es va tornar a casar (tots dos eren francesos). A ells la gent del poble els tutejava, en canvi a ella la tractaven de vostè i no fa gaire temps endarrera que ja la tracten de tu i és quan han entès que la gent de Vernet ja la consideren del país.

Després de sortir del camp van mantenir contacte amb alguns refugiats que s'havien instal·lat també a França i amb alguns van començar amistat.

Fins no fa gaire temps l'Anita no n'havia volgut parlar. Tot el que li va tocar als camps són mals records que ella volia oblidar. Però ara tot s'explica, no com abans, a les escoles, institut... Es va veure "obligada" a explicar aquell infern. La seva cosina Neus, que va tornar a Palafrugell, mai no ha volgut parlar, però el seu germà Jordi, en canvi, sempre n'ha parlat. Diu que van tenir mala sort, tothom estava malalt, la diarrea, el tifus... La seva tieta Enriqueta va estar a l'hospital de Carcassonne.

Hi va haver una part de la família que, quan van ser alliberats dels camps, van tornar a Palafrugell, però aquest no va ser el cas de l'Anita i la seva família que es van quedar a França. L'Anita ens explica que, quan van marxar de Palafrugell, eren els seus pares, les seves dues germanes, ella i juntament amb l'àvia, la tia Enriqueta, el seu marit i els tres fills. Tots en direcció la frontera. La família de l'Anita no volia tornar perquè amb Franco no hi havia llibertat. És cert que ells no havien fet res, però tenien por de represàlies. El seu pare no va tornar mai a Catalunya. Al principi del segon any d'estar

als camps, la seva tieta va decidir tornar. Els nens estaven malalts, la seva sogra tenia el tifus... Per les barraques passaven i els deien que si tornaven a Espanya no els passaria res i va ser aleshores que va decidir tornar. Tot i això, la tieta va estar a la presó i va haver de deixar els fills a una cosina de Palafrugell. Un cop va sortir, ella no tenia el dret de poder tornar a Palafrugell, va haver de quedar-se a Barcelona. La seva tieta va poder tornar un cop Franco va ser mort. La tieta de l'Anita li havia explicat que diàriament enviaven dones i nens a la guillotina, però afortunadament ella era vàlida per treballar i cosia roba pels militars.

La primera vegada que l'Anita va tornar a Barcelona ja tenia dos fills i va anar a Barcelona a veure una tieta seva que estava presonera. Era bona persona i velleta i encara va anar-hi alguna altra vegada a veure-la. No se'n recorda del cert però potser tenia 25 anys. Aleshores ella ja era francesa i naturalitzada pel matrimoni, ja que es va casar amb un senyor francès.

Aleshores, de tant en tant, i quan tenien els diners suficients hi tornaven. A l'Anita li agradava tornar al seu país. Sentir parlar el català, els costums, el menjar, la cuina tradicional catalana... Quan els néts eren petits també hi anaven. Junts anaven a Calella de Palafrugell, Tamariu, Llafranc, Aiguablava, Palamós... La seva mare era de Figueres, però quan va morir el seu pare va anar a viure a Palafrugell on hi tenia la seva tia.

L'Anita no sap si hagués tornat a viure a Palafrugell perquè es va acostumar a la vida francesa i va crear la família a França i ho tenia tot a França. El que sí li agradava era anar-hi els estius, durant les vacances amb tota la família.

Li hem preguntat a l'Anita què li sembla el fet que s'estigui construint el memorial, que es conservi el camp i que els escolars hi vagin i coneguin la crua realitat que es va viure. A ella li sembla bé, diu que s'ha de deixar constància del que va passar. Anys endarrera ningú en parlava però ara la gent en parla com una cosa natural, es fan pel·lícules, llibres... L'Anita diu que potser era per la vergonya d'haver de reconèixer en les condicions que els va tocar viure. Ella volia oblidar tot això, perquè són mals records, però els tenia guardats al cor. L'Anita ens explica com les criticaven quan sortien amb un noi francès, deien que els havien de guardar per les noies del país i no pas per unes estrangeres. Han estat mal vistes durant més de cinquanta anys.

L'Anita amb tota la seva família parla francès, amb el seu primer marit, els fills. A vegades, parlava català amb el seu segon marit. Des que els fills eren petits, mai no els va parlar en català. Amb la gent de Vernet, a vegades, parla català però ens comenta que és un català diferent i ella parla dos catalans diferents: el de Palafrugell i el de Vernet.

ANNEX II

RELAT DE L'EXILI DEL SENYOR ANTON DE LA FUENTE

Entrevista realitzada al seu domicili particular a Le Soler l'11 d'abril del 2009

Anton de la Fuente va néixer el 4 de setembre del 1929 a Puigcerdà fill de carrabiner. Van passar tota la guerra sense pràcticament misèria a Puigcerdà. El seu pare feia de carrabiner a Puigcerdà tot i que depenia de Ripoll. Van patir algun bombardeig al llarg de l'any 1938. Van viure a Puigcerdà tota la guerra fins que l'any 39 quan Barcelona va caure en mans dels franquistes el seu pare que en aquell moment estava a Ripoll els va enviar un avís que es prepararessin per marxar cap a França. Van sortir de Puigcerdà el 31 de Gener del 1939 l'àvia materna ("la yaya"), la mare, una tia materna i els 5 germans i germanes de l'estació de tren de Puigcerdà en combois plens de refugiats.

Es podia passar per dos llocs per Bourg madame i per la Tour de Carol. Molts refugiats del nord d'Espanya ja havien anat a França (costa de l'Atlàntic) a partir de l'any 38 però el govern francès els va tornar cap a Espanya. Ells tenien una tieta i uns cosins paterns (la dona d'un germà del pare que també era carrabiner) de San Sebastià a casa perquè havien passat a França i després els van fer tornar. A Puigcerdà hi havia una quantitat molt gran de refugiats. Ells van entrar a França per la línia Barcelona –el Coll del Carol. Al moment de pujar al tren els guàrdies d'assalt van impedir pujar el tren al seu germà Paco que tenia 15 anys. Li van dir "tu eres un hombre y te tenies que quedar a continuar a fortificar fuego y a descender". Així doncs el van fer baixar i el tren va marxar i en pocs minuts van arribar a la Tour de Carol i vam estar uns dies allà.

De seguida les autoritats franceses van prendre la decisió de fer combois amb les dones, nens i nenes, malalts i ferits de la guerra, els homes no. La majoria encara no havien arribat, estaven fent la guerra i van començar a arribar més tard. Els van fer pujar a un tren que anava cap amunt sense saber on anaven. El viatge va durar uns dies perquè els trens només circulaven de nit, de dia els combois s'esperaven en vies mortes i al cap de tres o quatre dies van arribar a la Bretanya (Oest de França) a la ciutat de Rennes i aquí els van portar a un camp que es deia de Verdun i era un camp de treball de la Primera Guerra Mundial. Tots els combois que van sortir durant aquells dies de Perpinyà, Le Voulú, la Tour de Carol... tots van anar per aquesta zona. Els van posar en cuartels que ja no funcionaven, presons abandonades. Va ser una mica canvi que pugui, espavila't, van distribuir mantes als que no en tenien. Menjar n'hi havia en aquell moment. La Segona Guerra Mundial encara no havia començat i de menjar no en faltava, al contrari fins i tot n'hi havia en abundància. No podien sortir del camp però si hi havia malalts o familiar a fora amb un permís es podia sortir durant el dia (sortien

al matí i tornaven a entrar al vespre). Aquí estaven contents però no sabien on era el seu pare, en Paco i el seu oncle. El seu pare acompanya les obres d'art quan les van posar al castell de Figueres, el Castell de Peralada i a la mina de la Vajol, ja que era carrabiner depenent de Ripoll. Quan van acabar d'acompanyar els combois van anar a Puigcerdà a buscar els arxius que havien d'anar a deixar a Figueres. Quan van voler tornar cap a Puigcerdà ja no van poder perquè es van trobar la carretera tallada i van haver d'abandonar el camió. Van anar cap a Camprodon i Molló i van passar per Coll d'Ares. Van estar unes setmanes a Prats de Molló i van anar cap el nord el pare i el germà que es van trobar a Puigcerdà ja que el Paco estava sol a casa i d'aquí els van internar al camp d'Argelers, que no hi havia res, només sorra. El seu pare va caure malalt i el van traslladar a l'hospital militar de Perpinyà que el van obrir pels refugiats espanyols i va estar-hi un temps i després va tornar al camp. Al seu germà després el van traslladar al camp de Saint Cyprien, que tot just es començava a construir i més tard al Barcarès el seu pare també es va trobar més tard en aquell camp i va tornar a caure malalt i el van traslladar a un altre hospital que feia poc que havien obert. El seu germà va ser traslladat al Barcarès, el camp dels homes. Argelers i Saint Cyprien eren d'homes i dones, però separats.

El seu germà parlaven una mica de francès i en una inspecció militar en el camp de Saint Cyprien un general li va preguntar al Paco què hi feia allà i ell li va explicar la seva situació i mitjançant la Creu Roja van localitzar la resta de la família a Rennes. Al cap d'uns dies el van convocar i li van pagar el bitllet de tren fins allà on es va poder reunir amb ells. La família no sabia res, va ser una gran sorpresa per ells. Això va ser durant l'estiu del 39. El 3 de setembre del 1939 França i Anglaterra declaren la guerra a l'Alemanya nazi quan van ocupar Polònia. El dia següent els van reunir en una esplanada molt gran i els van dir que les autoritat franceses havien de tornar-los cap Espanya, tot un drama per ells. Hi havia dos possibilitats de passar: per Irún o per Portbou. Ells al ser de Catalunya van demanar de passar per la part de Portbou mentre que la seva tia Antònia i els cosins que vivien a San Sebastià van tornar per Irún. En tornar ella va estar un temps a la presó i els dos cosins mentrestant es van quedar amb família que tenien.

Per altra banda ells no volien tornar, van realitzar un viatge amb tren d'uns tres o quatre dies van arribar a l'estació de tren d'Elna. Aleshores els van fer baixar del tren i els van fer anar en direcció al camp de Saint Cyprien, tot i que ells no ho sabien. Els van instal·lar en una barraca molt a prop del mar que no estava construïda del tot, tot això al mes de setembre, quan les pluges comencen i se'ls va inundar la barraca. Els

van traslladar a una altra part del camp, però passava el mateix. En la primera ocasió que s'hi van trobar van venir els internacionals i els van ajudar a sortir perquè ells estaven al camp de just al costat, van forçar i passar per poder ajudar a la gent. La situació es va anar complicant, tot inundat, no s'hi podia estar. Poc després els van traslladar al camp d'Argelers ja a finals del 39. Ja no quedaven gaires homes ja que molts havien tornat a Espanya i la resta havien marxat amb les companyies de treball. Perquè primer el govern francès va tancar a tothom però es van adonar que hi havia mà d'obra important per explotar i a més a més ells estaven en guerra. Alguns van anar a treballar prop de la Línia Maginot, d'altres treballaven amb armament, agricultura perquè els joves francesos eren a lluitar a la Segona Guerra Mundial. Quan van baixar de Rennes al seu germà Paco ja el van separar perquè tenia 16 anys i el van posar en un altre camp perquè a partir dels 16 anys ja els separaven els nens.

Els únics homes que hi havia al camp d'Argelers eren malalts o ferits. Van estar-hi unes quantes setmanes i més tard els van traslladar al camp de Bram (prop de Carcassone). En un principi el camp de Bram havia estat preparat per acollir persones grans, dones i nens, però amb l'arribada massiva de gent els van posar a tot però en aquell moment tampoc hi quedaven homes, només grans. Els van dir que volien tancar el camp de Bram, el mes d'octubre del 40 i que segurament els portarien un altre cop cap a Argelers. Però va haver-hi un aiguat molt gran i no els van traslladar fins a finals del mes de novembre del 40. La situació d'Argelers era molt difícil ja que els aiguats ho havien malmès tot, els barracons desfets, la sorra estava molt bruta després que hi havia passat molta gent. A Argelers van passar temps dolents, la guerra per França ja estava perduda i la meitat del país envaïda pels alemanys i el menjar era molt escàs.

En Paco mentrestant havia passat pel camp de Saint Cyprien, després pel de Bram i finalment havia marxat en una companyia de treball al costat de Bordeaus a treballar al bosc. Els alemanys van utilitzar molta mà d'obra dels refugiats i també francesos per intentar fortificar la costa atlàntica "mur de l'Atlàntic". Després d'estar un temps al camp d'Argelers els van traslladar al camp de Rivesaltes a la primavera del 41. El camp de Rivesaltes era un camp militar que havia començat a funcionar en petit l'any 1938, els militars van comprar aquestes 620 hectàrees després que les vinyes que hi havia quedessin afectades per l'epidèmia americana de la fil·loxera. Al camp sobretot hi havia refugiats espanyols i més tard algunes famílies jueves. Ja que les lleis de Vichy pretenien tancar tots els jueus i estrangers de França. Ells primer van estar a l'illot Q però quan van començar a arribar els jueus els van traslladar a l'illot K, on hi havia els socors suïssos amb la infermera Friedel Bohny-Reiter, que aleshores encara

no era casada, i després encara els van traslladar a l'illot G. Ajudant hi havia diverses associacions com els quàquers.

Quan van començar a arribar els combois de jueus tot van canviar, els menjar era molt escàs i a tot França hi havia un sistema de racionament. A partir de l'any 42 els combois de jueus arriben en més quantitat i els van internar a l'illot B, després el K i F. En general en tots els camps per on van passar era impossible dutxar-se en condicions, una barraca per illot amb una dutxa i aigua freda i no hi podien anar tots. Van obrir una escola al camp però ells no s'hi podien apropar, eren molts. Però tenien sort que la seva germana, la Fina havia anat a les escoles de Puigcerdà, igual que el Paco i el Salvador que havien anat a les escoles Pies de Puigcerdà. Aleshores ella els feia classe als nens de la barraca i els que volien, això però ho van fer durant tot el temps que van estar internats als diferents camps. Estant a Rivesaltes a vegades deixaven sortir a gent per anar a treballar al camp i aquest va ser el cas de la seva tieta i la seva germana en un poble al costat de Carcassone, van anar a ajudar per la verema. Ell no perquè era massa petit, però el seu germà Salvador i la Fina si que van sortir algun cop per ajudar en la verema, marxaven matí que els venien a buscar i tornaven al vespre. També a partir del 12 anys s'havia de participar en ajudar a la neteja del camp. El menjar dolent i escàs i van passar molta, molta fred. Però comparat amb altres camps estaven millor ja que no dormien a sobre la sorra, el terra estava encimentat. Ells van sortir de Puigcerdà amb el mínim de coses, ja que no es podien portar gaires coses i amb el temps es feien malbé i era molt difícil aconseguir-ne de noves. El 12 de novembre del 42 els alemanys van arribar al camp de Rivesaltes, justament aquell dia ell estava a l'illot principal amb el Salvador, que el feien treballar allà. A partir d'aleshores tot va canviar, ja no els van deixar sortir més. La majoria eren ja només espanyols, els que eren d'altres nacionalitats ja els havien deportat cap Alemanya i la resta de camps d'extermini nazis. Els que tenien un contracte, feina i domicili podien sortir com era el cas de la seva tia que va poder sortir per anar a servir en una casa de Perpinyà, la família de la Croix que una de les filles era la presidenta de la Creu Roja. Quan la yaya va caure malalta la tieta va dir-ho a la filla de la Croix i ella va enviar una ambulància el 5 d'Octubre del 42 a buscar-la, però va morir a l'ambulància.

El camp poc a poc s'anava buidant. El 24 de Novembre del 42 els van reunir i els van dir que els desplaçaments es farien sempre de nit i que s'anessin preparant. A mesura que s'anaven buidant els anaven ajuntant. De Rivesaltes els van portar prop de la via i van pujar al tren i van estar dos dies de viatge fins que van arribar a Gurs a finals de

novembre del 42. Allà sobretot hi havia dones, nens petits i jueus. A Gurs va ser on van passar més fred perquè al costat hi passava un riu. Quan plovia i sortien de la barraca sels 'enfonsaven fins als genolls amb el fang. El patiment era sempre el mateix: mal vestits, mal calçats, gana, fred i temperatures sota zero. En canvi a Rivesaltes era la Tramuntana i les xinxes. Ells van tenir molta sort amb tants com eren ni problemes amb insectes, rates, puces... Quan canviaven d'un camp a un altre els posaven la vacuna i no miraven si ja els l'havien posat abans, ell va tenir un problema de salut la segona vegada que van estar a Argelers ja que l'agulla de la vacuna se li va clavar a l'os i el van portar a l'hospital de Perpinyà i allà li van descobrir que tenia una petita taca al pulmó, però no li ha causat cap problema al llarg de la seva vida. A l'hospital va estar-hi unes setmanes i hi havia malalts i molts nens i nenes jueus. Un germà seu es deia Benito però tothom li dia Cosme perquè havia nascut el dia de sant Cosme.

Aleshores van començar a sortir combois que no sabien on anaven, alguns deien que cap Alemanya, en el primer comboi hi anaven uns amics íntims de la seva yaya. Ells van anar amb el segon comboi i després d'uns dies de viatge van arribar al departament del Puy-de-Dôme, al centre de França. Els van deixar quatre i cinc nits aparcats en una via morta amb guàrdies mòbils a cada punta perquè no s'escapessin i els portaven molt poc menjar i aigua. El tren es torna a posar en marxa i van arribar a Saint Gerbé d'Oberge al vespre, van fer 14 quilòmetres de carretera a peu de nit. Això era a finals de maig. Van arribar en un poblet anomenat Châteauneuf Les Bains i els van col·locar en un refugi, allà van trobar jueus, polonesos, belgues... i estaven bé: podien sortir pel poble, a l'estiu banyar-se la riu. Llavors els que podien treballar els van fer anar al camp, marxaven mal matí. A ells els anava bé perquè els volien pagar, els volien donar diners però ells demanaven menjar. El mes d'octubre van posar a treballar a la seva germana en una casa. També va començar l'escola per ells, al poble ja hi havia una escola però estava plena, hi havia molts refugiats francesos i el director es va espavilar i en va obrir una altra. A finals de Novembre els diuen que els traslladen a un altre lloc però dins el mateix departament de Puig de Dome. El poble, un xic més gran que l'anterior que els va rebre s'anomenava Cobrond a la colònia hi havia espanyols, polonesos, russos i nens jueus orfes. A casa seva eren republicans, pensaven que era la manera més justa i democràtica. Els seus tiets, la Josefa i l'Antonio eren membres de la CNT. Quan estaven allà a Cobrond el seu germà Paco es va poder escapar d'on estava i va anar amb ells, tot i que ja sabien on era perquè podien utilitzar la correspondència, sota censura, és clar. Com que en Paco no tenia els papers per estar allà es va unir als maquis. Pocs dies després van matar el capità de la milícia francesa del poble (la milícia era la policia francesa col·laboracionista) i

van acusar als guerrillers espanyols, per tant van anar un grup de milicians allà on estaven ells. Els van posar drets en una paret drets moltes hores, des de principis de tarda fins quarts de nou del vespres, en ple mes d'Agost amb moltíssima calor fins que un oficial alemany va arribar i va donar l'ordre als milicians que els deixessin estar.

Molts maquis i espanyols esperaven que la resistència baixaria fins a Espanya per enderrocar el franquisme però el general de Gaulle va dir que el seu objectiu era alliberar França. Es van organitzar en un grup anomenat "*para la reconquista de España*" que va reunir 10000 persones a Toulouse, que va ser un desastre i molt van deixar-ho córrer i van tornar cap a França. El seu germà en Paco va passar per el Valle del Roncal on els esperava un guia, però l'havien posat a la presó abans que arribessin i els esperava un guàrdia civil. Alguns es van escapar però el Paco no va voler deixar un company ferit i es va quedar juntament amb un militar de carrera del bàndol republicà. Els van tancar en un poble i en traslladar-los el militar va trobar un militar conegut seu franquista que per "protegir-los", va amenaçar als seus subordinats que si els passava alguna cosa tindrien conseqüències i aleshores els fa tancar a la presó de Pamplona on s'hi van estar mesos i el van posar en un batalló disciplinar-hi i va passar per Figueres, València... Li va caure en simpatia en un general que li va deixar anar a visitar la tieta i els cosins a San Sebastià amb el compromís de tornar perquè sinó les conseqüències les pagarien ells. Va tornar però temps després es va escapar, era l'any 47. Va amagar-se un dies a casa els tiets de San Sebastià, va anar cap a França, va passar una nit en una barca que es va enfonsar i va haver d'anar nedat fins la costa i finalment va arribar a Cobrond a reunir-se amb tota la família. Avui en dia està content de poder-ho explicar, que han estat tota la família junta. Els seus pares van morir joves, però ells com a mínim ja en tenien 70 i encara estaven tots junts.

Actualment el senyor Anton de la Fuente viu a Le Soler envoltat de la seva família i vivint tranquil·lament. Sempre ha sigut un testimoni incansable i molt actiu que ha treballat molt pel no oblit de la realitat que es va viure no fa tants anys endarrere i que ell ho va viure en primera persona.

ANNEX III

ENTREVISTA AL SENYOR ANTON DE LA FUENTE

Entrevista realitzada al seu domicili particular a Le Soler el 2 de juliol del 2009

1.- Quina sensació va tenir al sortir? Després de diversos anys i haver estat en diversos camps?

Una sensació de llibertat sobretot, és la cosa més gran. En vistes que l'últim camp per on vam passar va ser el de Gurs i era l'any 43. Vam sortir i no estàvem lliures del tot, ens van portar en un poble del centre de la França i ens van posar en un refugi que datava de la guerra com els refugis que va haver durant la guerra a Espanya, n'hi va haver per tot per acollir la gent que marxaven d'un *puesto* a un altre. Poder circular pel poble ho podíem fer sense cap dificultat, ara, per sortir del poble *teníem que* anar a l'ajuntament a demanar un permís, un *pas*se per poder circular, però com que en aquell moment necessitaven mà d'obra els pagesos, la gran majoria d'homes de cases de pagès estaven presoners a Alemanya, hi havia un milió i mig d'homes presoners a França – i a la guerra també – i els que havien mort o havien ferit – faltava gent- i els anàvem a ajudar en els moments dels treballs amb l'herba, el moment de les *trufes*, amb la fruita quan hi havia fruita.

Llibertat sobretot, ser lliure i poder viure ja d'una certa manera normal com els altres, encara si eres al refugi *teníem que* respectar moltes regles perquè eren molt grans a per tot, però en fi, que no érem sols perquè hi havia espanyols, però també hi havia belgues, polonesos, alemanys que havien fugit de l'Alemanya nazi, hi havia famílies de jueus... ens trobàvem tots més o menys en la mateixa situació. I és aquí, a partir d'aquí, això va ser al corrent de l'estiu a partir del corrent del mes d'octubre que ens van permetre de tornar a l'escola, cosa que no ens havia passat mai des d'aquell mal pas – teníeu aleshores quants anys? – Jo al 43 en portava 13 anys, sí perquè el 4 de Setembre del 39 en vaig fer 10. Sort que com et vaig explicar, la meva germana, la Fina, ens feia curs d'escola, ella ho havia après, però si no per nosaltres trobar-nos en una classe d'escola amb altres, érem tots refugiats els que estàvem allà – tots en les mateixes condicions- no anàvem a l'escola del poble ens havien posat un altre *puesto* separat. Això era molt, al matí poder dir t'aixequés vivíem, estàvem acollits en un hotel que ja no funcionava perquè en un *puesto*, en fi hi havia les aigües termals i allò no funcionava i ho van obrir per acollir tots aquests refugiats. Però ja no eren aquells barracons com estàvem en els camps com Rivesaltes i els altres això és una cosa molt gran ja i poder dir avui que ens vam trobar per l'estiu allà, hi havia un riu que passava pel poble mateix, podíem anar a banyar com tota la mainada del poble mateix, això és

una cosa molt apreciable, nosaltres feia anys que no havíem tingut l'ocasió de poder-ho fer això.

2.- El va afectar d'alguna manera el fet de veure tanta misèria, pèrdues que hi havia dins el camp?

Bueno, la misèria no és que nosaltres l'haguéssim patit de la guerra d'Espanya que allà a Puigcerdà no es pot dir, és veritat però havíem vist ja les poblacions que s'havien refugiat cap a dalt de la part Catalunya, havíem acollit la tia amb els cosins que eren de Sant Sebastià que ells havien transitat entrant per França el 1937 quan les tropes franquistes van ocupar el nord, van passar per *barcu*, van estar a Burdeus i després els van tornar cap Espanya el 38. Ells ja sabien el que havien patit i després tots els que arribaven *a medida* anaven pujant perquè a Puigcerdà més o *menos* es deia la població portava més del doble de població normal o potser tres vegades més al final de la guerra, en fi quan va caure Barcelona com tots aquests pobles de la frontera en general com Figueres la població devia fer por, la quantitat de gent que hi havia – havien calculat una xifra i en van passar tres vegades més. Doncs, sabíem més o menys el que era això, quan vam entrar en els camps ens vam haver d'acostumar a viure amb el que teníem que *a medida* s'anava desfent i desapareixent tot el que era roba, sabates... a vegades teníem sort que hi havia les associacions que ajudaven als refugiats. Quan et tocava la sort de poder tenir un pantaló o un parell de mitjons o un parell de sabates, però això era reservat d'una manera molt difícil perquè érem 5 ja i per poder acontentar a tothom de la família era molt difícil, quan en tocava a aquell els altres *teníem* que esperar i ja et dic entre nosaltres ens arreglàvem molt bé, sort que hi havia la meva mare i la iaia que s'ocupaven molt de nosaltres i la tieta.

3.- Va tenir alguna pèrdua important de família dins el camp?

Sí, l'única que vam tenir va ser la meva àvia el 5 d'octubre del 42 que va morir quan érem al camp de Rivesaltes. No es pot dir d'una manera precisa que va morir d'haver viscut en els camps, ja no era jove, tenia edat, tenia anys, era gran. Potser hagués passat a Puigcerdà de la mateixa manera, l'única cosa que fa més pena perquè la van transportar a l'hospital de Perpinyà en dolentes condicions i va morir en el transport amb ambulància i ja no la vam tornar a veure sinó nosaltres en el camp vam tenir la sort extraordinària de poder resistir en tots aquests antecedents que vam passar allà en aquell moment – va poder estar tots junts- això és la cosa, la família és la protecció més gran per tot.

4.- Quan va ser més gran i va voler formar família li va suposar cap problema haver estat al camp?

No, no. L'únic problema va ser quan ens van canviar d'on estàvem en un altre *puesto* al mateix departament una altra colònia, hi havia una colònia de mainada també, allà quan vam continuar l'escola jo vaig passar del que es deia aquí a França el Certificat d'Estudis Primaris, pues la directora de l'escola va venir a casa i va dir que volia que continués estudiant però llavors va ser impossible perquè allà on era, era impossible havia d'anar a Clermont Ferrand a 25 quilòmetres i a més en aquell moment a França els estrangers no tenien cap dret de res: reagrupacions familiars...tot ho van posar després de la guerra. Avui en dia un estranger, un nen o una nena estrangera si vol estudiar i té les possibilitats – beques a més- nosaltres va ser categòricament que no i després ens vam posar a treballar.

Però per formar una família no. Els meus germans es van casar, la Fina es va casar, després el Salvador, el germà que va néixer a l'Estartit que tenia 2 anys més que jo i va morir ara el mes de maig, em sembla que us n'havia parlat havia estat molt malalt i aquí va ser la seva fi. Aquí ens vam conèixer amb la Ivette aquí a Perpinyà i vam anar tirant endavant formant una família i des d'aleshores hi som.

5.- Quina és la relació que va tenir amb Espanya?

Cap relació, durant tot el període de l'època franquista no en vam tenir cap. L'únic relació que vaig tenir més tard més directa, perquè a nosaltres a Puigcerdà ja no ens quedava família, teníem un oncle i unes cosines a Sabadell però finalment no sabíem que havia sigut d'ells i els de San Sebastià que ens vam tornar a relacionar més tard. Jo vaig començar a tornar cap Espanya al Prat del Llobregat perquè la societat on treballava aquí a Perpinyà havia un taller i van obrir un taller al Prat del Llobregat que fabricava màquines per envasos per la fruita i els llegums. Que aleshores el Prat del Llobregat no era el que és ara, no hi havia aeroport, tot eren camps d'enciams i encara hi havia la paperera. Vaig començar a anar allà perquè havíem de donar indicacions per fabricar aquestes màquines i quan vam començar aquestes caixes van començar a fabricar les caixes van passar per tot Espanya. També la facilitat de saber l'idioma i aleshores vaig començar a anar allà però sortíem al matí i a vegades tornàvem al vespre mateix o passava un dia o al cap d'un altre dia màxim i ells venien també tot això durant l'època franquista però jo ja tenia papers de nacionalitat francesa. Perquè al principi quan vaig començar a sortir a treballar a alguns *puestos* a l'estranger: Itàlia, Anglaterra, Alemanya, Àfrica del nord, Algèria i tot això jo viatjava amb un passaport *nuncene* d'apàtrida que el van fer pels refugiats del món i aquest passaport va sortir

l'any 22 quan va haver-hi la població a França que va augmentar molt després de la Primera Guerra Mundial va venir molta gent d'Itàlia, de Polònia, de diferents *puestos* i aleshores van fer aquest passaport internacional però no tenia dret d'anar a Espanya amb aquest passaport i alguns països del món tampoc i llavors quan vaig ser francès de nacionalitat ens va permetre sortir inclòs va ser una necessitat per la família: la Ivette era francesa, els nostres fills eren francesos. Potser podria haver-hi viscut sense la nacionalitat però com que no teníem intenció de marxar d'aquí, igual que els meus germans i germanes que ho van fer de la mateixa manera que van demanar la nacionalitat francesa igual que molts refugiats espanyols i molts d'altres, d'altres nacionalitats.

Nosaltres vam marxar per alguna cosa amb els nostres pares esperant que la situació canviaria i haguéssim desitjat que hagués canviat abans però no es va fer així, vam passar per aquí i tenim que respectar-ho el que era, les negociacions entre països i finalment estem aquí i podem parlar tan d'Espanya com de França perquè som els dos som tan espanyols com francesos, això ho seré sempre no ens ho podrà treure ningú i sobretot català també.

6.- Què és el que li porta a treballar tan activament per Rivesaltes?

Primerament em sembla que és una cosa molt natural, hem estat molt anys sense poder parlar-ne de tot això els uns i els altres, hem esperat molt i moltes vegades en general el que està passant és ara a Espanya amb la llei de la recuperació de la memòria històrica i avui dia encara més que abans perquè els meus pares ja no són vius, de 6 germans i germanes que érem ja n'hi ha dos de morts, la meva germana la Fina ja no en pot parlar perquè ha perdut les seves propietats per poder-ho fer, el meu germà el Paco que viu a Perpinyà el van haver d'operar i va començar un tractament i estic tot sol de la família i es pot dir que tinc la responsabilitat de poder explicar tot això – treballar per no oblidar i que no es repeteixi – això em sembla que tots vosaltres hi heu entès millor que nosaltres i em sembla que avui dia amb les possibilitats que teniu podríeu, no dic impedir del tot, frenar-ho sí. Ara, no esteu sols al món, hi ha molts.

Jo satisfet del que he fet i del que estic fent, mentre puc fer-ho ho faig, ara bé, el dia que no pugui no es farà. Ara estem organitzant coses amb l'associació del FFREEE com és un museu a Argelers.

7.- Els parla sovint a la seva família de l'experiència viscuda als camps?

Sí, si i tant. Això ho portem amb nosaltres, la facilitat de poder-ho fer.

8.- Ha mantingut relació amb altres refugiats que van estar al camp amb vostè?

Sí, amb alguns sí, però ara ja en quedem pocs. Aquí al departament en som pocs però més a la part de Toulouse, París encara en queden uns quants. Després de la guerra uns van anar a treballar a un lloc, d'altres es van quedar allí.

ANNEX IV

ENTREVISTA A L'ASSUMPTA MONTELLÀ

Entrevista realitzada en un bar de Granollers el 8 de setembre del 2009

1.- Què et va motivar a enfocar la teva carrera amb la història oral?

La gent gran és un pou d'informació de la qual se'n pot aprendre molt. Al llarg del temps la història sempre s'ha basat en els grans fets, polítics, reis... i la història de la gent anònima ha quedat oblidada. Tinc la teoria que amb la suma d'històries de memòria anònima es pot arribar a tenir la història nacional d'un país.

La maternitat d'Elna la vaig descobrir a partir la memòria oral d'Argelès i a partir d'allà vaig començar a estirar el fil i en va sortir un episodi desconegut a nivell d'història però molt important per la gent del moment.

2.- Resulta molt difícil trobar a la gent gran que necessites com a font d'informació?

Cada vegada costa menys trobar-ne però cada vegada en van quedant menys també ja que són grans i es van morint. Al principi era molt més difícil ja que tot era massa recent ja no estàvem en època franquista però hi havia gent que encara tenia por. A més a més que remoure tots aquests records d'anys endarrere moltes vegades és dolorós ja que va acompanyat de repressions, persones estimades que ja no hi són, dolor, patiment... i la gent prefereix no parlar-ne.

Però precisament els intento convèncer que han de parlar i explicar-ho per impedir que la gent oblidi els que ja no hi són i amb el pas del temps caigui tot plegat en l'oblit.

3.- Com ho fas per guanyar-te la confiança de la gent gran i aconseguir que t'expliquin les seves vivències personals, secrets, records sovint molt dolorosos...?

Els primers dies quasi no es parla del què a mi m'interessa. S'ha d'entrar al seu món poc a poc sense forçar les coses. Jo els explico molt poc de mi i el que vull i els deixo fer a ells. Al principi, els primers dies parlem del temps, el Barça, els néts... fins que et van agafant confiança i finalment t'expliquen allò que realment vols. Amb la història oral cal tenir molta paciència i temps, no es pot córrer. Les persones grans han d'estar còmodes en el seu ambient, he après molts jocs de cartes, partides al dòmino...

4.- Quan comences una nova recerca, com ho fas per triar? Hi ha mils d'històries quotidianes de l'exili i la guerra civil per investigar.

Els mateixos testimonis d'una història sovint en porten a una altra. Per exemple un senyor de Camprodon que el vaig anar a veure per un tema d'exili i que tot parlant em

va comentar que allà hi havia hagut una escola. Són coses que t'apunten i evidentment no pots fer de tot sempre però que et queden gravades i quan busques nova informació hi penses i et dius que podria ser una història interessant. A vegades són coses que les estires i no tenen cap mena d'importància o altres vegades és una sorpresa i dius, ostres quina història més maca! I és quan comences la investigació.

5.- Amb els teus llibres has aprofitat la història a la gent, abans els llibres d'història es tenien per totxos gruixuts avorrits i feixucs, els teus llibres són senzills i interessants, això era un propòsit o no t'ho esperaves?

No, no tenia aquest propòsit fermament. Veia que col·legues meus i jo mateixa estàvem en un ambient massa tancat. Un llenguatge molt acadèmic, amb llibres ple de notes a peu de pàgina i que això refredava i cansava a la gent. Però alhora veia que a la gent del carrer els agradava molt la novel·la històrica. La gent no sabia on acabava la realitat i començava la ficció, em preguntaven pels personatges, com eren en realitat... Vaig veure que hi havia moltes ganes de saber i potser faltava trobar la fórmula per fer la història a nivell divulgatiu, apassionar i seduir amb la història. Ja he après fa molt de temps que la realitat sempre supera la ficció. Les coses que passen a la vida real normalment no cal novel·lar-les sobretot quan parlem de guerra i exili, les persones que van viure aquestes dues etapes van viure escenes de la vida molt dures i que per tant no calia fer novel·la, simplement explicant la realitat d'aquells temps de manera planera i sobretot utilitzant la memòria oral com a testimoni que és el que enganxa, doncs podia ser un bon recurs perquè la gent s'apropés a la història sense tenir por que fos un llenguatge molt acadèmic.

6.- Molta gent pensa que és millor oblidar “coses del passat”, “mals temps”... creus que s'ha de permetre que aquesta realitat caigui en l'oblit?

No, oblidar mai. Un senyor gran sempre em diu: “perdonar d'acord, però oblidar mai”. D'ell vaig aprendre que la història sempre s'ha d'explicar que a vegades cal passar pàgina, sobretot quan parlem d'una guerra civil però aquesta pàgina mai s'ha de passar en blanc, mai.

7.- Majoritàriament treballes amb gent gran, algun cop sobtadament s'ha mort alguna d'aquestes persones amb qui estaves treballant en aquell moment?

Sí, a vegades he començat una investigació i he hagut de deixar a mitges aquell testimoni perquè s'ha mort. Ara mateix amb el llibre que acabo d'escriure *Contrabandistes de la llibertat* que parla de passadors. Quan el vaig començar fa un any i mig i fins ara s'han mort dues persones que surten al llibre. I això sempre passa i

ja he après que mai deixo per demà el que puc fer avui. Si he de fer una entrevista a una persona gran i aquell dia em ve just de temps pel motiu que sigui o no em va massa bé, procuro no deixar-la mai sinó que la faig. Més d'un cop i més de dos m'ha passat que quan he anat a veure aquella persona i o s'havia mort o no estava en condicions de poder parlar amb tranquil·litat. Fa molt temps que he vist que anem sempre a contra rellotge amb la gent gran i s'ha d'aprofitar quan estan bé perquè si deixes passar temps (exàmens, entrega d'una investigació...) pot ser que quan tornis ja no hi siguin i això quan treballes amb gent gran ho has de tenir molt en compte.

8.- Algun cop has deixat alguna investigació per què no trobaves més informació?

No, perquè una investigació no té final. Sempre hi ha una manera diferent de poder-la enfocar. Les investigacions són polièdriques, tenen moltes cares i a vegades pots trobar que és un camí sense sortida perquè senzillament t'han equivocat de camí. Tornes endarrere i mires què has fet malament i rectificues el camí.

Sempre pots rectificar la manera d'enfocar-ho pel motiu que sigui: perquè el testimoni no és prou explícit, no parla prou... Una investigació és la suma de moltes coses, pot fallar-te'n una però les altres poden anar funcionant.

9.- Com et sents quan després de molt buscar trobes el que volies i t'ha costat molt d'esforç?

És com trobar aquella peça del trencaclosques que et faltava i quan la trobes encaixen moltes altres peces i dius, ara ja ho tinc! I també sovint quan trobes aquella peça entens molts interrogants que fins aleshores no acabes de trobar la resposta. I evidentment satisfeta perquè quan trobes aquella peça saps que estàs en el bon camí i a més t'anima a continuar.

10.- Quant de temps dediques a la investigació (arxius, entrevistes...) caps de setmana o tota la setmana? És fàcil combinar feina i família?

Cada dia perquè una investigació té diverses fases. Primer pensar el tema, després començar a fer un buidatge bibliogràfic sobre aquell tema per saber-ne més i tenir un rerafons històric potent. Evidentment quan tries tema també tries marc geogràfic i historiogràfic i després ja trepitges territori a buscar persones grans que en puguin saber del tema que busques informació. Com que ja t'has documentat fas unes preguntes bastant dirigides i concretes. Segons el que vaig trobant tries un enfocament o un altre. També depèn del temps, si hi ha data límit has d'anar molt més ràpid i has de dedicar-hi matí, tarda i nit quasi. Si és un projecte a llarg termini es fas a estones

compaginant-t'ho amb altres projectes. Però no hi ha res establert de quan dura una investigació o el temps que t'hi dediques.

Sí, la investigació et permet adequar els teus horaris per compaginar la feina laboral i la família. Per exemple si he de fer buidatge bibliogràfic puc fer-ho des de casa i més ara que hi ha internet i ha facilitat molt poder treballar des de casa. Quan estic en el lloc geogràfic no és tan fàcil, tot i que sempre vaig a dormir a casa quan el lloc és molt lluny em surt més a compte estar-me en un hotel. Com a molt estic fora entre una setmana i deu dies. El meu àmbit geogràfic és Catalunya i la frontera així que puc anar a dormir a casa però quan treballo a la Cerdanya o la Vall d'Aran ja és més complicat però amb zones com l'Empordà i el Ripollès, no.

11.- Què va ser el que va fer especialitzar-te en el període històric de la Guerra Civil i en especial l'exili?

Em va fer especialitzar-me els testimonis que anava trobant. Primer feia Guerra Civil però una cosa que em va impressionar molt va ser que la gent que va patir la guerra explicava més o menys el mateix: el front, els bombardeigs... però en canvi l'exili era diferent. Tothom marxava però per motius diferents, n'hi ha que van tornar, d'altres no. Els que marxaven sempre tenien aquell enyorament que feia que a mi em quedés el cor encongint cada vegada que ho escoltava. La guerra és molt difícil però l'exili ho és més perquè és personal i això fa que la història agafi una dimensió molt més humana i a mi em van atrapar de seguida els relats que anava escoltant de la gent exiliada.

12.- Hem passat de la història dels fets a una història més humana, més de persones amb noms i cognoms. Com ho valoraries?

Jo ho valoro molt que la història s'hagi apropiat a la gent del carrer perquè han estat els grans absents de la història oficial que sempre s'ha explicat. Abans de franquisme se n'explicava una i durant al franquisme una diferent i durant la transició es va intentar refer aquest buit però la gent del carrer seguia sent-t'hi absent. Per mi la història de les persones del carrer són les que marquen una etapa. Si només ens fixem amb els noms coneguts, ens queda una part de història sense explicar.

13.- Saps quantes nenes porten el nom d'Elna després de sortir el llibre de la maternitat?

Aproximadament unes 80 nenes. Ho miro de tant en tant a la pàgina d'estadística catalana. Surt perquè estan registrades al registre civil i l'última vegada n'hi havia unes 70 llargues més unes quantes que encara no estaven registrades perquè eren molt recents i vaig contar que unes 80 més o menys. Però això pot variar dia que passa.

La majoria de les Elnes són nenes petites que es van posar a partir del 2005 quan va sortir el llibre però vaig veure que n'hi havia algunes de grans i vaig anar preguntant una per una d'on venia el nom ja que Elna era un nom molt poc conegut. La majoria em van dir que d'una sèrie que havien fet a tv3 que es deia El Compte Arnau on hi sortia l'Ariadna Gil fent d'Elna i ella havia enamorat a tots els pares i d'aquí venia el nom.

14.- Parlem d'aspectes foscos de la maternitat d'Elna. Podríem arribar a dir que les infermeres col·laboraven ja que no possibilitaven la fugida de les dones?

No, elles no podien fer més del que feien. Elles realitzaven una tasca que els havia estat encomanada per l'Elisabeth de manera voluntària, no cobraven per estar allà. S'afegien al projecte iniciat per l'Elisabeth, d'intentar fer un món millor en un període molt difícil ja que estaven entre guerres i aquelles dones estaven allà dintre perquè no podien estar en un altre lloc. No era problema d'elles el fet de que no fossin lliures.

15.- Com vas trobar la història de la Maternitat d'Elna?

Doncs perquè buscava històries de dones. Sempre he pensat que la dona s'ha de reivindicar no només pel que va fer sinó també per les seves absències al llarg. Tan com a historiadora com a persona sempre he intentat recuperar la història de la dona al llarg del temps. La dona ha sigut invisible al llarg de la història. Aleshores vaig començar a buscar exili des d'una perspectiva femenina: què passava amb els nens, les embarassades, quan tenien la regla...i va ser així com vaig conèixer una realitat molt dura: parir a la sorra o en estables, sense poder-se canviar ni rentar... i em va semblar tercermundista en una Europa capdavantera dels drets humans. Va ser buscant testimonis que em van parlar de la senyoreta Isabel, una noia estrangera amb un davantal blanc i una trenta embolicada al cap en forma de *monyito* que ajudava a les dones. Després de molt buscar i remenar vaig trobar l'Elisabeth Eidenbenz que havia espanyolitzat el seu nom perquè fos més fàcil de dir.

El primer cop que vaig sentir a parlar del drama d'Argelers va ser l'any 2001 i vaig començar a investigar, no hi dedicava tot el temps ho combinava amb altres investigacions l'any 2004 vaig trobar finalment l'Elisabeth la qual visito un parell de cops l'any o quan puc. Ara hi aniré abans que comenci el gran fred, ja té 96 anys! I l'any 2005 va sortir el llibre. Vaig tenir sort que tots els testimonis de la maternitat els fills, les mares...són testimonis molt forts i que m'han ajudat molt.

16.- I la del Setè Camió?

Aquest va ser més un encàrrec de l'editorial. Vam veure que havíem trobat la manera de fer la història de forma més divulgativa. Aleshores vaig pensar en el triangle empordanès: Figueres, La Vajol i el Perthús on havien estat els caps de la República els últims 15 dies de la guerra i vaig pensar que allà hi havia molt per explicar. Va ser senzill, vaig anar al cafè de La Vajol, La Camèlia i parlant amb la gent gran va sortir això i vaig pensar que seria una bona història.

17.- Falta poc perquè surti el teu tercer llibre. Aquí ja tenies més experiència ha estat més fàcil?

Sí, el llibre surt el 8 d'octubre a les llibreries i encara falten les presentacions, suposo que també vindrem a Figueres. Precisament fàcil no ha estat ja que com he comentat abans el llibre es diu *Contrabandistes de la Llibertat* i parla de passadors de persones que ajudaven a passar la gent que buscava la llibertat fugint de Franco o Hitler. Precisament perquè buscava contrabandistes, gent de silenci, que havia de tenir la boca tancada per por a que els descobrissin, i ha estat molt difícil que confiessin en mi. Una manera d'obrir-se va ser precisament parlant de camins, i així van veure que em coneixia la zona i poc a poc vam parlar més i més.

18.- Com valors l'estat en què es troba el camp de Rivesaltes?

Si no recordo malament s'està fent una feina de recuperació de la memòria perquè hi ha gent que treballa en el memorial de Rivesaltes. Crec que el camp està igual però de manera volguda perquè la gent entengui què era el camp. Em van explicar que el govern francès tenia actualment una part on hi havia gent sense papers. Tot plegat és una contradicció molt gran que se segueixi utilitzant per guardar-hi gent sense papers. L'any 1939 eren refugiats, ara són immigrants.

19.- Cap a on adreces ara les teves investigacions?

De moment és encara molt incipient però m'agradaria parlar sobre l'Abadia de Montserrat. Penso que va tenir un paper fonamental durant el franquisme i segur que hi ha coses que encara no s'han explicat mai. Va ser un punt de catalanisme molt important i m'agradaria apropar el zoom per mirar de trobar històries d'interès.

18. Assumpta Montellà, amb el seu primer llibre a les mans

19. Assumpta Montellà

ANNEX V

ENTREVISTA A LA PIA BOSCH CODOLA

Entrevista realitzada a les oficines del PSC de Girona el 7 de setembre del 2009.

1.- Què entens per resiliència?

La resiliència és un concepte que es pot aplicar a diferents camps. Surt de la física i s'aplica a la propietat que tenen alguns materials de recuperar la seva forma inicial després de patir algun tipus de traumatisme o accident. Llavors, fa uns anys, alguns psicòlegs, potser el més significatiu és Boris Cyrulnik, apliquen aquest concepte a la psicologia perquè ja fa molts anys que es comprova que no tothom reacciona de la mateixa manera a un trauma o una situació difícil de la vida i es pot comprovar que hi ha persones que malgrat haver patit situacions molt dures que en d'altres persones els hi provoquen seqüeles molt importants i molt greus i en d'altres persones que, malgrat haver patit una situació d'aquest tipus, reconstrueixen la seva vida, reconstrueixen la seva capacitat de gaudir de la vida. Inicialment s'aplica sobretot als nens que han patit maltractaments greus durant la infància. El mateix Cyrulnik és una persona que en la seva infància va patir maltractaments greus i, a més a més, els seus pares van morir en un camp de concentració i per tant va patir un traumatisme gravíssim i en canvi és una persona que ha fet una vida plena. Llavors, aquesta capacitat de no només sobreviure sinó sobreviure mantenint la integritat del jo, mantenint les capacitats més importants de relacionar-se correctament amb els altres, ser capaç de tenir una projecció, una realització personal... s'ha entès així des de la psicologia i a partir d'aquí s'han iniciat camps de recerca diversos perquè és un concepte relativament nou i crec que encara li queda molt per donar, per fructificar.

2.- Quan es va començar a parlar del terme? Fa molt de temps?

Això potser ho trobaràs més ben documentat en llibres que jo et puc recomanar però es va començar a aplicar a la física ja fa molts anys. A la psicologia és a la segona meitat del segle XX o l'últim quart del segle XX que comença a aplicar-se aquest terme a la psicologia.

3.- Quan i per què et vas interessar per la resiliència?

Jo com a psicòloga havia treballat en el camp privat i també en instituts de batxillerat, sempre amb la gent que té més problemes i després vaig anar a treballar com a regidora de l'ajuntament de Girona ens els serveis socials i tant en aquest nivell com el dels instituts en els serveis socials, però diria que especialment en els serveis socials, vaig entrar en contacte amb infants maltractats, amb les famílies maltractants, amb famílies acollidores i amb tot el dispositiu d'intervenció per aquest tipus de casos i una

de les coses que em va impactar és veure que hi havia persones que se'n sortien correctament, és a dir conèixer persones resilients. Alguns operadors de serveis socials que havien tingut un passat molt dur i que després aconseguien ser educadors, assistents socials o persones que eren capaces de treballar correctament amb el patiment dels altres i a més a més tenir una vida plena. Això em va impactar i em va agradar poder conèixer-ho una mica millor aquest concepte i treballar sobre això perquè, fins i tot a nivell de serveis socials, doncs vam començar a treballar des de l'ajuntament de Girona a partir dels èxits de la gent que se'n sortia a donar espai, a donar molt suport a la gent que se'n sortia i es va desenvolupar per exemple tot el programa de centres oberts pensant en què no només teníem els nanos que estaven en una situació de gran dificultat i que no veiem un recuperació propera sinó també amb aquells que es recuperaven i tenien més capacitat de recuperació. O sigui, sobretot pel meu treball a serveis socials.

4.- Creus que un infant resilient té més possibilitats de tirar endavant ara que en el passat?

Home, depèn del país on estigui aquest infant però en aquest sentit és molt important que hi hagi dispositius d'atenció als infants maltractats que estiguin ben ubicats en el territori, ben arrelats en el territori. Vull dir que tots els sistemes de protecció han de procurar treballar molt directament amb els serveis socials locals, amb la gent que està en el territori atenent directament a la població perquè això permet que quan es detecta una situació de maltractament es pugui atendre molt millor i en el territori. Un dels paràmetres importants en què és el cas de la recuperació i creació de resiliència és la creació de vincles positius amb algun adult de l'entorn i aquests adults de l'entorn s'han d'anar a buscar evidentment a l'entorn. És més fàcil fer-ho des de la proximitat, des dels serveis locals que estiguin ben coordinats amb els serveis d'atenció a la infància especialitzats però que tinguin molt d'arrelament en el territori. En aquest sentit jo crec que hi ha molt països europeus, no és arreu del món, que sí que això es treballa d'aquesta manera i per tant crec que en aquest moment doncs segurament si és un infant que està en qualsevol d'aquests països que ha anat millorant els seus serveis d'atenció a la infància, els han vinculat més al món local i els tenen més propers a la població tenen més possibilitats de recuperar-se. Quants més serveis ben entrenats, ben formats, amb coneixements poden atendre aquests infants més possible és que els professionals ben entrenats i ben formats coneguin aquesta possibilitat real de recuperació i molt menys en l'època que es posaven els nens en els hospicis en aquestes grans institucions que els donaven tots per bojós i ja està.

5.- Com tractes a un infant resilient? Utilitzes algun tracte especial? –més comprensió, duresa, sensibilitat, paciència...

A veure, és que un infant no es pot etiquetar de resilient. Diem que ha generat resiliència quan veiem que se n'ha sortit quan el veiem en la seva joventut, en la seva edat adulta per descomptat i veiem que ha estat capaç de tenir una vida plena, rica... El que intenten fer els serveis que treballen des del concepte de la resiliència és desenvolupar la resiliència en tots els infants i per tant el que intenten és que tots els nens facin créixer la seva capacitat de resiliència i siguin més resilents a partir de vincular-los, buscar-los-hi figures de vinculació, procurar-los-hi entorns més acollidors, més afectuosos...

6.- Com explicaries de manera senzilla què és la resiliència a una persona que mai n'ha sentit a parlar?

Un infant que és resilient que malgrat haver patit un traumatisme molt important, no estem parlant de petits traumes ni de petits problemes com pèrdues molt importants, maltractaments continuats intrafamiliars... Estem parlant de situacions realment traumàtiques. Que després d'haver patit alguna d'aquestes situacions molt traumàtiques és capaç de ser una persona que torni a confiar amb les persones i que per tant sigui capaç de relacionar-se d'una manera positiva amb els altres, de vincular-se això és molt important, de vincular-se doncs a nivell d'amistat, de poder tenir una relació de parella sana, poder ser un bon pare o una bona mare, poder tenir una relació amb la feina correcta, una situació laboral correcta. Sobretot el tema de la capacitat de vinculació és molt important.

7.- Creus que és útil i necessari que s'inverteixi temps i diners en la investigació de la resiliència?

Sí, sí jo crec que sí. És bo que es faci recerca, aprofundir en allò que funciona, sempre és molt positiu no només hem de fer recerca sobre el que no funciona sinó sobre el que funciona i saber el que en aquella persona li ha ajudat a ser resilient per poder general aquest tipus de condicions al voltant dels infants que necessiten atenció perquè han patit sobretot maltractaments, en el nostre entorn és bàsicament el gran trauma perquè en el moment de la Gran Guerra, de la Segona Guerra Mundial, que ara estem celebrant el setanta aniversari o la Guerra Civil Espanyola va haver-hi traumes gravíssims que no tenien un origen intrafamiliar sinó que tenien un origen social. En aquest moment en el nostre entorn bàsicament els infants que pateixen greus traumatismes és perquè tenen una situació difícil dintre de la seva pròpia família.

Investigar això i procurar que hi hagi serveis que tinguin aquest coneixement i que procurin crear aquestes condicions en la vida d'aquests infants ja que això és una inversió de futur

8.- Pel que he anat veient, la resiliència és un fenomen força desconegut per la gent del nostre voltant. Com creus que es pot fer perquè la gent el conegui més?

Bueno, és una mica difícil perquè és un terme molt tècnic però el que sí és important és que la gent sàpiga que la capacitat de recuperació, la plasticitat dels infants és enorme i això sí que crec que la gent ho sap cada cop més. Hi ha moltes maneres de fer arribar aquest missatge però l'art és una de les grans maneres i crec que això ho fa l'art. Per exemple l'any passat van estrenar una pel·lícula que l'ha vist moltíssima gent i és aquesta de Slumdog Millionaire que és una manera de parlar de la resiliència sense dir el terme però és una manera de parlar-ne. És una mostra de que uns infants en unes situacions molt difícils però que havien tingut un bon vincle amb la mare i entre ells. Amb la mare perquè és l'adult que crea aquestes condicions en la relació i són capaços de vincular-se d'una manera diferent amb el seu entorn i per tant arribar a sortir-se'n. És un exemple d'una pel·lícula súper taquillera i vendes que no diu això és resiliència però diu un infant fins i tot el que ha viscut en les condicions més dures se'n pot sortir.

9.- Es pot parlar d'infant resilient quan l'infant és petit i ha patit el trauma o es parla d'infant resilient quan aquest ja és gran i malgrat el trauma ha pogut refer la seva vida?

Es parla d'infant resilient quan es veu que ha pogut sortir-se'n i tirar endavant malgrat haver patit un trauma de petit. Quan un infant és petit i pateix algun maltractament no se sap si en un futur podrà sortir-se'n, per tant es parla d'infant resilient quan aquest és jove o ja adult.

10.- Es pot dir que la resiliència es cura?

La resiliència, per anar bé, no s'ha de curar perquè és una capacitat positiva. Si el que vols dir és que si un trauma es pot superar i deixar endarrera per sempre més, jo crec que no és com tot en la vida si està molt integrat és una cicatriu que no fa lleig, és una mostra de la història de cadascú. Cadascú és allò que ha viscut i per tant porta din i marquen tota la vida amb circumstàncies i vivències viscudes. És possible superar els efectes negatius d'un trauma, i per tant en aquest sentit crec que es pot i la mostra són les persones que els etiquetem com a resilents que a més a més quan han generat aquesta capacitat de resiliència són molt més capaços de superar altres traumes al

llarg de la vida i per tant que forgen personalitats molt fortes. Per tant la resiliència es genera i es va alimentant al llarg de la vida i és una capacitat positiva.

11.-Quins aspectes de la vida del resilient pateixen més?

A veure, un traumatisme que amb una persona que mai l'ha viscut el pot deixar molt afectat i molt incapaç de reaccionar doncs en una persona que realment ha anat generant capacitat de ser resilient en principi és més fàcil de poder-ho superar perquè té la capacitat, té els mecanismes adquirits per poder tirar endavant i no quedar fascinat per la dificultat ni quedar bloquejat. Ara si el problema, el trauma és un rebuig o és una pèrdua com que els infants maltractats són infants que han estat molt rebutjats, poc estimats o que han patit pèrdues molt importants doncs les pèrdues i el rebuig són dues situacions en les que un infant que ha estat maltractat és molt sensible

12.- Conec el cas de dues germanes: l'una va estar en un camp de concentració, l'altra ja va néixer a fora. La que va estar tancada no ha volgut parlar mai de la seva experiència, l'altra ha dedicat la seva vida a difondre l'horror dels camps. Com ho valoraries?

S'hauria de conèixer la situació d'una i altra, com han viscut. Només amb aquesta informació es fa una mica difícil de dir però sí que són dues maneres diferents de reaccionar d'un fet vital per una, per l'altra no i les conseqüències que aquest fet ha hagut de tenir en la seva vida familiar que és clar en el cas d'una va ser el fet de perdre el pare i tots els fets vinculats a aquesta situació i per tant és normal que no es reaccioni de la mateixa forma. Després que cadascuna d'elles deu ser diferent i per tant és molt habitual que moltes persones que van viure situacions dramàtiques durant la Guerra Civil o després, no en vulguin parlar de fet és el que hem fet com a societat durant molt anys: intentar oblidar. Ara, és més saludable, en la mesura del possible conèixer el passat i entendre perquè van passar les coses que van passar i entre d'altres coses per procurar que no es tornin a repetir però és molt comprensible que no tothom en les circumstàncies de la seva vida, en funció del patiment que hagi tingut relacionat i en funció de moltes i moltes coses tinguin actitud diverses davant del mateix fet.

20. Pia Bosch, psicòloga i actualment diputada del Parlament de Catalunya i dedicada exclusivament a la política.

ANNEX VI ELS ARXIUS DE RIVESALTES I EL SEU FUNCIONAMENT

Els arxius de Rivesaltes estan situats al 60 de l'Avenue Paul Alduy de Perpinyà en el complex dels Archives départementales des Pyrénées-Orientales. Allà, a part dels arxius dels camps d'internament, es poden consultar tot d'arxius vells que tenen relació amb el departament, que seria l'equivalent de les províncies a Catalunya. Perpinyà és la capital del departament dels Pirineus Orientals.

Primer de tot, en entrar a la sala de lectura, tot està en silenci i cal respectar-lo, ja que la gent està concentrada i és una de les normes de les instal·lacions. Una vegada al taulell d'atenció al públic els treballadors i treballadores posen al corrent de com funciona el sistema per poder consultar els arxius. En saber el període que la persona està interessada hi ha un índex enorme ple de referències, noms i lletra. Aquest és un índex general que quan demanes les referències que t'interessen et deixen el material per poder consultar. Per poder consultar els arxius cal donar-se d'alta, pagar dos euros i omplir una fitxa. Allà s'hi poden trobar arxius molt antics i que tenen un estat de conservació no massa bo, per això va inventar-se un sistema per poder-los conservar i que no es fessin malbé i alhora poder-se consultar sense problemes. Els documents van passar-se en negatiu de diapositiva i hi ha unes màquines per poder-les llegir on s'introdueix el microfilm i amb el llum encès actua com un negatiu. Hi ha una lent per poder regular el zoom i la nitidesa així com la graduació. Amb aquest sistema s'aconsegueix conservar els arxius i alhora que es puguin consultar. Aquests no es poden fotocopiar però estan tots informatitzats i demanant ajuda als treballadors es poden aconseguir les còpies desitjades. El que sí es permet és fer fotografies a la pantalla on es projecten els microfilms si el que es desitja és poder veure en fotografia els documents antics.

Per altra banda hi ha altres arxius que gaudeixen d'un estat de conservació més bo i no estant microfilmats sinó que es pot consultar el paper original de l'època així com fotocopiar-lo.

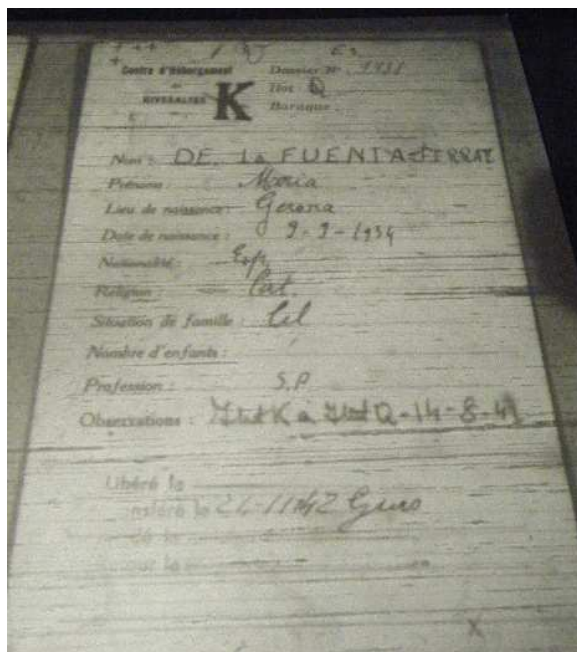
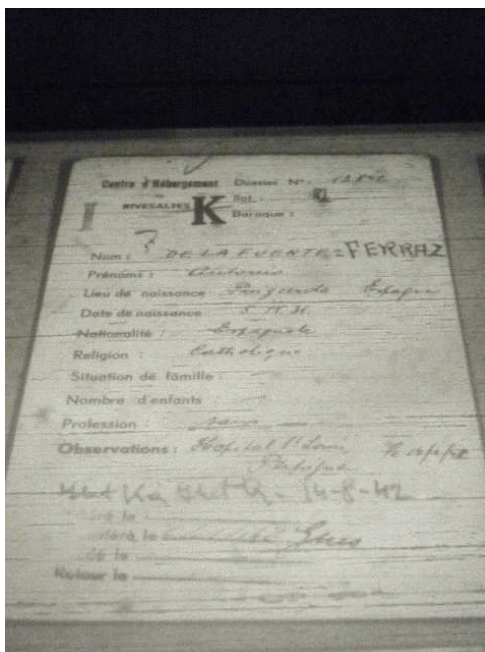
Cada vegada es poden demanar un màxim de dues referències però les deixen d'una en una i no totes dues de cop. Això sí, es poden fer tantes comandes com es vulguin amb paciència i esperant ja que la persona no està autoritzada a buscar directament els documents sinó que fa la comanda a l'ordinador amb el codi que ha rebut quan ha

estat donat d'alta i la persona encarregada porta els documents al taulell i aleshores ja es poden consultar tranquil·lament.

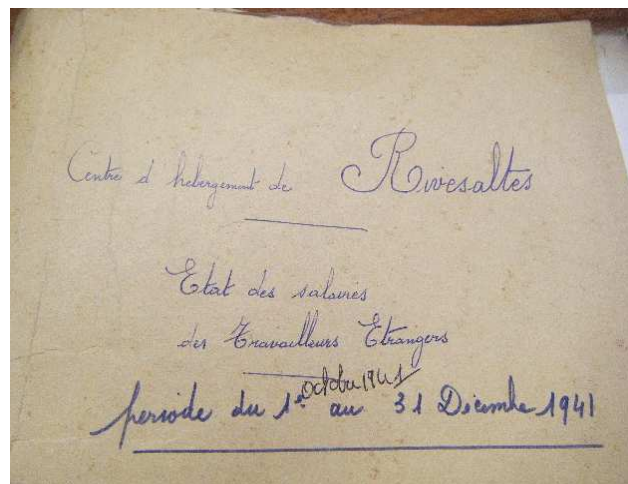
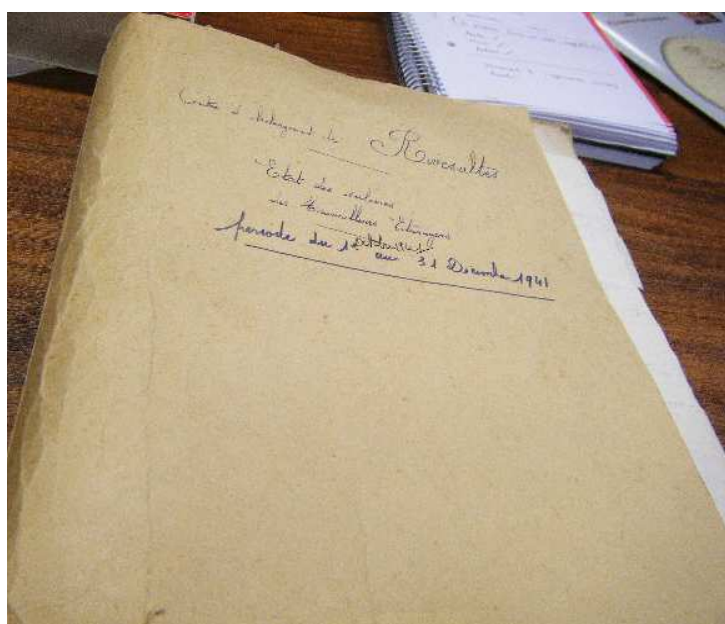
És molt important tractar amb molta cura la documentació ja que en especial els papers i diaris són molt antics i és molt fàcil que es facin malbé. No es poden barrejar fulls ni escriure-hi a sobre. Els treballadors vigilen molt això ja que no sigui per un descuit pugui fer-se malbé el material. Tampoc està permès d'entrar motxilles dins la sala de lectura per evitar possibles robatoris.

21. Fotografia d'un dels microfilms i la seva caixa

22. Fotografia dels microfilms passats a la pantalla de projecció. Documents del senyor Anton de la Fuente i la seva germana Maria

23. Documents consultats originals de l'època

24. Detall de l'índex on consten totes les referències i codis dels arxius del camp de Rivesaltes

25. Situació dels arxius dins la ciutat de Perpinyà

ANNEX VII

DOCUMENTS EXTRETS DELS ARXIVS DE RIVESALTES

Els documents següents són fotocòpies dels documents originals de l'època que tenen a veure amb dos dels testimonis del treball de recerca: la senyora Anita Girbal i el senyor Anton de la Fuente i familiars d'ambdós.

Els documents han servit per verificar moltes de les seves explicacions com ara que els seus germans van treballar pel camp i van tenir-hi alguna funció durant el temps d'internament.

Les quatre primeres pàgines són els registres d'internament de la primera vegada que la senyora Anita i la seva germana Neus van entrar al camp de Rivesaltes. Aquests documents estan informatitzats perquè al tenir 70 anys estan en mal estat i és molt fàcil que es facin malbé per aquest motiu l'única manera d'obtenir-los és aquesta ja que als originals no se'n permet l'accés.

El document següent és la portada d'un dels molts dossiers que estan a l'arxiu. Els documents estan arxivats per dates de quinze dies. Dins de cada plec hi ha diverses carpetes referents a les diferents despeses del camp com és l'administració, la neteja, el menjar, els caps de barraca... En aquest cas el següent document és la portada de la carpeta referent a l'administració (bureaux en francès). No està triat a l'atzar ja que si girem pàgina podrem veure com la germana de la senyora Anita, que és més gran que ella i és diu Neus Girbal, va ser cap d'una barraca de l'illot K. El seu nom i la seva firma consten en el document, és fàcil d'identificar ja que és l'últim nom de la llista.

El següent document també té relació amb l'anterior ja que també hi trobem el nom de la senyora Neus Girbal també essent caps d'una barraca de l'illot K. El seu nom apareix en setè lloc començant per dalt.

En aquest document no hi trobem cap nom que correspongui a la família de la senyora Anita, però apareix el nom de la senyora Maria Rubio Calvo la qual va anomenar la senyora Anita a l'entrevista que vam mantenir el 26 de setembre del 2009. Va ser la seva mestra al camp i aquest fet el trobem verificat en aquest document ja que trobem el seu nom (el tercer començant per baix) en la carpeta referent a l'escola.

Els següents documents tenen a veure amb el senyor de la Fuente. El primer de tots és el registre d'internament del senyor Anton de la Fuente quan va entrar al camp. Aquest també està informatitzat però utilitzant els microfilms vaig poder visualitzar el document escanejat a la diapositiva i n'apareix una fotografia en l'annex anterior.

El document següent és la portada de la carpeta on hi ha el document de la pàgina que ve a continuació que si ens hi fixem en tercer nom començant per dalt a l'apartat de comissariat especial apareix el nom del senyor Salvador de la Fuente, un germà més gran del senyor Anton.

Per acabar l'últim document és el registre on el veu que el senyor Salvador de la Fuente va treballar a l'infermeria del camp.

Els senyor Anton de la Fuente i la senyora Anita no van desenvolupar cap feina pel camp ja que tan sols eren infants massa petits per treballar per això només hi ha els seus registres d'internament.

nom : GIRBAL COPIAN

nom rétabli :

nom patronymique :

premier nom : Anís

date naissance :

age : 11

lieu de naissance :

lieu de naissance rétabli :

nationalité : ESPAGNOLE

religion :

profession :

lieu d'internement : ARSELES

localisation interne :

date d'internement :

provenance :

date de sortie :

destination :

observation : le 3 octobre 1936...refugios espagnols dirigés de jour sur le camp d'arseles-sur-mer...
venant de la Sarthe.

*compagnie de
travailleurs
étrangers :*

cote dossier : 1069363

cote fichier :

reference fiche :

Voir aussi document original

nom : GIRBAL COFAN

nom restablí :

nom patronímic :

prenom : Keus

data naixença :

edat : 18

lloc de naixença :

lloc de naixença restablí :

nacionalitat : ESPASKOUE

religió :

professió :

lloc d'Internement : ARBELES

localització interna :

data d'Internement :

provenance :

data de sortida :

destinació :

observació : *le 3 octobre 1939...refugiés espagnols dirigés ce jour sur le camp d'Argelès-sur-Mer...
venant de la Garthe

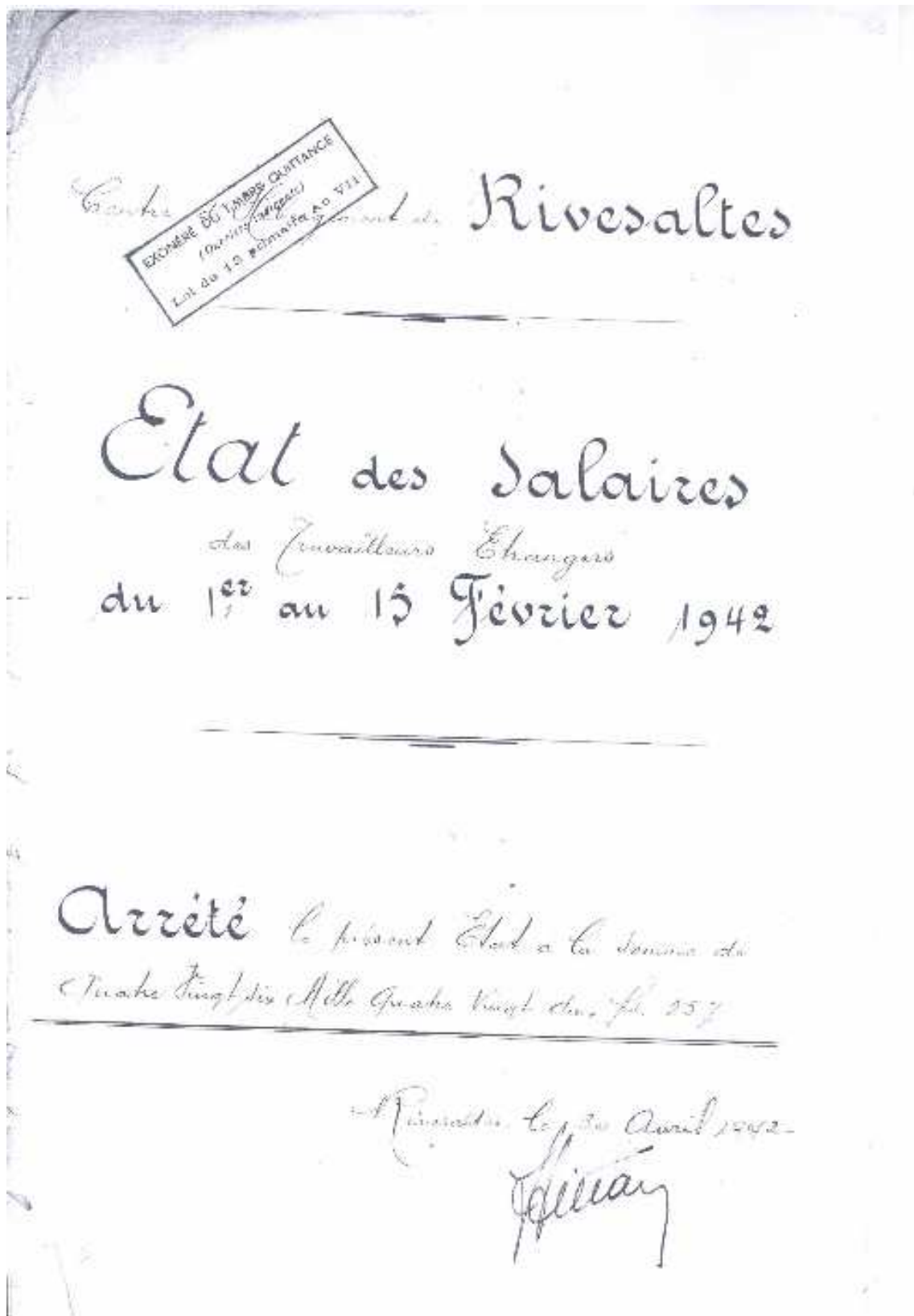
*compagnie de
travailleurs
étrangers :*

cote-dossier : 30849340

cote fichier :

reference fiche :

Voir aussi document original

EXONERÉ DU TIMBRE QUITTANCE
(ouvriers indigènes)
Loi du 13 septembre An VII

COMPTE DE DÉPENSES ET DE RECETTES

Cie de Travailleurs

ETAT DEMARCHEMENT

PERIODE DU 1 AU 15 FEVRIER 1944

BUREAUX

NOMS ET PRONOMS	TRUQUE	TOTAL	TOTAL	REARREBENT
	Horaires	Horaires	Horaires	
CHEF ILOT Q				
MACANOA Belix	180	96	96	X
LAFRANCA Pilar		96	96	<i>Lafra</i>
FERRANDEZ José		96	96	
LA MICHONA Syncha		96	96	X
Quintanilla Juan		96	96	<i>Quintanilla</i>
LA MICHONA		96	96	X
LOPEZ Blajo		96	96	X
LOPEZ José		96	96	X
FERNANDEZ Marcel		96	96	<i>Fernandez</i>
CHEF ILOT K				
SIMONZ Josefina	180	104	104	<i>Simonz Josefina</i>
BLEJAS RAJVEL		91	91	<i>Blejvas Rajvel</i>
QUISCAFORE Liberto		91	91	<i>Quiscafore Liberto</i>
LOPEZ Juan		91	91	<i>Lopez Juan</i>
ROSA Carmen		91	91	X
PÉREZ Carmen		91	91	<i>C Perez</i>
MEDINA Carmen		60	60	<i>E Medina</i>
SAUQUE Maria		60	60	<i>Sauque Maria</i>
VALVERDE Ange		60	60	<i>Ana Valverde</i>
MARQUEZ Juana		60	60	<i>Marquez Juana</i>
FERRERO Isabel		60	60	<i>Ferrero Isabel</i>
Isabel Nieves		60	60	X
			1227375	

NOBRE DE PERSONES	PREMI	TOT L	TOT L	COMPLIMENT
	hores	heures	naus	aire
<u>INFANTS DE J. (cont.)</u>				
BIM B Isaba	184	130	125	Mrs. Isabel
BIBES Maria		120	120	Estas Maria
BIBES Luisa		105	105	Perez Luisa
Popper Sena Lorenza				
Castellanos Nicolas		88	88	Lopez Grazia
Castellanos Conrado		120	120	Mrs. Conrado
VILLASANTA		105	105	Mrs. Santa
VILLASANTA		140	140	Mrs. Santa
VILLASANTA Maria		120	120	Senia Maria
VILLASANTA Maria		105	105	Abacia Maria
Baron Concepcion		84	84	Baron Concepcion
LOPEZ Angela		105	105	Lopez Angela
VILLA Candela		105	105	Villa Candela
VILLA Vices Bernabé		105	105	Villa Vices Bernabé
NOB. V. Pedro		105	105	Pedro V.
VILLA Ana		105	105	Pedro Ana
SPYKOWSKOS		100	100	Spyskowski
WILHELMY Alice		100	100	W. Wilhelmy
Barbata Jose		89.5	89.5	Barbata Jose
Esteban Michel		115	115	M. Esteban
VILLA SIENTE Salvador		105	105	Villa Siente Salvador
Oliver Secundina		100	100	Oliver Secundina
Oliver Josefina		100	100	Oliver Josefina
VILLASANTA Barriqueta		100	100	Colmenero Barriqueta
		10603.50		

NO. DE PERSONA	TITUL. NOMS	ESTAT	EDAD	NOTES
	horsaire	heures	numéraire	
<i>Refugi 11 1937</i>				
<u>SEASIDE (suite)</u>				
Mrs. Berman	17.	84	84	<i>[Signature]</i>
<u>Caris Alfons</u>	"	84	84	<i>[Signature]</i>
<u>[Name]</u>	"	"	"	
VALENTINE Ana	"	60	60	<i>Valentina de Anna</i>
MRS. J. J. Jones	"	60	60	<i>Ullmann Jones</i>
MRS. J. J. Jones	"	60	60	<i>[Signature]</i>
ALICIA Taves	"	84	84	<i>[Signature]</i>
MRS. Taves	"	60	60	<i>[Signature]</i>
MRS. J. J. Jones	"	60	60	<i>[Signature]</i>
BEANSON Concha	"	60	60	<i>[Signature]</i>
MRS. Taves	"	84	84	<i>[Signature]</i>
MRS. Taves	"	84	84	<i>[Signature]</i>
<u>[Name]</u>	"	<u>84</u>	<u>84</u>	
<u>[Name]</u>	"	84	84	<i>[Signature]</i>
<u>[Name]</u>	"	84	84	<i>[Signature]</i>
<u>[Name]</u>	"	"	"	
<u>[Name]</u>	"	"	"	
<u>[Name]</u>	"	"	"	
<u>SEASIDE</u>				
<u>[Name]</u>	17.	182	182	<i>[Signature]</i>
<u>[Name]</u>	"	108	108	<i>[Signature]</i>
<u>[Name]</u>	"	80	80	<i>[Signature]</i>
			<u>11 1937</u>	

nom : DE LA FUENTE FERRA
nom rétabli :
nom patronymique :
prénom : Antoine
date naissance : 04/08/1931
age :
lieu de naissance : Puigcerda (Girona)
lieu de naissance rétabli :
nationalité : ESPAGNOLE
religion :
profession :
lieu d'internement : RIVESALTES
localisation interne : Bloc D, Bloc X à Bloc D 14/28/1942
date d'internement :
provenance :
date de sortie : 24/11/1942
destination : Transfère GURS.
observation : K-Prave au crayon rouge, I, D, V, + en haut de la fiche (sic). Dossier N° 13642. Hôpital SAINT LOUIS PERPIGNAN le 14/02/1942. Transfère le 24/11/1942 GURS.

*compagnie de
travailleurs
étrangers :*

cote dossier :

cote fichier : 1208 W 7 178793

reference fiche :

Voir aussi document original —

EXONÉRE DU TIMBRE QUITTANCE
(Droits militaires)
Loi du 15 Mars 1915 Art V11

MINISTÈRE D'ÉTAT

Via de Travailleurs

ÉTAT D'ÉTAT

PERIODE MARS 15 1915

ÉTAT D'ÉTAT

NOMS ET PRENOMS	Taux horaire	TOTAL heures	TOTAL jours-fois	EMBAUAGEMENT
<u>COMMISSARIAT SPECIAL</u>				
MURZATI Italo	175	116	116	<i>Italo Murzati</i>
SPERISER ^{Eric} Michel	"	112	112	<i>Eric Speriser</i>
DE LA FUENTE Salvador	"	116	116	<i>Salvador de la Fuente</i>
SPERISER Jeanne	"	120	120	<i>Jeanne Speriser</i>
<u>CIE DE TRAVAILLEURS</u>				
GALAS Tomas	175	78	78	<i>Tomas Galas</i>
GARCIA Rosa Maria	"	117	117	<i>Rosa Maria Garcia</i>
Lebourc Albert GOUR Fulgence	"	80	80	<i>Albert Lebourc</i>
IGUINERRE Ubaldo	"	117	117	<i>Ubaldo Iguinerre</i>
BELLAVISTE Ludislao	"	104	104	<i>Ludislao Bellavista</i>
GRACIA Vicente	"	104	104	<i>Vicente Gracia</i>
FERNANDEZ Nemasio	"	78	78	<i>Nemasio Fernandez</i>
PONSAT Juan	"	117	117	<i>Juan Ponsat</i>
BARRANCO Eduardo	"	78	78	<i>Eduardo Barranco</i>
MARINE Joaquin	"	104	104	<i>Joaquin Marine</i>
BARRIO José	"	104	104	<i>José Barrio</i>
LOREN Antonio	"	78	78	<i>Antonio Loren</i>
BELLAVISTE Secundina	"	78	78	<i>Secundina Bellavista</i>
Zweig Hannah	"	104	104	<i>Hannah Zweig</i>
<u>BESSIN</u>				
BESSON Pasqual	175	104	104	<i>Pasqual Besson</i>
			1909	

**ANNEX VIII
FOTOGRAFIES**

Fotografies d'època

26. Barraca del camp de Rivesaltes

27. Nen internat i infermera al costat d'un carro al camp de Rivesaltes

28. Grup Escolta de noies dins el camp de Rivesaltes, organitzat per Simone Weil

29. El mateix grup Escolta de noies jugant.

30. Grup de dones internades cosint fora de les barraques

31. Infants que ensenyen les sabates que s'havien fet ells mateixos al camp

32. Grup de dones i infants gitanos internats

33. Infant gitano recolzat a la paret d'una barraca del camp

34. Noia gitana internada a Rivesaltes

35. Pres posant llaunes en un carro

36. Manteniment del camp. Uns homes pintant una paret

37. Infant assegut en un llit (probablement a la infermeria)

38. Infermera suïssa omplint un informe del camp de Rivesaltes

39. Vista general del camp

40. Vista del camp al algunes barraques

41. Barraca B-12 dels Socors Suïssos amb els murals pintats pels nens amb un grup de treballadors del camp

42. Dos infants i una infermera suïssa davant la barraca B-12

43. Internats fent cua per aconseguir el menjar.

44. Pres que cultiva un hort dins el camp de Rivesaltes.

45. Infants que comparteix un llibre proveït pels Socors Suïssos

46. Nens menjant a la barraca B-12 del Socors Suïssos amb les parets pintades amb dibuixos

47. Infants abrigats amb mantes al camp de Rivesaltes

48. Dones, probablement espanyoles, fora de les barraques del camp

49. Noia portant un grup de nens a fer una volta pel camp

50. Presoners fent una pausa de les seves feines

51. Friedel Reiter (esquerra) i Heidi Stierlin (dreta) dels Socors Suïssos. Infermeres al camp de Rivesaltes

52. Refugiats republicans espanyols transportats a Rivesaltes amb el camió de la Creu Roja suïssa

53. Adolescents internats situats al costat d'un carro

54. Friedel Reiter, infermera dels Socors Suïssos en una bicicleta

55. Grup de refugiats, probablement espanyols, anant cap el camp de Rivesaltes amb les seves pertinences

56. Internats treballant tallant fusta

57. Friedel Reiter i August Bohny davant la barraca dels Socors Suïssos amb un grup de nens

58. Infants jugant al terra del camp de Rivesaltes

Fotografies d'avui en dia

59. Les parets cauen a trossos de les antigues barraques

60. Els sostres s'esfondren amb el pas del temps, són castigats pel fort vent que bufa al camp

61. Interior d'una barraca on vivien interns

62. Més barraques del camp de Rivesaltes

63. Altes barraques que es conserven al camp

64. Detall d'una filferada que es conserva que envoltava el camp i limitava l'espai per on podien circular els interns

65. Nom complet del camp que es conserva però malmès pel pas del temps

66. Barraques i la filferrada

67. Vista aèria del camp

68. Immensitat del camp de Rivesaltes

69. Monument dedicat als jueus que van estar tancats al camp

70. Monument en record dels refugiats espanyols que van estar internats al camp de Rivesaltes

71. Monument recordant tots els membres del col·lectiu gitano que van estar internats a Rivesaltes

72. Monument dedicat als harkis internats a Rivesaltes

73. Antics teulats sota on dormien els refugiats caiguts amb el pas dels anys

74. Detall de la paret de la barraca B-12 de l'illot K on estaven els Socors Suïssos. Abans totes les parets estaven pintades pels nens però el temps ha anat esborrant els dibuixos

75. Única paret que queda en peu d'una barraca d'una de les antigues infermeries del camp. Amb dificultat però al costat esquerra de la porta encara es pot llegir

76. Detall d'una paret amb la inscripció 1940

77. Vista de l'illot F i algunes barraques

ÍNDIX DE LES IL·LUSTRACIONS

Il·lustració 1:	
Mapa de les illes de Hawai on es va realitzar el primer estudi de la resiliència.....	9
Il·lustració 2:	
Emmy Wermer, una de les iniciadores del terme resiliència.....	9
Il·lustració 3:	
Boris Cyrulnik, màxim estudiós de la resiliència a nivell mundial actualment.....	10
Il·lustració 4:	
Mapa dels camps d'internament a França.....	14
Il·lustració 5:	
Internats a la sorra del camp d'Argelès-sur-Mer.....	15
Il·lustració 6:	
Camp de Saint Cyprien amb refugiats.....	15
Il·lustració 7:	
Rivesaltes situat en un mapa.....	16
Il·lustració 8:	
Terreny on es situa el camp de Rivesaltes.....	16
Il·lustració 9:	
Infants fent cua a la barraca B-12 dels Socors Suïssos.....	17
Il·lustració 10:	
Adults fent cua per tal d'aconseguir menjar.....	18
Il·lustració 11:	
Façana actual de la Maternitat d'Elna.....	21
Il·lustració 12:	
Elisabeth Eidenbenz, quan era directora de la Maternitat	22

Il·lustració 13:	
Elisabeth Eidenbenz als seus 97 anys	22
Il·lustració 14:	
Grup d'harkis internat al camp de Rivesaltes.....	24
Il·lustració 15:	
Infants harkis corrent pel camp.....	24
Il·lustració 16:	
Barraques que es conserven avui en dia de l'illot F del camp.....	26
Il·lustració 17:	
Vista aèria de l'illot J del camp.....	26
Il·lustració 18:	
Assumpta Montellà, amb el seu primer llibre a les mans.....	78
Il·lustració 19:	
Assumpta Montellà.....	78
Il·lustració 20:	
Pia Bosch, psicòloga.....	84
Il·lustració 21:	
Fotografia d'un dels microfilms i la seva caixa.....	86
Il·lustració 22:	
Fotografia dels microfilms passats a la pantalla de projecció.....	86
Il·lustració 23:	
Documents consultats originals de l'època.....	87
Il·lustració 24:	
Detall de l'índex on consten totes les referències de Rivesaltes.....	87

Il·lustració 25:	
Situació dels arxius dins la ciutat de Perpinyà.....	88
Il·lustració 26:	
Barraca del camp de Rivesaltes.....	90
Il·lustració 27:	
Nen internat i infermera al costat d'un carro al camp de Rivesaltes.....	104
Il·lustració 28:	
Grup Escolta de noies dins el camp de Rivesaltes, organitzat per Simone Weil.....	104
Il·lustració 29:	
El mateix grup Escolta de noies jugant.....	104
Il·lustració 30:	
Grup de dones internades cosint fora de les barraques.....	104
Il·lustració 31:	
Infants que ensenyen les sabates que s'havien fet ells mateixos al camp.....	105
Il·lustració 32:	
Grup de dones i infants gitanos internats.....	105
Il·lustració 33:	
Infant gitano recolzat a la paret d'una barraca del camp.....	105
Il·lustració 34:	
Noia gitana internada a Rivesaltes.....	105
Il·lustració 35:	
Pres posant llaunes en un carro.....	105
Il·lustració 36:	
Manteniment del camp. Uns homes pintant una paret.....	105

Il·lustració 37:	
Infant assegut en un llit.....	106
Il·lustració 38:	
Infermera suïssa omplint un informe del camp de Rivesaltes.....	106
Il·lustració 39:	
Vista general del camp.....	106
Il·lustració 40:	
Vista del camp al algunes barraques.....	106
Il·lustració 41:	
Barraca B-12 dels Socors Suïssos amb els murals pintats pels nens.....	106
Il·lustració 42:	
Internats fent cua per aconseguir el menjar.....	107
Il·lustració 44:	
Pres que cultiva un hort dins el camp de Rivesaltes.....	107
Il·lustració 45:	
Infants que comparteix un llibre proveït pels Socors Suïssos.....	107
Il·lustració 46:	
Nens menjant a la barraca B-12 del Socors Suïssos.....	107
Il·lustració 47:	
Infants abrigats amb mantes al camp de Rivesaltes.....	107
Il·lustració 48:	
Dones, probablement espanyoles, fora de les barraques.....	108
Il·lustració 49:	
Noia portant un grup de nens a fer una volta pel camp.....	108

Il·lustració 50:	
Presoners fent una pausa de les seves feines.....	108
Il·lustració 51:	
Friedel Reiter i Heidi Stierlin dels Socors Suïssos.....	108
Il·lustració 52:	
Refugiats republicans espanyols en el camió de la Creu Roja suïssa.....	108
Il·lustració 53:	
Adolescents internats situats al costat d'un carro.....	109
Il·lustració 54:	
Friedel Reiter, infermera dels Socors Suïssos en una bicicleta.....	109
Il·lustració 55:	
Grup de refugiats anant cap el camp.....	109
Il·lustració 56:	
Internats treballant tallant fusta.....	109
Il·lustració 57:	
Friedel Reiter i August Bohny amb un grup de nens.....	109
Il·lustració 58:	
Infants jugant al terra del camp de Rivesaltes.....	109
Il·lustració 59:	
Les parets cauen a trossos de les antigues barraques.....	110
Il·lustració 60:	
Els sostres s'esfondren amb el pas del temps.....	110
Il·lustració 61:	
Interior d'una barraca on vivien interns.....	110

Il·lustració 62:	
Més barraques del camp de Rivesaltes.....	110
Il·lustració 63:	
Altes barraques que es conserven al camp.....	110
Il·lustració 64:	
Detall d'una filferrada que es conserva que envoltava el camp.....	110
Il·lustració 65:	
Nom complet del camp que es conserva però malmès pel pas del temps.....	111
Il·lustració 66:	
Barraques i la filferrada.....	111
Il·lustració 67:	
Vista aèria del camp.....	111
Il·lustració 68:	
Immensitat del camp de Rivesaltes.....	111
Il·lustració 69:	
Monument dedicat als jueus que van estar tancats al camp.....	111
Il·lustració 70:	
Monument en record dels refugiats espanyols.....	112
Il·lustració 71:	
Monument recordant tots els membres del col·lectiu gitano.....	112
Il·lustració 72:	
Monument dedicats als harkis internats a Rivesaltes.....	113
Il·lustració 73:	
Antics teulats sota on dormien els refugiats caiguts amb el pas dels anys.....	113

Il·lustració 74:

Detall de la paret de la barraca B-12 de l'illot K.....113

Il·lustració 75:

Paret d'una antiga infermeria.....114

Il·lustració 76:

Detall d'una paret amb la inscripció 1940.....114

Il·lustració 77:

Vista de l'illot F i algunes barraques.....114

